

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT
BİLİM DALI**

**GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ VE EĞİTİM:
KOCAELİ ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Evren DENKTAŞ

KOCAELİ 2012

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT
BİLİM DALI**

**GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ VE EĞİTİM:
KOCAELİ ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Evren DENKTAŞ

Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

KOCAELİ 2012

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ VE EĞİTİM:
KOCAELİ ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Evren DENKTAŞ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 04.07.2012/13

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. İsmail ŞİRİNER

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Gülten DURSUN

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ilgisini ve yardımlarını esirgemeyen; en ince ayrıntılarda bile yol göstermekten sakınmayan ve tüm hatalarıma ve sorularıma sonsuz sabır gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan'a; tez sürecinde maddi ve manevi desteğinden dolayı hocam Yrd. Doç. Dr. Gülten Dursun'a; yardımlarından ve önerilerinden dolayı hocalarım Doç. Dr. İsmail Şiriner, Doç. Dr. Hilal Bozkurt ve Yrd. Doç. Dr. Selçuk Koç'a teşekkürü borç bilirim.

Bana olağanüstü bir çalışma ortamı hazırlayan; hiçbir zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri gibi, anketlerin büyük bölümünün toplanmasını sağlayarak tezimin oluşumunda büyük katkı sahibi olan; haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anne ve babama; anketlerin önemli bir kısmının toplanmasında emeği geçen ve yüz yüze görüşmeler için aracılık yapan sevgili ağabeyim Berk Denктаş'a ve sevgili yengem İclal Gezer Denктаş'a; çok sayıda anketi hiçbir karşılık beklemezsiniz sadece yardım etmek amacıyla yaptıran bütün dostlarımıza çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	vi
GRAFİK LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK TEMEL KAVRAMLAR.....	3
1.1. Gelir Dağılımı Kavramı.....	3
1.2. Gelir Dağılımı Türleri	4
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	4
1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı.....	5
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	5
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	6
1.3. Gelir Dağılımı Bağlamında Temel İktisadi Aktörler	6
1.3.1. Hanehalkı.....	6
1.3.2. Firmalar.....	8
1.3.3. Kamu Kesimi	9
1.3.4. Sendikalar	12
1.4. Gelir Bölüşümü Tartışmalarının Tarihsel Seyri	13
1.4.1. Klasik İktisatçılar	13
1.4.2. Klasik İktisat Okulu'na ve Dönemin Uygulamalarına Yönelik Eleştiriler.....	14
1.4.3. Marxist Gelenek ve Gelir Dağılımı	16
1.4.4. Marjinalistler ve Gelir Dağılımı	17
1.4.5. Refah Teorisyenleri İçin Gelir Dağılımı.....	18

1.4.6. Post Keynesler için Gelir Dağılımı.....	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ.....	21
2.1. Gelir Eşitsizliği Kavramı.....	21
2.2. Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi.....	24
2.2.1. Boy Sırası Diyagramı.....	24
2.2.2. Sıklık Dağılımı.....	25
2.2.3. Lorenz Eğrisi.....	26
2.2.4. Logaritmik Dönüşüm.....	26
2.2.5 Görelî Orta Sapması (M).....	28
2.2.6. Gini Katsayısı (G).....	28
2.2.7. Varyans (V).....	29
2.2.8. Değişim Katsayısı.....	29
2.2.9. Logaritmik Varyans.....	29
2.2.10. Atkinson Yöntemi.....	31
2.3. Gelir Eşitsizliğinin Sonuçları İtibariyle Önemi.....	32
2.4. Eğitimden ve Beşeri Sermaye Oluşumundan Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	33
2.5. Mülkiyetin Nesillerarası Aktarımından Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	37
2.6. Bölgelerarası Farklılıklardan Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	40
2.7. Diğer Nedenlerden Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	42
2.7.1. Makro Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	42
2.7.2. Kamusal ve Özel Kesimde Meydana Gelen Yolsuzluklardan Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	43
2.7.3. Kentlere Göçlerden ve Kentsel Dönüşümden Kaynaklanan Eşitsizlikler.....	44
2.8. Dünyada ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorunu.....	46
2.8.1. Dünyada Gelir Eşitsizliği Sorunu.....	46
2.8.1.1. Dünyada Gelir Eşitsizliğinin Sonuçları İtibariyle Bazı Bulgular.....	53

2.8.1.2 Gelir Eşitsizliğinin Nedenleri İtibariyle Bazı Bulgular	55
2.8.2 Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorunu	60
2.8.2.1. Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorununun Tarihsel Gelişimi	60
2.8.2.2. Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği	65
2.8.2.3. Türkiye’de Yapılan Gelir Eşitsizliği Ölçümleri.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	68
3. KOCAELİ’DE GELİR EŞİTSİZLİĞİ’NİN BELİRLEYİCİLERİ	68
3.1. Kocaeli’nin Sosyoekonomik Görünümü	68
3.2. Gelir Eşitsizliğinin Belirleyicileri Bağlamında Kocaeli.....	74
3.2.1. Literatür	74
3.2.2. Çalışmanın Amacı.....	80
3.2.3. Çalışmanın Yöntemi	80
3.2.4. Anket Sorularına Yanıt Veren Bireylerin Temel Özellikleri.....	81
3.3. Anket Verilerindeki Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkileri	83
3.3.1. Hipotezler.....	83
3.3.2. Kazanılan Aylık Net Gelir ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki.....	85
3.3.3. Meslek Grubu ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki.....	86
3.3.4. Meslek Grubu ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	87
3.3.5. Bireyin Doğduğu İl ile Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	88
3.3.6. Bireyin Doğduğu İl ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki	89
3.3.7. İkamet Edilen İlçe ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki	90
3.3.8. İkamet Edilen İlçe ile Eğitim Seviyesi Arasındaki İlişki.....	91
3.3.9. İkamet Edilen İlçe ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki	91
3.3.10. Barınma Durumu ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki	92
3.3.11. Bireyin Eğitim Düzeyi ile Babasının Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki..	93
3.3.12. Bireyin Eğitim Düzeyi İle Annesinin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki .	94
3.3.13. Bireyin Meslek Grubu ile Babasının Meslek Grubu Arasındaki İlişki...	95

3.3.14. Bireyin Aylık Net Geliri ile Ailesinin Eğitimine Maddi Desteği Arasındaki İlişki.....	96
3.3.15. Bireyin Eğitim Düzeyi ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasındaki İlişki	97
3.3.16. Bireyin Meslek Grubu ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasında İlişki	98
3.3.17. Babanın Meslek Grubu ile Bireyin Eğitimi için Verilen Maddi Destek Arasındaki İlişki.....	99
3.3.18. Ailesinin Verdiği Eğitim ile Bireyin Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	100
3.3.19. Ailesinin Verdiği Eğitim İle Bireyin Eğitim Düzeyi Arasında İlişki ...	101
3.3.20. Ailesinin Verdiği Eğitimle Bireyin Meslek Grubu Arasındaki İlişki ...	102
3.3.21. Annenin Eğitim Düzeyi ile Ailenin Verdiği Eğitim Arasındaki İlişki .	103
3.3.22. Eğitim Düzeyi ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki	104
3.3.23. Meslek Grubu ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki	105
3.3.24. Eğitim Düzeyi ile İşe İlk Giriş Arasındaki İlişki	106
3.2.25. Meslek Grubu İle İşe İlk Girişte Rol Oynayan Faktörler Arasındaki İlişki	107
3.2.26. Meslek Grubu ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki	108
3.2.27. Eğitim Düzeyi ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki	110
3.3.28. Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki.....	111
3.3.29. Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Meslek Grubu Arasındaki İlişki	111
3.3.30. Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	112
3.3.31. Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı ile Meslek Grubu Arasında İlişki.	113

3.3.32. Diğer Bulgular	114
3.4. Anket Bulgularına Dair Genel Değerlendirme.....	116
3.5. Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular.....	120
3.5.1. Çiftçiler ile Görüşme	120
3.5.2. Hizmet İşçisi ile Görüşme.....	122
3.5.3. Esnaf ile Görüşme.....	122
3.5.4. Sendika Başkanları ve Sendika İşçileri ile Görüşme	123
3.5.5. İzmit Sanayi Sitesi'nde İşçilerle Görüşme.....	124
3.5.6. Devlet Memuru ile Görüşme	125
3.5.7. İşveren ile Görüşme	126
3.5.8. Yüksek Nitelikli Ücretli ile Görüşme	127
3.5.9. Meslek Lisesi Rehberlik Öğretmeni ile Yapılan Görüşme.....	128
3.6. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Gelir Dağılımı için Yaptığı Düzenlemeler	129
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	136
EK.....	146
ÖZGEÇMİŞ	148

ÖZET

Gelir eşitsizliği, toplumsal refahın başlıca belirleyicilerindendir. Makul seviyede olmayan gelir eşitsizliğinin varlığı durumunda toplumda kaygı, stres, suç eğilimi, vb ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Gelir eşitsizliğinin, yol açtığı sorunlar kadar, ortaya çıkış nedenleri de önem arz etmektedir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın Birinci Bölümü'nde gelir dağılımı kavramı ve gelir dağılımına dair teorik tartışmaların tarihsel seyri incelendikten sonra, İkinci Bölümü'nde gelir eşitsizliği kavramı ve gelir eşitsizliğinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu nedenler arasında eğitim, mülkiyet hakları, bölgesel farklılıklar ve nesillerarası hareketlilik öne çıkmıştır.

Üçüncü Bölüm'de Kocaeli'de eğitimin ve nesillerarası hareketliliğin gelir eşitsizliği üzerine etkisi araştırılmıştır. Türkiye'nin önde gelen sanayi kentlerinden biri olan Kocaeli'de, bu temel nedenlere odaklanan bir saha araştırması kurgulanmış; anketlerle sağlanan veriler Ki-kare testi formunda analiz edilmiş ve bulguların yüz yüze görüşmelerden elde edilen sonuçlarla bağlantısı incelenmiştir.

Kısaca, Kocaeli'de orta seviyede nesillerarası hareketlilik bulunmaktadır. Bireylerin meslek grupları ve eğitim seviyeleri, babalarının meslek grupları ve eğitim seviyeleriyle benzeşmektedir. Eğitim ve gelir seviyeleri arasındaki ilişki bireyin yaşı arttıkça güçlenmektedir. Ebeveynlerin eğitim seviyeleri, bireylerin eğitim seviyeleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bireyler, aileleri ve yaşadıkları mekanların, gelirleri ve meslek seçimleri üzerinde etkili olduğunu düşünmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe ilk defa işe girmek için tanıdıkların aracılığına duyulan ihtiyaç azalmaktadır. Eğitim seviyesi, gelir seviyesi üzerinde etkili olsa da, bu etki okulların üretkenliği arttırmasından değil, işverenlerin iş arayanlar arasından yüksek eğitim dereceli olanları tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Meslek grupları ve gelir seviyelerinin, bireyin hayata karşı iyimser veya karamsar bakış açısıyla ilişkisi bulunmaktadır. Bireylerin gelir seviyeleri iyileştikçe, iyimserlikleri artmaktadır. Yüz yüze görüşülen bireyler, yüksek eğitim seviyesinin bireyin net geliri ve refahında artış sağladığı yönünde uzlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Eşitsizliği, Gelir Dağılımı, Eğitim, Nesillerarası Hareketlilik, Kocaeli

ABSTRACT

Income inequality is a substantial determinant of social welfare. In an economy, absence of a reasonable level of income inequality may cause critical level of anxiety, stress, and crime. Determinants of income inequality are as important as its results.

This study consists of three chapters. The concept of income distribution and related theoretical discussions were elaborated in the first chapter. In the second chapter, income inequality as a concept and its determinants were examined. Among others, education, property rights, regional disparities and intergenerational mobility come first, as crucial determinants of income inequality.

In the third chapter, impact of education and intergenerational mobility on income inequality in Kocaeli, which is one of the most industrialized city in Turkey, was investigated through the Chi-square test on data gathered from surveys. Also connections are sought between test results and findings from interviews.

According to results, there is positive correlation between education level and income level of individuals. This correlation tends to rise with age. There is also a moderate intergenerational mobility in Kocaeli. Individuals have similarity with their parents, in terms of their education levels and job groups. Individuals in Kocaeli also think that their family and the places they grew up have impact on their job choice and income level. As a person's education level increases, his/her personal connections become less necessary for him/her to get a job for the first time. Although education level has a positive effect on income level, this happens to be the case, via employer's choice for a candidate who has the highest education level among others due to his/her belief that there is a positive correlation between productivity and education level. Higher income levels make individuals optimistic while lower income levels make them pessimistic. During the face to face meetings, individuals emphasized that higher education level provides higher income level.

Keywords: Income Inequality, Income Distribution, Education, Intergenerational Mobility, Kocaeli

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 3.1: OECD Ülkeleri'nde Kamu Harcamaları-Gini Katsayısı İlişkisi.....	54
Grafik 3.2: OECD Ülkeleri'nde Vergi Gelirleri-Gini Katsayısı İlişkisi.....	54
Grafik 3.3: OECD Ülkelerinde Hanehalklarına Yapılan Sosyal Yardımlar (% Kamu Harcamaları).....	55
Grafik 3.4: Türkiye'de İç Ticaret Hadleri.....	65
Grafik 3.5: Yıllar İtibariyle İmalat Sanayii Hasılası ve Reel Ücretlerin Karşılaştırması.....	66

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Boy Sırası Diyagramı	25
Şekil 2.2: Sıklık Dağılımı Diyagramı.....	25
Şekil 2.3: Lorenz Eğrisi.....	26
Şekil 2.4: Logaritmik Dönüşüm Diyagramı.....	27

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Bazı Ülkelerde Gini Katsayıları (%).....	48
Tablo 2.2: OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları.....	50
Tablo 2.3: OECD Ülkeleri'nde Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları	51
Tablo 2.4: Bölgeler İtibariyle Kişibaşı GSYİH (1987 fiyatlarıyla)	66
Tablo 2.5: Türkiye'de Yıllar İtibariyle Gelir Eşitsizliği	67
Tablo 3.1: 2000-2009 Yılları arasında Kocaeli'de Sınai Üretim Türkiye Payı	69
Tablo 3.2. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Kocaeli'de Nüfus Artış Hızı (% ₀)	71
Tablo 3.3: Türkiye ve Kocaeli'de İl-İlçe Merkezleri ve Belde-Köy Nüfusları.....	71
Tablo 3.4: Türkiye ve TR42'de İstihdamın Sektörel Dağılımı	72
Tablo 3.5: Türkiye ve Kocaeli'de Okur Yazarlık ve Mezuniyet Verileri	72
Tablo 3.6: Türkiye ve Kocaeli'de Okur Yazarlık ve Mezuniyet Verileri (%).....	73
Tablo 3.7: TR 42 ve Türkiye'de Karşılaştırmalı Gelir Dağılımı	73
Tablo 3.8: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	82
3.9: Bireylerin İkamet Ettikleri İlçelere Göre Dağılımı	82
Tablo 3.10: Bireylerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	83
Tablo 3.11: Bireylerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı	83
Tablo 3.12: Kazanılan Aylık Net Gelir İle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki.....	85
Tablo 3.13: 31 Yaş ve Sonrası için Aylık Net Gelir ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	86
Tablo 3.14: Meslek Grubu ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki.....	87
Tablo 3.15: Meslek Grubu ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	88
Tablo 3.16: Bireyin Doğduğu il ile Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	89
Tablo 3.17: Bireyin Doğduğu İl ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki	90
Tablo 3.28: İkamet Edilen İlçe ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 3.19: İkamet Edilen İlçe İle Eğitim Seviyesi Arasındaki İlişki	91
Tablo 3.20: İkamet Edilen İlçe ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki	92
Tablo 3.21: Barınma Durumu ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki	92
Tablo 3.22: Bireyin Eğitim Düzeyi ile Babasının Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki..	93
Tablo 3.23: Bireyin Eğitim Düzeyi İle Annesinin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki .	94
Tablo 3.24: Bireyin Meslek Grubu ile Babasının Meslek Grubu Arasındaki İlişki	95

Tablo 3.25: Bireyin Aylık Net Geliri ile Ailesinin Eğitimine Maddi Desteği Arasındaki İlişki	96
Tablo 3.26: Bireyin Eğitim Düzeyi ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasındaki İlişki	98
Tablo 3.27: Bireyin Meslek Grubu ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasında İlişki	99
Tablo 3.28: Babanın Meslek Grubu ile Bireyin Eğitimi için Verilen Maddi Destek Arasındaki İlişki	100
Tablo 3.29: Ailesinin Verdiği Eğitim ile Bireyin Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	101
Tablo 3.30: Ailesinin Verdiği Eğitim İle Bireyin Eğitim Düzeyi Arasında İlişki ...	102
Tablo 3.31: Ailenin Okul Dışında Verdiği Eğitimle Bireyin Meslek Grubu Arasındaki İlişki	103
Tablo 3.32: Annenin Eğitim Durumu ile Ailenin Verdiği Eğitim Arasındaki İlişki	104
Tablo 3.33: Eğitim Düzeyi ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki	105
Tablo 3.34: Meslek Grubu ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki	106
Tablo 3.35: Eğitim Düzeyi ile İşe İlk Giriş Arasındaki İlişki	107
Tablo 3.36: Meslek Grubu İle İşe İlk Girişte Rol Oynayan Faktörler Arasındaki İlişki	108
Tablo 3.37: Meslek Grubu ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki	109
Tablo 3.38: Eğitim Düzeyi ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki	110
Tablo 3.39: Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	111
Tablo 3.40: Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Meslek Grubu Arasındaki İlişki	112
Tablo 3.41: Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki	113
Tablo 3.42: Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı ile Meslek Grubu Arasında İlişki	114
Tablo 3.43: Kocaeli veya Dışında Doğanların İlçelere Göre Dağılımı.....	114
Tablo 3.44: Kocaeli Dışında Doğanların Memleketleriyle Yardımlaşmaları	115
Tablo 3.45: Bireylerin Yaşadıkları Mekanların Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri	115

Tablo 3.46: Bireylerin Ebeveynlerinin Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri.....	115
Tablo 3.47: Bireylerin Tanıdıklarının Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri.....	116
Tablo 3.48: Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkileri	117

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

HDI: İnsani Kalkınma Endeksi

HDR: İnsani Kalkınma Raporu

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KBB: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

KÖY: Kalkınma Öncelikli Yörelere

KSO: Kocaeli Sanayi Odası

PISA: OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TÜİK: Türkiye İstatistik Enstitüsü

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Gelir eşitsizliği, toplumun refahı ve toplum içerisindeki yoksulluk üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Toplumdaki bazı bireylerin belli bir dönem içinde yaratılan milli hasıladan daha fazla, bazı bireylerin daha az pay alması ve bu durumun aynı bireyler için sonraki dönemlerde de kararlılık göstermesi, zenginliğin ve yoksulluğun o ekonomide ısrarcı bir hale gelmesine neden olmaktadır. Sonuçları itibariyle sadece daha düşük gelirli bireyleri değil, toplumdaki tüm gelir gruplarını ilgilendiren gelir eşitsizliğinin nedenlerini aramak, aynı zamanda “bazı insanlar neden daha yoksul, bazı insanlar neden daha varlıklı?” gibi toplumun tamamını ilgilendiren temel bir soruya cevap bulmak açısından da önem taşımaktadır.

Gelir eşitsizliğinin başlıca nedenleri arasında, bireylerin ailelerinden hem mülk hem de sosyoekonomik durumlarını miras almaları ve nesiller boyunca benzer varlık düzeyini sürdürmelerinin derecesini gösteren nesillerarası hareketlilik, mensubu olacakları meslek gruplarını ve gelir seviyelerini belirleyici role sahip eğitim düzeyi, hem istihdam fırsatlarını hem de refahlarını etkileyen bölgesel sosyoekonomik farklılıklar yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için ekonomide dışa açıklık politikaları da nitelikli ve niteliksiz işçilerin ücret seviyeleri arasındaki farkı açmaktadır. Özel sektörde ve kamu sektöründeki yolsuzluklar ve çarpıklıklar, çıkar gruplarının faydasını belli ilişki ağlarının içinde yer almayan bireyler aleyhine arttırmaktadır. Kent içerisinde farklı gelir gruplarının birbirinden ayrı mekanlarda yaşaması ve mekanların sosyoekonomik profiller bazında homojenleşmesi anlamına gelen tabakalaşma, yoksulluk tuzaklarına neden olmaktadır.

Verilerin anket tekniği ile elde edildiği çalışmada, Kocaeli için orta derecede nesillerarası hareketlilik bulgusuna ulaşılmıştır. Bireylerin meslek gruplarıyla babalarının meslek grupları benzerlik taşımaktadır. Eğitim seviyesi, aylık net gelir ile doğru orantılı bir ilişkiye sahiptir. Bu ilişki, bireyin yaşı arttıkça daha da güçlenmektedir. Aile tarafından doğrudan verilen eğitim anlamına gelen kayıt dışı eğitim, çalışma hayatında elde edilecek net gelirler üzerinde etkili olmaktadır. Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça, bireylerin ailelerinden aldıkları eğitimden duydukları memnuniyet yükselmektedir. Ankete katılan bireylerin büyük bölümü

ailelerinin ve büyüdüğü mekanların gelir seviyelerine ve meslek seçimlerine etkiye bulunduğu yanıtını vermiştir. Gelir düzeyleri bakımından Kocaeli’de ilçeler birbirinden farklılık göstermektedir. Çalışanların işe ilk girişlerinde tanıdıklarının aracılığı önemli rol oynamaktadır. Okulların, bireylerin çalışma hayatlarındaki üretkenliklerine yaptıkları katkı görece düşüktür. Bireyler, üretkenliklerini en fazla ustabaşı, yönetici ve çalışma arkadaşlarından aldıkları eğitimin arttırdığını düşünmektedir. Gelir seviyeleri ile hayata iyimser bakış açısı arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Daha düşük gelir seviyesi, duyulan kaygıyı arttırmaktadır.

Birinci bölümde gelir dağılımının temel kavramlarına yer verilmiş, Klasik iktisat okulunun görüşlerinden başlanarak, iktisat tarihi içerisinde gelir dağılımına yönelik tartışmalar ele alınmıştır.

İkinci bölümde gelir eşitsizliği, kavramsal çerçeve içerisinde sonuçları ve nedenleri itibariyle incelenmiştir. Gelir eşitsizliği, farklı gelir gruplarının eğitim başarıları, sağlık ve kaygı düzeyleri, toplumdaki suç oranları gibi etmenler üzerinde belirleyicidir. Gelir eşitsizliği seviyesi, ebeveynlerin çocuklarına miras yoluyla mülklerinin yanı sıra, eğitim süreci boyunca sahip oldukları beşeri sermayeyi de aktarmaları; eğitim düzeyi farklılıkları, mezun olunan okulun kalitesinin işe girişte işverenler tarafından bir eleme mekanizması olarak kullanılması; yeterli gelişmişlik düzeyine sahip olmayan bölgelerdeki bireylerin daha fazla iş imkanları ve sosyal olanaklara sahip bölgelere göç etmesi nedeniyle bölgesel farklılıkların kapanmaması; kentlerin göçmenler için yeterli emek talebi oluşturamaması vb. faktörler nedeniyle zaman içinde ısrarcılık göstermektedir. Bu bölümde ayrıca, Dünya ve Türkiye’de gelir dağılımı eğilimleri ve gelir eşitsizliğine dair bulgular da ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Kocaeli’nin sosyoekonomik gelişimi ele alındıktan sonra uygulama kısmına geçilmiştir. Anket verilerinden hareketle 484 örneklem üzerinden Kocaeli’de başta eğitim olmak üzere gelir eşitsizliğinin belirleyicileri Ki-kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir. Ayrıca meslek grupları ile mülakatlar yapılmış ve bölümün sonunda özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde gelir dağılımı kavramı, gelir dağılımı türleri, gelir dağılımı bağlamında temel iktisadi aktörler konuları işlenecek, gelir bölüşümü tartışmalarının tarihsel seyri incelenecektir.

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı, gelir ve servet ile doğrudan ilişkiye sahip olduğundan gelir ve servetin tanımının yapılması gerekmektedir. Bir tanıma göre gelir, bir kişiye veya topluluğa, hizmetleri karşılığı olarak belirli periyodlarla akıp gelen satın alma kuvvetidir (Ülgener, 1970: 20). Milli gelir kavramını anlamak açısından bu tanım yararlı olsa da gelir dağılımı kavramı açısından eksik kalmaktadır. Çünkü burada gelir, üretken faaliyetlerin bir karşılığı olarak tanımlanmakta, bireylerin üretim yapmaksızın satın alma güçlerini arttıran ayni ve nakdi unsurları kapsamamaktadır. Sabri Ülgener (1970: 28), transfer ödemeleri gibi üretken olmayan unsurların da gelir içerisinde yer aldığını, ancak bunların gelirin “aslı” değil, “türev” unsurları olduğunu, bunların hesaplamalarının zorluğundan dolayı milli gelir hesaplamalarına katılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Wallace Peterson da (1994: 34) gelir için Ülgener’in tanımına benzer bir tanım yapmakta, bu tanımın gelirlerin toplanması açısından pratik olduğunu ifade etmekte, sosyal anlamda gelirin tanımının yapılmasının önemli ölçüde karışıklıklar yaratacağını vurgulamaktadır. Peterson ayrıca ikinci el mal ve fon alış satışı gibi nakdi olup üretken olmayan ve ev hanımlarının ürettiği nakdi olmayan malları da örnek vererek gelir kavramının nakdilik ve üretkenlik unsurlarına indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Peterson’a göre (1994: 35) gelir konusunda ortak bir tanıma varılamamakla birlikte uzlaşılan tek faktörün, onun bir akış kavramı olduğudur. Gelir ile servet arasındaki ayırım da buradan gelmektedir. Gelir belirli bir periyodda elde edilmekteyken, servet durağanlık taşımaktadır. Servet, bir gerçek veya tüzel kişinin, belirli bir dönemde sahip olduğu aktif değerlerin toplamından borç toplamının çıkarılmasıyla elde edilen artığın değeridir (Aksu, 1993: 58). Gelir ve servet birbirinden farklı kavramlar olduğundan, gelir dağılımı ve servet dağılımı kavramları da birbirinden ayrılmaktadır.

Gelir kavramının ortak bir tanımı olmadığından gelir dağılımı tanımları da farklılık göstermektedir. Korkut Boratav'ın (1980: 8) tanımına göre gelir dağılımı, nakdi alışverişin yapıldığı bir ekonomide belli bir dönemde üretilen üretim ve tüketim araçlarının nakde dönüşmesi yoluyla paylaşılmasıdır. Zeynel Dinler (2003: 279) ise gelir dağılımını, bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin o ülkedeki kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasındaki dağılımı olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan birincisi paylaşımında nakdilik şartını ön koşmuşken, ikinci tanımda bu şart bulunmamakta, özellikle kamu kesiminin gelirin yeniden dağıtımında hem aynı hem nakdi unsurları kullandığı göz önüne alındığında ikinci tanımın daha genel bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Burada gelir dağılımı her ne kadar temel bir iktisadi kavram olarak öne çıksa da, coğrafya, sosyoloji, siyaset gibi alanların etki alanına girmekte; disiplinlerarası bir alan haline gelmektedir. Belli bir dönemde analiz edilen gelir dağılımı ile gelirin iktisadi aktörler arasında nasıl paylaşıldığı incelenmekte, bölüşümde adaletsizliğin hakim olduğu sonucuna varıldığında bu durumun nasıl düzeltilebileceğine dair çözüm aranmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 3).

1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı dört ayrı biçimde incelenmektedir. Bunlar fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımıdır.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin, üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü konu etmektedir. Buna göre, emeğin geliri ücret, sermayenin geliri faiz, toprak sahibinin geliri rant ve girişim sahibinin geliri olan kar arasında karşılaştırma yapılmakta; bunların milli hasıladan ne kadar pay aldıkları incelenmektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımına dair farklı sınıflandırmalara da rastlanmaktadır. Örneğin emek ve emek dışı gelirler arasındaki bölüşüm ilişkileri ayrıca incelenebildiği gibi, üretim faktörlerinin her biri kendi içinde tasnif edilerek analiz yapılabilmektedir (Dinler, 2003: 280). Emek gelirleri nitelikli-niteliksiz işçi gelirleri, kamu memurları, üst düzey yönetici maaşları gibi alt bileşenlere ayrılabilirken, mülk gelirleri ise tarla, arsa, konut kiralari şeklinde ele alınabilmektedir (DPT, 2001: 4).

Gelir dağılımının yanı sıra, servet dağılımının analizinde de fonksiyonel gelir dağılımı rol oynayabilmektedir. Bunun yanında emek-dışı faktörlerin emek faktörünün aksine üretim araçları mülkiyetine sahip olmaları durumu zaman içerisinde değişim göstermiş ve emek faktörünün ücret yanında karı da kapsayan diğer gelir türlerini de elde ediyor olması, fonksiyonel gelir dağılımı hesaplamalarını ve analizini daha karmaşık bir hale getirmiştir (Aksu: 1993: 80-81).

1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, özellikle gelir eşitsizliklerinin analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. Ülkede belirli bir dönemde oluşan hasıladan bireylerin, hanhalklarının veya sosyoekonomik grupların ne kadar pay aldığına kişisel gelir dağılımı analizi cevap vermektedir. Fonksiyonel gelir dağılımında olduğu gibi, burada da ayrıntılı sınıflamalar yapılabilmekte, meslek grupları, farklı sektörlerin çalışanları gibi grupların içerisindeki gelir dağılımı analiz edilebilmektedir (DPT, 2001:5).

Kişisel gelir dağılımında en sık kullanılan yöntem, hanhalklarının ve gelirin yüzdeler halinde ele alınması ve kıyaslama yapılmasıdır. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı hesaplamalarının yapılabilmesi için kullanılan bu sınıflamada, hanhalkları genellikle %20'şerlik beş gelir dilimine ayrılarak, her bir dilimin gelirden ne kadar pay aldığı incelenmektedir. Ayrıca daha hassas ölçümler için %10'luk, hatta %5'lik dilimler de kullanılabilir (Kuştepe ve Halaç, 2004: 147).

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımında, belirli bir mekanda ve belirli bir zaman diliminde oluşan hasıladan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ne kadar pay aldığı incelenmektedir (Karluk, 2009: 69). Bu yolla, özellikle katma değer unsuru dikkate alınarak ve uluslararası ölçekte karşılaştırmalar yapılarak bir iktisat politikasının oluşturulması mümkün olabilmektedir.

Buradaki sektörler de gruplandırılabilir, örneğin sanayi sektörü, otomotiv, gemicilik, dayanıklı tüketim malları gibi alt gruplara bölünebilmekte; hizmetler

sektörü de, bankacılık, sigortacılık, taşımacılık gibi bölümler halinde ayrı ayrı incelenebilmektedir.

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımında, farklı bölgelerdeki bireylerin ve hanehalklarının belli bir zamanda oluşan hasıladan ne kadar pay aldıkları incelenmektedir. Bu gösterge bölgelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi edinmek adına en çok başvurulan kaynaklardan biridir (Kuştepe ve Halaç, 2004: 147).

1.3. Gelir Dağılımı Bağlamında Temel İktisadi Aktörler

Gelirin bir ekonomide nasıl dağıldığını belirleyen temel iktisadi aktörler, hanehalkı, firmalar, kamu kesimi ve sendikalarıdır.

1.3.1. Hanehalkı

Bir ekonomide, çoğu zaman iktisadi roller iç içe geçmiş olsa da, asli unsurlar söz konusu olduğunda, hanehalkının öne çıkan rolü, üretim faktörlerinin arzıdır. Hanehalkı firmalara ve kamu kurumlarına işgücünün yanında, piyasalara girişimci, sermaye ve toprak arz etmektedir (Boyes ve Melvin, 1991: 128).

Hanehalkını, ekonominin tüketen birimi olarak tanımlamayan Karl Case ve Ray Fair'e göre (1992: 83) bir hanehalkı, aynı evi paylaşan insanlardan oluşmaktadır. Hanehalkı sadece tek bir kişiden oluşabileceği gibi, dört çocuklu evli bir çift veya birbiriyle herhangi bir bağı bulunmayan ancak aynı çatı altında hayatlarını sürdüren on beş kişi de hanehalkı sayılmaktadır. Hanehalkları, birbirleri arasında tercihleri itibariyle farklılık göstermekle birlikte, çok varlıklı olsalar bile nihai olarak gelir ve bütçelerinin kısıtlılığı açısından benzerlik taşımaktadırlar. Case ve Fair (1992: 83), çok çalışmak ve az çalışmak arasında tercih sahibi olan hanehalkı üyelerinin, gelirleri üzerinde belli bir miktarda kontrol sahibi olduğunu ifade etmiş; bununla birlikte işleri yapma becerileri, mevcut ücretleri, sahip oldukları yetenekleri, biriktirdikleri ve miras aldıkları servetleri açısından kısıtlara sahip olduklarını vurgulamışlardır.

Hanehalkının özelliklerinden biri, onun mobil yapısıdır ki, bu mobil yapı göç olgusunu doğurmakta ve ülke ekonomisini bölgesel ve/veya yapısal bazda etkilemektedir (Bulutay, 1995: 118-124). Göç veren mekanın itici etkisi, göç alan

mekanın çekici etkisi, müdahaleler, kişisel faktörler gibi unsurlar, mekandan ayrılmayı gerektirmekte; hanehalkı farklı bölgelere, şehirlere, hatta şehir içinde başka bir mekana taşınabilmektedir. Göç, hayat standardını yükseltme amacıyla olabileceği gibi, sadece iş bulmak amacıyla da gerçekleşebilmektedir (Bulutay, 1995: 197-198). Hanehalkının bu özelliği, ayrıldığı ve yerleştiği mekanların ekonomik niteliğini değiştirebilmektedir. Zira yoğunlaşan göçler, bir mekandaki piyasanın canlılığını azaltırken başka bir mekanda yoğunlaşarak işgücü arz fazlası oluşturmakta; formel ve enformel sektör ayrımı derinleşmektedir. Yeni göç eden ve formel piyasalarda istihdam olanağı bulamayan göçmenler, enformel sektörlerde çalışmakta ve geçinmek için çaba sarf etmektedir. Genellikle düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan enformel sektör işçileri, sermaye birikiminde, çocuklarının eğitimine maddi destek vermekte zorlanabilmektedir.

Aile mekan değiştirmezken, aileye mensup bireyin mekan değiştirmesi de hanehalkının ekonomisine etkide bulunabilmektedir. Söz konusu aile mensubu, yeni mekanında çalışarak kazandığı nakdin bir kısmını ailesine göndermektedir. Gönderilen bu paralar, hanehalkı için bir transfer geliri niteliği taşımaktadır.

Hanehalkının bir diğer özelliği, sonraki nesillerini meslek ve gelir konusunda etkileyebilmeleridir. Bu etki, nesillerarası hareketliliği belirlemektedir (Blanden vd., 2005: 18). Eğer bir toplumda ebeveynlerin sosyal statü ve gelir grupları ile çocuklarının sosyal statü ve gelir grupları büyük oranda örtüşüyorsa, bu durumda düşük nesillerarası hareketlilik var demektir. Aynı şekilde eğer bu konuda bir benzeşme yoksa, aile içerisindeki önceki nesil ve sonraki nesillerin sosyal statü ve gelir grupları büyük bir farklılık teşkil ediyorsa, bu durum, nesillerarası hareketliliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Nesillerarası hareketlilik kavramından hareketle, toplumun genelini ilgilendiren toplumsal hareketlilik kavramı incelendiğinde, toplumsal hareketliliğin yüksek olması, kişilerin düşük gelir gruplarından büyük gelir gruplarına geçişine imkan vermekte; bu sayede kişilerin yoksulluğa mahkumiyeti söz konusu olmamaktadır. Varlıklı bireyler, yüksek toplumsal hareketlilik nedeniyle yüksek sosyal statüyü kaybetme, yoksullaşma gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Düşük toplumsal hareketliliğin varlığı, gelir grupları arasındaki hareketsizliğe yol açacak, yüksek gelir gruplarının yoksullaşma ve sosyal statüyü

kaybetme riskleri azalırken, düşük gelir gruplarının kendilerini yoksulluktan kurtarma imkanları zayıflayacaktır.

1.3.2. Firmalar

Girişimci, toprak, emek ve sermayeyi bir araya getirip, bu üretim faktörlerini üretim için organize eden dördüncü üretim faktörüdür (Zeytinoğlu, 1975: 64). Girişimcinin bu üretim faaliyetinin meydana geldiği organizasyonun toplamına girişim veya firma, üretim organizasyonu sonucunda elde ettiği gelire kar denilmektedir. Firmaların temel amacı kar maksimizasyonudur (Dinler, 2003: 172). Bu amaç, gelir dağılımı açısından, ücretli işgücünün ücret seviyesini belirleyici güce sahip olabilmektedir.

Aynı üretim alanında, aynı gereksinimlere cevap veren mal ve hizmetlerin üretiminde bulunan firmaların toplamına sektör denilmektedir (Dinler, 2003: 174).

Sektörel gelir dağılımı göz önüne alındığında, firmaların buldukları sektörlerin elde ettikleri toplam hasıllar, firmaların talep ettiği işgücü miktarı ve ödeyecekleri ücretler üzerinde etkili olmaktadır. Sektörlerden bir tanesi gerilerken, diğerinin daha kazançlı hale gelmesi, sermayenin ve işgücü arzının yönünü de değiştirmektedir. Firmaların karşı karşıya oldukları bu tür bir dinamizmin kaynaklarından en önemlileri, piyasadaki rekabet ve teknolojik yeniliklerdir (Schumpeter, 2003: 83).

İç ticaret hadleri kullanılarak, bir ekonomideki sanayi ile tarım sektörlerinden hangisinin diğerine göre daha avantajlı durumda olduğu görülebilmektedir (Süslü ve Yanardağ, 2002). İç ticaret hadleri, tarım malları fiyat endeksinin sanayi malları fiyat endeksine oranıdır. Eğer iki sektörden bir tanesinin fiyat endeksi, zaman içerisinde diğer sektörün fiyat endeksinden daha hızlı yükselme gösteriyorsa, fiyat endeksinde yükseliş görülen bu sektör, söz konusu zaman diliminde diğerine göre daha avantajlı bir bölüşüm konumuna ulaşmaktadır (Türk İstatistik Kurumu [TÜİK], Değişkenlere Göre Araştırmalar, 2012a). Örneğin, iç ticaret hadleri tarım lehine geliyorsa, bu durumda çiftçinin ürettiği ürünün fiyatı, tüketim ve yeniden üretim için satın aldığı sanayi malları fiyatına göre artmakta, bu da onun refah seviyesinin yükselmesi anlamına gelmektedir.

Finans sektörünün derinliği ve sunduğu kazanç fırsatları, bir ekonomideki gelir dağılımına dair göstergelere sahip olabilmektedir (Boratav, 2010: 169). Eğer, bir ekonomide, sermayenin reel yatırımlar yerine finansal yatırımlara kanalize edilmesi daha avantajlı duruma gelirse ve sermaye sahipleri de bu avantajdan daha fazla yararlanma eğilimine girerse, bu durumda söz konusu ülkede yatırım eğilimi düşecek, üretken sektörler daralabilecek; ülke istihdamda azalma riski ile karşı karşıya kalabilecektir.

1.3.3. Kamu Kesimi

Kamu kesiminin ekonomiye müdahalesinin temel nedeni piyasa aksaklıklarıdır (Stiglitz, 1994: 6). İşleyişi tamamen piyasanın egemenliğine bırakıldığı takdirde aksayan ekonomik istikrarı düzenlemeyi kendine görev edinen kamu kesimi, aynı zamanda toplumdaki yoksulluğu azaltmak, gelir dağılımını düzeltmek için de çeşitli politikalara başvurmaktadır. Bu konudaki en temel politikalar, işsizliğin azaltılması, eğitimin yaygınlaştırılması, artan oranlı vergilere başvurulması, düşük gelirli için sağlık ve sosyal yardım harcamalarının artırılmasıdır (Bulutoğlu, 2004: 17-18).

Piyasaya bırakıldığı takdirde, okula kaydolmak ek bir öğrencinin marjinal maliyeti sifıra eşit olmayacağından, eğitim paralı hale gelecek; eğitimin beşeri sermayenin oluşumunda ve bu sayede nitelikli işgücünün üretimini sağlamadaki rolünden dolayı bireylerin bu hizmetten mahrum kalması, gelir dağılımında sorunlara yol açacaktır (Stiglitz, 1994: 454-455). Eğitim, düşük gelir gruplarına mensup bireylerin daha yüksek gelir gruplarına mensup bireylere dönüşümünde önemli bir rol oynadığından ve aynı zamanda eğitimin sağladığı pozitif dışsallıklardan dolayı, kamu kesimi toplum içerisinde mümkün olduğunca çok vatandaşı, bu sürece dahil etmek istemektedir. Aynı şekilde sağlık hizmetinden yoksul vatandaşların da faydalanması, kamu kesiminin bu hizmeti mümkün olduğunca ucuza veya ücretsiz bir şekilde sunmasına bağlıdır (Stiglitz, 1994: 350). Aksi halde hem eğitimin hem de sağlık hizmetlerinin tamamen piyasanın kontrolüne bırakılması, firmaların karlarını mümkün olduğunca yüksek fiyatlarla bu hizmetleri sunacağı anlamına gelmektedir ki, bu takdirde farklı gelir gruplarından herkesin bu hizmetlerden faydalanma olanağı olmayacaktır.

Ücretlerde esneklik gözetilen ve ücretleri geçimlik seviyeye indirmek eğiliminde olan firmaların bu davranışlarını kamu kesiminin zorunlu hale getirdiği asgari ücret sistemi mani olmaktadır (Case ve Fair, 1992: 540-544). Özellikle gönülsüz işsizliğin ciddi oranlara yükseldiği; dolayısıyla emek arzının emek talebini aştığı ekonomilerde, ücretler üzerinde aşağıya doğru bir baskı oluşmaktadır. Bu durum, işgücünün yaşam standartlarını olumsuz etkilemektedir. Kamu kesimi asgari ücreti uygulamasıyla bu baskının önüne geçmekte; ancak bu durumda da emek istihdamı tam olarak sağlanamamaktadır. Bu yüzden kamu kesimi hem firmayı hem de yaşam standartlarını göz önüne alarak bir asgari ücret seviyesi belirlemeye çalışmaktadır.

Kamu kesimi, çiftçiyi korumak amacıyla da, kredi kolaylıkları sağlamakta, belli ürünlerin üretimi için nakdi destek vermektedir (Dinler, 2003: 99). Bununla birlikte, tarımsal ürünler için destekleme alımları yapmakta (Boratav, 2010: 125) veya taban fiyat uygulamasına gitmekte (Dinler, 2003: 98), böylece tarımsal malların düşük piyasa fiyatları karşılığında satışından ötürü çiftçinin yaşam standartlarında yaşanabilecek daralmaya engel olmaya çalışmaktadır.

Bazı mallar için fiyat kontrollerine giden, örneğin şehirlerde konut kiralari için tavan fiyat uygulayan kamu kesimi (Boyes ve Melvin, 1991: 79), maliyeti yüksek bazı malların da tayinleme, paylaşırma, sıraya koyma metodu yoluyla, toplum genelinde yaygınlaşmasına veya haksız ediniminin engellenmesine yardımcı olmaktadır (Stiglitz, 1994: 160-162).

Fiyat kontrollerinin ve sosyal malların temininden başka, kamu kesimi bizzat gelirin yeniden dağıtılmasına da aracılık etmektedir. Artan oranlı vergiler yoluyla, yüksek gelir elde edenlerden daha fazla, düşük gelir elde edenlerden daha az oranda vergiler alınarak, kamunun ve sosyal hizmetlerin finansmanının üst gelir grupları tarafından yüklenilmesi sağlanmaktadır (Bulutoğlu, 2004: 337). Gelirin yeniden dağıtımında doğrudan vergilerin rolü ön planda olmakta; ancak dolaylı vergilerin verginin toplanmasında ağırlık kazanması, gelirin yeniden dağıtımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kamu kesiminin gelir dağılımını ilgilendiren diğer müdahaleleri arasında, işsizlik sigortası, çocuk yardımları, eğitim bursları, temel geçim mallarının

sağlanması için periyodik ayni ve nakdi yardımlar, tekerlekli sandalye ve hasta yatağı temini gibi hizmetler sayılabilmektedir.

Kamu kesiminin tüm bu uygulamaları, onun sosyal yönünden ileri gelmektedir. Her ne kadar toplumda sosyal koruma sistemleri en eski devletlerde de mevcut olsa da, bizzat devletin yoksullukla mücadele etmek adına attığı adımlar on altıncı yüzyıldan başlamış, on dokuzuncu yüzyılda işçilerin çalışma ve geçim koşullarının iyileştirilmesi adına yapılan uygulamalar, sosyal devlet için bir dönüm noktası olmuş; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yaklaşık otuz yıllık zaman diliminde sosyal politikalar en geniş biçimiyle uygulanmıştır. Ancak 1970'li yıllardan itibaren sosyal devlet politikalarında gerileme görülmektedir. Bunun nedenleri arasında Keynesyen politikaların çıkmaza girmesi, tıpta ilerleme ile birlikte yaşam süresi uzamasına karşın ilaç fiyatlarının yükselmesi, kamu kesiminin sağlık harcamalarının büyüme oranının milli gelirin büyüme oranını aşması, fordist üretim ilişkilerinin esnek üretim ilişkilerine, yani post fordist sisteme evrilmesi yer almaktadır. Post fordizm, istihdamın miktarı ve niteliğinde de değişiklik yaratmıştır. Esnek üretim, istihdam edilen bireylerin iş güvencesinin azalmasına neden olarak aynı iş yerinde iş hayatlarının tamamını geçirecekleri beklentisini düşürmüştür; işsizlikte ve işsizlik sürelerinde artışlara neden olmuştur. Tam zamanlı işlerin yerini yarı zamanlı işler almış, işgücü, iş zamanı haricinde kalan haklarından genellikle faydalanamamıştır (Buğra ve Keyder, 2006: 7-14).

Neoklasik iktisadi görüşün iktisat politikaları üzerinde kurduğu hakimiyetten itibaren, kamu harcamaları mümkün olduğunca kısılmaya çalışılmış; eğitim ve sağlıkta özelleştirme eğilimi doğmuştur. Bununla beraber, bazı sektörlerin gerilemesi hatta son bulması ile birlikte yapısal işsizlikte yükseliş yaşanmış; Avrupa ülkelerinde hem bu yeni sosyal sorunun çözümü adına, hem de sosyal refah dönemi sigorta uygulamalarındaki başarı nedeniyle sosyal harcamalarda kısıntıya gidilmemiş; gelişmekte olan ülkelere ise sosyal harcamaların yüksek seviyede tutulması mümkün olmamıştır (Buğra ve Keyder, 2006: 14). Neoklasik iktisatın sosyoekonomik hayattaki egemenliği, kamuda açık bütçe politikalarının terkedilmesine neden olmuş; devletin iktisadi hayatta minimizasyon amacı, hem eğitimin hem sağlık hizmetlerinin topluma ücretiz bir biçimde ulaştırılması üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

1.3.4. Sendikalar

Sendikalar, lonca gibi iş örgütlenmelerinin dönüşümünün sonucu olarak kabul edildiği takdirde, sendikaların kökenleri Antik Yunan'a kadar dayandırılabilir (Dilik, 2002: 16-26). Bu örgütler, feodal dönemde, üretim ve ticaretin derinleştiği hemen her ülkede farklı biçimlerde de olsa yaygınlık kazanmıştır. İlk başta esnaf ve zanaatkarlar birbirleriyle olan aşırı rekabetten zarar görmüşler; sonra birbirleri ile anlaşarak belli iş standartları ve üretimde koordinasyon üzerinde anlaşmaya varmışlar; bu anlaşmanın neticesinde yardımlaşma sandıkları kurmuşlar ve zor durumda olan mensuplarına yardımda bulunmuşlardır. Sendikaların ilk defa kuruluşu ise on sekizinci yüzyılın sonlarında sanayi devriminin de etkisiyle İngiltere'de gerçekleşmiş; on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında sendikalar siyasal bir güç haline gelmiştir (The National Archives, 2012).

Sendikaların, ekonomideki temel amaçları, kendilerine üye olan işçilerin ücretlerini yükseltmek ve aynı zamanda konut fonu, ücretli tatil, hastane ve tedavi giderleri gibi ücret harici unsurlarla refahlarını arttırmaktır (Parasız ve Bildirici, 2002: 193). Bu amaçlar doğrultusunda sendikalar, özel sektörde kendisine üye olan işçiler için firmalarla, kamu sektörü işçileri için ise hükümetlerle belirli dönemlerde pazarlık yapmakta, üyeleri için en avantajlı koşulları elde etmek için çaba göstermektedir.

Kar maksimizasyonunu hedefleyen firmaların genellikle işçilerini geçimlik ücret seviyesi karşılığında ve daha esnek biçimde çalıştırmak istediği düşünüldüğünde, sendikalar, gelir dağılımının biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. İşçilerin sendikalara üyelik sayılarının artması, sendikaların pazarlık gücünü arttırmakta; sendikalar, talep etikleri koşulları daha kolay sağlayabilmektedir. Ancak tıpkı devletin asgari ücret belirleme sorununda olduğu gibi, sendikaların da ücretleri yukarı doğru baskılaması, firmaların işgücü taleplerini azaltmaları sonucunu doğurabilmektedir. Sendikalar da bunu göz önüne almakta, bir taraftan ücretleri, bir taraftan üye sayısını maksimize etmeyi amaçladıklarından, bu ikisi arasında denge sağlayacak koşulları arama çabasına girmektedirler (Parasız ve Bildirici, 2002: 203).

Sendikaların, firmaların işçilere karşı arzu etmediği şartların oluşması halinde, bu şartların kaldırılması için firma üzerinde baskı kurmasını sağlayan grev, iş

yavaşlatma eylemi gibi araçları bulunmaktadır. Bu tür eylemlerden dolayı maddi zarar gören firmalar da, bu eylemlerin geniş bir alana yayılmasından dolayı uğradıkları zarardan korunmak, dayanışmak için işveren sendikaları etrafında birleşmektedirler. İşveren sendikaları, işçiler ve işçi sendikalarıyla uzlaşma yolları aramakta; belirli dönemlerde ücret pazarlıklarında taraf olmaktadır (Esin, 1974: 45).

1.4. Gelir Bölüşümü Tartışmalarının Tarihsel Seyri

Gelir dağılımına yönelik tartışmaların tarihi, iktisadi düşüncenin tarihi kadar eskiye dayanmaktadır (Savaş, 2007). Ancak bu bölümde gelir dağılımına yönelik tartışmaların tarihi, klasik dönemden itibaren incelenecektir.

1.4.1. Klasik İktisatçılar

İnsanlar arasındaki nitelik farklarının alışkanlıklar, yetenekler ve eğitimden kaynaklandığını belirten Adam Smith (2006: 17), nitelik farklarının doğuştan kaynaklandığına dair düşüncüyü reddetmiş; insanlar arasındaki doğal yetenek farkının çok az olduğunu ve yeteneğin, işbölümünün bir sonucu olduğuna kabul etmiştir.

Smith'e göre (2006: 51-59), bir malın fiyatını, ücret, kar ve rant gibi üç unsur oluşturmaktadır. Malın oluşumunda emek ön plana çıkmakta; üretimin masraflarının karşılanması açısından oluşan değer bir kısmının kar ve ranta pay edilmesi gerekmektedir. Kar ve rant doğal birer gelir unsurudur. Ancak ranta, çalışılmadan kazanılmış bir gelir olmasından dolayı sıcak bakmamaktadır.

Smith, ortalama ücreti belirleyen etmenin, işçi ile usta (işveren) arasındaki sözleşme olduğunu ifade etmektedir. İşçi her zaman daha fazlasını almak, usta ise daha azını vermek istemektedir. Usta sayısı az olduğundan, ustalar kolayca bir araya gelebilmekte; aralarında anlaşılabilir bir ortalama ücret belirleyebilmektedir. İşçilerin bir araya gelmesi ise o dönem yasak edilmiştir. Dolayısıyla ücretler ustaların isteklerine, daha genel bir tabirle daha güçlü olanın çıkarına göre belirlenmektedir (Smith, 2006: 72-73).

Fiyatın, üretimde kullanılan emek miktarı ile doğru orantılı olduğunu savunan David Ricardo (2007: 85-87), ücreti emeğin fiyatı olarak kabul etmiş; bu fiyatı da doğal fiyat ve piyasa fiyatı şeklinde ikiye ayırmıştır. Emeğin doğal fiyatı, işçinin

geçimini sağlayacak olan miktarı ifade ederken, piyasa fiyatı emek arz ve talebi ile işçinin satın alabileceği malların fiyatlarından etkilenen bir seviyede belirlenmektedir. Piyasa fiyatı doğal fiyatın üzerine çıktığında nüfus büyüyecek, emek arzı artacak ve ücretler tekrar doğal seviyesine inecektir. Piyasa fiyatı doğal fiyatın altına indiğinde ise nüfusta bir daralma yaşanacak, emek arzı azalacak ve yine doğal fiyat seviyesine dönecektir. Bu aynı zamanda, nüfusun azalma ve artma şartlarını iktisadi faktörler açısından incelemiş olan Malthus'un (Malthus, 1798: 16) fikirleri ile de uyumludur.

Ücretlerdeki artış, sermaye birikiminin hızına bağlıdır. Öyle ki sermaye birikimi nüfus artış hızından daha fazla olduğu takdirde, emek talebi emek arzını aşacak, ücretlerde yükselme meydana gelecek; aksi halde ücretlerde düşme yaşanacaktır. Ricardo bunları ifade ederken, emek arz ve talebi dışındaki faktörleri sabit varsaymıştır (Ricardo, 2007: 94). Bu faktörler arasında meta fiyatları, kar ve ücret arasında ters ilişki bulunmaktadır. Ricardo, ücreti belirleyen tüm etmenler göz önüne alındığında, ücretlere piyasa dışı müdahalelerde bulunulmaması, dönemin fakirlik yasalarının hem zengine hem de yoksula zarar verdiği için kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Ricardo, 2007: 95).

Smith gibi Ricardo da işçilerin niteliksel olarak birbirinden farklı olduğunu kabul etmiştir. Bu konuda Nassau Senior (1965: 129-130) farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Senior'a göre rant, maliyetin üzerinde bir gelir olmakla birlikte, sadece toprak temelli bir gelir olmamakta, farklı faktörlerde de gözlenebilmektedir. Monopol gelirine benzeyen rant, aynı zamanda diğerlerine göre daha üstün becerilere sahip ve bu sayede ortalama ücretten daha fazla ücret alan bir işçinin bu fazladan becerisinin de geliridir.

1.4.2. Klasik İktisat Okulu'na ve Dönemin Uygulamalarına Yönelik Eleştiriler

Klasik iktisadi görüşler, karşıtlarını da yaratmıştır. Örneğin Lauderdale, gelir eşitsizliğindeki bir büyümenin tüketimi ve talebi olumsuz etkileyeceğini ve ekonomik büyüme önünde engel teşkil edeceğini belirtmiştir (aktaran Savaş, 2007: 411). Sismondi ise, ücretlerin başlangıç seviyesine göre arttırılması gerektiğini

savunmuş; ancak bu yolla tüketim artışının gerçekleşebileceğini ve emek talebinin yükseleceğini ifade etmiştir (aktaran Haney, 1911: 311). Sismondi aynı zamanda emeğin işveren tarafından sömürüldüğünden de bahsetmektedir. İşverenler, emeğe sadece geçimlik ücret vermekte, işçiyi geçimlik ücret sağlayacak düzeyden çok daha fazla çalıştırmaktadır. Sismondi, bu durumu “soygun” olarak nitelmiştir.

Klasik İktisat Okulu’nu eleştiren bir diğer taraf da dönemin sosyalistleri olmuştur (Savaş, 2007: 430). Örneğin, R. Owen, kar gelirini adil bulmamıştır. Çünkü malın gerçek fiyatı, onun üretim maliyetine eşittir. Owen, bu fiyatın üzerine eklenen karı kabul etmemiştir (Owen’dan aktaran Savaş, 2007: 431). William Thompson ise, toprak sahiplerinin, emek tarafından üretilen üründen pay almasına karşı çıkmıştır (Thompson’dan aktaran Haney, 1911: 336). Thompson’a göre, tarımda elde edilen tüm ürüne, bu ürünü üreten işçiler sahip olmalıdır. Ayrıca Thompson, işçinin hak ettiği geliri alamamasının ve sermaye sahipleri ile toprak sahiplerinin üretimden pay almasının ana sebebi olarak toplumsal gruplar ve son iki grubun toplumsal kurumlardan elde ettikleri siyasal güç olduğunu belirtmiştir. Pierre Joseph Proudhon, toplumdaki eşitsizliğin kaynağını mülkiyet olarak göstermiş, mülkiyetin hırsızlık olduğunu söylemiştir (Proudhon’dan aktaran Haney, 1911: 339). Çünkü mülk sahipleri başkalarının emekleri ile ürettiklerini elde etmektedir. Yani başkalarının kaybettiğini mülk sahipleri kazanmıştır. Asıl mülk sahibi olması gerekenler, emeğin sahibi olan işçilerdir.

John Stuart Mill (1965: 207-208), bir klasik iktisatçı olarak, mevcut mülkiyet haklarının eşitsizliklerin kaynağı olduğunu kabul etmiştir. Ona göre, mülkiyetin kaynağı, emekten çok savaşlar ve şiddet kullanımı olmuştur. Mülkiyet hakları bu savaş ve şiddetten izler taşıdığından, özel mülkiyeti haklı çıkaracak bir mülkiyet hakları sistemi mevcut değildir. Mill, mülkiyet haklarının herkesin kendi emeği ile ürettiğini istediği kadar kullanabilme ilkesine dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Mülkiyet, kişiler için eşitsiz başlangıç koşulları sunmaktadır. Diğer taraftan Mill, Malthus ve Ricardo’nun daha önce savunduklarının aksine, yüksek ücretlerle yüksek karların bir arada var olabileceğini belirtmiştir. Bunun nedeni, farklı niteliklere sahip işçilerin varlığıdır. Mill’e göre, ücretler düşük iken, emek etkin değilse maliyetler yükselecek, ücretler yüksek iken emek etkin ise maliyetler düşecektir. Böylece kar emeğin etkinliği ile doğru orantıya sahip olacaktır (Mill, 1965: 414-415).

1.4.3. Marxist Gelenek ve Gelir Dağılımı

Karl Marx (2011: 216-217), gelirin bölüşümü konusunda artık değer kavramına odaklanmış, artık değerın kapitalizmin doğal bir ürünü olduğunu ifade etmiştir. Artık değer, işgücünün kendi geçimini sağlayacak ücret seviyesini elde edecek miktarda çalıştıktan sonra, kapitalist için ayrıca çalıştığı ek zaman boyunca ürettiği değere eşittir. Bir iş günü, gerekli emek ve artık emeğin üretim faaliyetinde bulunduğu iki parçalı bir zaman diliminden oluşmaktadır. İşçi gerekli emeğin ürününü kendisi için elde ederken, artık emeğin ürününü kapitaliste devretmekte; böylece kapitalist tarafından sömürülmüş olmaktadır.

Marx (2004: 189-190), sermayeyi ikiye ayırmış, makine ve teçhizat gibi artık değer yaratmayan, sadece metaya kendi değerlerini ekleyen unsurları sabit sermaye, artık değer yaratan emeğin maliyetini ise değişken sermaye olarak adlandırmıştır. Marx'a göre kapitalist, üretimini arttırmak maksadıyla, emeğin verimliliğini arttırmak için makine ve teçhizata, yani sabit sermayeye daha fazla yatırım yapacaktır. Ancak bu süreç, kar oranının düşmesine neden olacaktır. Çünkü işgücünün bütün girdiler içerisindeki payı düşecektir. Artık değeri yaratma kabiliyeti sadece değişken sermaye olan işgücüne ait olduğundan, artık değer oransal olarak azalacak, kar oranları olumsuz etkilenecektir. Sabit sermayenin oransal artışı, işsizliği arttıracak; bu yolla bir "yedek sanayi ordusu" oluşacaktır. Marx'a göre yedek sanayi ordusu, kapitalizm içinde zorunlu olarak ortaya çıkmakta ve kapitalizmin bir varlık koşulu haline gelmektedir (Marx, 2011: 608-617). Zira bu sayede her an sömürülmeye hazır bir insan malzemesi yaratılmış olacak ve sermaye bir genişleme gücünü de kendinde bulacaktır. Öte yandan, hem rekabet hem kar oranlarında düşme hem de yedek sanayi ordusunun varlığı, ücretlerin düşmesi yönünde bir baskı unsuru oluşturacaktır.

Michal Kalecki'ye göre (Kalecki'den aktaran: Özel, 2004: 8), bir malın fiyatını belirleyen faktörler arasında o malın üretimini yapan firmanın monopol gücü de yer almaktadır. Monopol gücü fiyatı etkilediği gibi kar oranının da belirleyicisi olmaktadır. Güçlü sendikalar, firmanın kar/ücret oranı yüksek olduğu takdirde, pazarlıklar yoluyla bu oranı azaltmakta; bu yolla aynı zamanda firmanın monopol gücünün düşmesine neden olmaktadır. Eksik rekabetin ve üretimde atıl kapasitenin

varsayıldığı modelde, sendikalar aracılığı ile ücretlerde meydana gelen yükseliş, istihdamı azaltmamaktadır. Bu çikarsamanın temelinde ekonominin üç kesimden oluştuğu varsayımı yatmaktadır. Birinci kesim yatırım malları, ikinci kesim sermaye sahipleri için tüketim malları ve üçüncü kesim ücret malları üretmektedir. Yatırım malları ve tüketim mallarının üretimi, üretilecek ücret mallarının miktarını belirlemektedir. Milli gelir, ücret ve karlara eşittir. Karlar ise yatırım ve tüketimin toplamına karşılık gelmektedir. Ücretler, karlara oranla artış gösterdiğinde, üçüncü kesimde karların artış oranı değişmemekte; diğer iki kesimde üretim ve istihdam aynı miktarlarda kalmaktadır (Kalecki'den aktaran: Özel, 2004: 6-11).

1.4.4. Marjinalistler ve Gelir Dağılımı

1870'li yıllarda, Menger, Walras ve Jevons'ın çalışmaları ile emek değer teorisi gerilemiş, değer belirlenmesinde bireysel yargıları öne çıkaran marjinalizm, 1960'lı yıllara kadar iktisatta hakim görüş olmuştur (Akyüz, 2009: 77). Weiser, Clark ve Marshall'ın gelir dağılımı konusundaki görüşleri marjinalizm çerçevesi içerisinde şekillenmiştir.

Avusturya İktisat Okulu'ndan Weiser, üretim üzerinden giderek gelirler arasındaki eşitsizliğin ekonomik bir çarpıklığa yol açacağını belirtmiştir (Weiser'den aktaran Savaş, 2007: 546). Buna göre girişimciler en yüksek getiriyi sağlayacak malları üretecekler; bunun için de yüksek gelirlilerin ihtiyaçlarına daha çok, düşük gelirlilerin ihtiyaçlarına ise daha az önem atfedeceklerdir. Wieser'e göre, devletin zayıfı koruması, hak edilmemiş karlara karşı tavır alması, bunun için de tam rekabet koşullarının oluşmasını sağlayacak önlemler alması gerekmektedir.

John Bates Clark, faktör getirilerinin marjinal verimliliklerine göre oluşacağını ifade etmiştir (Clark, 1914: 48). Buna göre üretim faktörleri, yarattıkları servet oranında gelir elde etmektedirler. Clark, ücretlerin her ne kadar pazarlık aşamasına bağlı olarak belirlendiğini kabul etse de, emeğin yaratacağı üretimin değerine eşit olma eğiliminde olacağını belirtmiştir. Yine faiz, pazarlıkla belirlenen bir unsur olsa da, zamanla sermayenin ürettiği miktara eşit olacaktır. Buradaki işleyiş mekanizmasının temelinde azalan verimler bulunmaktadır. Üretim için kullanılan her bir ek faktör, zamanla verimliliğin düşmesine neden olacak; son çıktı düzeyi faktörlerin gelirini oluşturacaktır (Clark, 1914: 48-51). Ayrıca tam rekabet

koşullarında, girişimci aşırı kar elde edemeyecek, kendi emeğinin getirisini alacaktır. Clark, gelir bölüşümünün bu şekilde gerçekleşmesinin daha adil olduğunu, aksi takdirde herkesin ürettiği kadarını alamadığı durumda bunun kurumsal hırsızlık anlamına geleceğini belirtmiştir (Clark, 1914: 9). Kurumsal hırsızlığın varlığı zamanla toplumsal huzuru bozacaktır.

Alfred Marshall, üretim faktörlerini emek, sermaye, toprak ve organizasyon olarak ayırmış; bunların gelirlerinin sırayla ücret, faiz, rant ve kar olduğunu belirttikten sonra, bu gelirlerden kar hariç hepsinin kısa dönem arz ve talep koşullarından etkilendiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla üretim faktörleri bu nitelikleriyle piyasada alım-satımı yapılan mallara benzemekte, üreticinin maliyeti ve faktör sahibinin gelirini yansıtmaktadır. Uzun dönemde rekabet koşulları altında mal fiyatları maliyete eşitleneceğinden, bu fiyatlar aynı zamanda gelire de eşitlenecektir. Burada, üretim faktörlerinin talebini belirleyen, bu üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleridir ve faktör talebinin negatif eğilimidir (Marshall'dan aktaran Savaş, 2007: 609-610).

Marshall, tıpkı Clark gibi emeğin üreticinin emeğin marjinal verimliliğine eşit olma eğiliminden bahsetmektedir. Fakat burada sabit bir eşitlik söz konusu değildir. Zira toplumda emeğin eğitilmesi ve beceri kazanması için ek bir maliyet ortaya çıkmakta, bu maliyet emeğin arz ve talebinde daha karmaşık bir ilişkinin doğmasına yol açmaktadır. Gelir de bu eğitim sürecinden etkilenmektedir (aktaran Savaş, 2007: 613). Eğitim düzeyleri, emek türleri üzerinde etkili olmakta; her emek türü için ücret oranları da farklılaşmaktadır.

1.4.5. Refah Teorisyenleri İçin Gelir Dağılımı

Refah Teorisi iktisatçılarından Sidgwick'e göre, yüksek kar ve ücretler, kişilerin yeteneklerinden ve çalışma tarzlarından doğmamakta, sanayi veya eğitim ve öğretim yatırımlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden devlet, eğitimde fırsat eşitliğinin artması yönünde çaba göstermelidir. Adil bir ücret ancak adil bir gelir dağılımı içerisinde mümkündür. Rant, adil olmayıp, rant geliri elde edilen toprakların bedeli ödenmesi suretiyle kamulaştırılması gerekmektedir (Sidwick'ten aktaran Savaş, 2007: 690).

Refah iktisadının önde gelen isimleri Pareto ve Pigou, gelir dağılımında birbirlerinden farklı yaklaşımlara sahiptirler. Pareto'ya göre, gelirler iki şekilde eşitliğe yönelir (Pareto'dan aktaran Pigou, 2010: 365): Ya en düşük gelir seviyesi yükselecek ya da en yüksek gelir seviyeleri düşük gelir seviyelerindeki artışlar nedeniyle nispi düşüş gösterecektir. Gelir eşitsizliğindeki düşüş; bir x gelirinden daha düşük geliri olanların sayısındaki azalma, x gelirinden daha fazla geliri olanların sayısındaki değişime göre daha yüksek olduğu takdirde meydana gelebilmektedir. Eğer toplumsal servet, nüfusa oranla daha fazla artış gösterirse, ya minimum gelirden bir artış olacak, ya gelir eşitsizliği azalacak ya da her ikisi birden gerçekleşecektir. Bu yüzden büyüme hızının nüfus artış hızından daha yüksek olması, gelir dağılımını olumlu etkilemektedir.

Pigou ise Pareto'yu eleştirmiş, gelir bölüşümünü etkileyen farklı unsurların da olduğuna dikkat çekmiştir (Pigou, 2010: 365). Örneğin bireylerin gelir kazanmaya dair fiziksel ve mental kapasiteleri birbirinden farklıdır. Ayrıca gelir, sadece kapasite farklılığından değil, aynı zamanda miras kalan mülkten de etkilenmektedir. Mülk her ne kadar kişilere, kapasiteleriyle orantılı miras kalmasa da, yeterli miktarda miras kalan mülk, kişinin kapasitesini arttıracak eğitimi de almasını sağlamaktadır. Pareto da mülkiyet yasalarının gelir dağılımını olumsuz etkilediğini görmezden gelmemiş, gelirin adil dağıtımını için daha radikal önlemlerin alınmasının, örneğin kolektivizmin özel mülkiyetin yerini almasının gerekli olabileceğini ifade etmiştir.

1.4.6. Post Keynesler için Gelir Dağılımı

Post Keynesyen İktisatçılar, Joan Robinson, Pasinetti ve Kaldor gelir bölüşümü üzerine tartışmalarda katkı sahibi olmuşlardır. Bu üç iktisatçı, birbirinden bağımsız olarak yaptıkları çalışmalarda, milli geliri toplam ücret geliri ve toplam kar geliri olmak üzere ikiye ayırmışlar ve bu gelirleri sırayla işçiler ve işçi olmayanlar gibi iki sınıfın geliri olarak belirlemişlerdir. Sadece ücret ve maaş geliri elde eden işçilerin tamamen tüketim yaptığını, toplam kar gelirinin tümünü, yani artık gelirin tamamını elde eden işçi olmayan sınıfın ise tasarruf ettiğini ve yatırıma gittiğini varsaymışlardır. Böylece ekonomide üretilen tüketim mallarının ücret gelirlerine, yatırım mallarının ise kar gelirlerine bağlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Savaş, 2007: 935-936). Böyle bir modelde yüksek bir ekonomik büyüme, yatırım oranını arttırarak ekonomideki karın ücrete oranını arttıracak; düşük büyüme oranı ise

azaltacaktır. Pasinetti'ye göre, eğer işçiler tasarruf edip yatırım yapıyorlarsa, bu durumda marjinal tasarruf eğilimleri arttıkça ekonomiden elde ettikleri gelirin payı da artacaktır (aktaran Savaş, 2007: 935-936).

Joan Robinson (1964:281), Clark'ın (Clark, 1914: 9) gelir adaleti ile ilgili fikirlerini benimsemiş; emeğin marjinal fiziki ürününün ücrete eşit olmama durumunu sömürü olarak nitelemiştir. Robinson'a göre, sömürü ya tekel durumunda, ya tam rekabet durumu varken emek arzının tam esnek olmadığı durumda ya da işveren emeği satın alırken ayırım yapma gücüne sahip olduğunda ortaya çıkmaktadır. Tekel durumunda, işçilerin marjinal fiziki ürünleri tekelin marjinal gelirleri ile çarpılır ve ücrete eşitlenir. Böylece işçinin ücreti marjinal fiziki ürün ile malın fiyatının çarpımından az olduğunda sömürü ortaya çıkmakta ve ücretlerin yükseltilmesi çözüm olmamaktadır. Daha yüksek ücret hem işsizliği arttırmakta hem de sömürünün daha yüksek ücret oranlarında devam etmesine sebep olmaktadır. Monopol yoksa ancak eksik rekabet varsa, emek arzı tam esnek olsa dahi sömürü yine gerçekleşecektir. Bu durumda ücret, emeğin ortalama net ürününe eşit olmaktadır. Malın fiyatı dikkate alındığında firmanın karşıladığı marjinal net verimlilik, emeğin marjinal fiziki ürününün değerinden düşük olacak ve sömürü baş gösterecektir. Son olarak bazı işçilere daha fazla, bazılarına daha az ücret verilmesi, bazılarının marjinal verimliliklerine eşit ücret alırken bazılarının bunun altında olması yine bir sömürü biçimidir. Ayırım ortadan kalktığında istihdam düşecektir. Sömürünün genel nedeni eksik rekabet piyasasının varlığı olmakla birlikte, sömürü, sendikalar ve hükümet müdahaleleri sayesinde dindirilebilmektedir (Robinson, 1964: 281-301).

Post Keynesyen analize göre reel ücreti belirleyen asıl etmen, kar ve ücret gelirlerinin milli gelirden aldıkları paydır. Nominal ücret ise dışsal bir şekilde, onun geçimlik bir seviyede olmasını öngören baskı ile sendikaların onun yukarıya çekme baskısı arasında kalmaktadır (Savaş, 2007: 943).

İKİNCİ BÖLÜM

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ

Bu bölümde gelir eşitsizliği kavramı, gelir eşitsizliğini hesaplama yöntemleri ve gelir eşitsizliğinin sonuçları itibariyle önemi konuları işlendikten sonra, gelir eşitsizliğinin başlıca nedenleri olan eğitim, miras ve bölgesel farklılıklar üzerinde durulacaktır. Bu nedenlerin yanında makro ekonomik nedenler, özel kesim ve kamu kesiminde ortaya çıkan yolsuzluklar, kentlere göçlerden ve kentsel dönüşümden kaynaklanan eşitsizlikler konuları, “diğer nedenlerden kaynaklanan eşitsizlikler” başlığı altında incelenecektir. Ayrıca Dünya’da gelir eşitsizliğinin nedenleri ve sonuçlarına dair bazı bulgular ile Türkiye’de gelir eşitsizliği konuları yer alacaktır.

2.1. Gelir Eşitsizliği Kavramı

Gelir eşitsizliği kavramı, gelir dağılımı kavramının tersine, toplumdaki gelirlerin adil olarak dağıtılıp dağıtılmadığı ile ilgili olup, politik, sosyal, ahlaki unsurların toplumdaki dengelerine göre anlam kazanmaktadır (E. Stiller’dan aktaran Aksu, 1993: 94-95).

Gelir eşitsizliği kavramına farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Amartya Sen (Sen, 1997) ve Ronald Dworkin (Dworkin, 1981), kişisel ve kurumsal özellikleri dikkate alarak, “eşitsizlik” veya “iktisadi eşitsizlik” kavramları üzerinde durmaktadırlar. Eşitliği, refah eşitliği ve kaynak eşitliği olmak üzere ikiye ayıran Dworkin (1981: 186-187), bu farklılığı bir örnekle açıklamaktadır. Örnekte varlıklı bir baba, çocuklarına mirasını nasıl paylaşacağı üzerinde düşünmektedir. Çocuklardan bir tanesi görme engelli, bir diğeri pahalı zevkleri olan eğlence düşkünü, bir diğeri mütevazı bir şair, bir diğeri ise pahalı malzemeye ihtiyaç duyan bir heykeltıraştır. Eğer baba, refah eşitliği üzerine odaklanırsa, çocukları üzerindeki farklılıkları hesaba katmalı; eşit olmayan paylar vermelidir. Ancak burada ortaya koyacağı nesnel bir irade ortaya koyabilmesi mümkün olmamaktadır. Diğer taraftan çocukların mevcut servetleri birbirine eşitken, kaynakların eşitliğini amaçladığında, her çocuğa eşit pay dağıtacaktır. Dolayısıyla bu iki kavram arasında nesnellik farklılığı bulunmaktadır.

İktisadi eşitsizlik kavramını öne çıkaran ve eşitliğin öznel niteliğine vurgu yapan Amartya Sen'e göre (Sen, 1997: 385-386) gelir, kişinin değer verdiklerini yapmasına, istediklerini edinmesine yardımcı olması açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla toplum, geliri sadece tüketim için bir araç olarak görmemeli; bireysel refah ve özgürlüğe saygı açısından kişiler arasında kıyaslama yaparken arka planda yer alan faktörleri de göz önünde bulundurmalıdır. Gelir ve diğer kaynaklar, bireysel edinimler ve özgürlüklerle sabit bir ilişki kurmamaktadır. Sen, bunun nedenini beş faktöre bağlamaktadır. Birincisi, bireylerin heterojenliğidir. Kişiler, yeteneksizlik, hastalık, yaş ya da cinsiyet nedeniyle farklı gereksinimlere sahiptir. Örneğin, hasta biri, hastalığı ile mücadelesi için hastalığa sahip olmayan bir kişiye göre daha fazla gelire ihtiyaç duyabilmektedir. Dezavantajların neden olduğu bedeller değişebilirken, bazı dezavantajların daha fazla gelirle bile telafi edilebilmesi mümkün olmamaktadır. İkinci faktör, çevresel koşulların farklılığıdır. Çevresel koşullardaki farklılık, örneğin, sıcaklıktaki değişimler, yağış miktarı, seller veri gelir seviyesinde bireyin harcamalarını farklılaştırmaktadır. Üçüncü faktör, toplumsal iklim farklılıklarıdır. Kişilerin gelirlerini ve kaynaklarını harcamaları toplumsal koşullandırmalardan etkilenmektedir. Bu koşullandırmalara kamu sağlık hizmetleri ve epidemiyoloji, kamu eğitim düzenlemeleri, suçun ve şiddetin yaygınlığı veya yokluğu dahildir. Kamu imkanları yanında, sosyal sermaye de çok önemli bir yere sahiptir. Dördüncü faktör, toplumsal ilişkilerdeki farklılıklardır. Yerleşik davranış kalıplarına ilişkin meta gereksinimleri toplumdan topluma değişmektedir. Örneğin zengin bir toplumda görece yoksul olmak, kişiyi bazı temel işlevlerini gerçekleştirmesinden alıkoyabilmektedir. Böyle bir toplumda, topluluk içine "utanç" duymadan çıkabilmek, gösterişli bir şekilde giyinmeyi gerektirebilmektedir. Beşinci faktör, aile içindeki gelir dağılımdır. Buna göre, aile içinde bir veya birden fazla kişinin kazandığı gelir, ailenin gelir elde etmiş veya etmemiş tüm üyeleri tarafından paylaşılmaktadır. Aile içindeki bireylerin çıkarları veya özgürlüğü, aile gelirinin, aile üyelerinin farklı ilgi ve amaçlarına nasıl hizmet ettiği ile bağlantılıdır. Sen'e göre gelirin aile içi dağılımının, bireysel edinim ve fırsatların tüm ailelerin gelir seviyesi ile bağlantısı önemli bir faktör haline gelmektedir.

Gelirin dağılımında adaletin nasıl sağlanacağı konusunda da çeşitli fikirler mevcuttur. Bunlardan biri, fırsat eşitliği kavramıdır. Fırsat eşitliği, gelir dağılımında

en baştan adaletsizlik yaratan unsurların asgariye inmesi ile ilgilidir. Örneğin, Robin Hahnel (2006: 34), mülkiyet ilişkileri üzerinde durarak miras hakkının adaletsiz olduğunu savunur. Zira bazı insanların varlıklı ebeveynlerden doğması, onlara kalacak miras düşünüldüğünde, yoksul ebeveynlerden doğanlara göre varlıkları itibariyle öne geçirecektir. Varlıklı ebeveynlere sahip bireyler, ebeveynlerinin kendilerinin eğitimi için daha fazla kaynak aktarmalarının avantajını yaşayabileceklerdir. Fırsat eşitsizliği sadece servet bağlamında ortaya çıkmamakta; başka unsurlar da fırsat eşitsizliğine neden olabilmektedir. Eğer bir işçi doğuştan gelen bir fiziksel avantaja sahipse, fiziksel yapısı itibariyle dezavantajlı işçiye göre üretime daha fazla katkı yapabilecek; bu sayede daha yüksek ücretler alabilecektir.

Fırsat eşitsizliğini asgariye indirmenin yollarından bir tanesi, bireylerin beşeri sermayeye ulaşmalarına engel olan faktörlerin bizzat devlet tarafından kaldırılması, devletin fırsat eşitliğini sağlamak adına gerekli önlemleri almasıdır. Ancak bu tek başına yeterli olmayacaktır. Robin Hahnel (2006: 34-44), fırsat eşitsizliğinin kişilerin ellerinde olmayan nedenlerden dolayı meydana geldiğini; buna neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasını, kişilerin daha yüksek gelirlere kendi kararlarına göre ulaşabilmesi özgürlüğünü savunmaktadır. Özel mülkiyete karşı olmamakla birlikte, miras hakkına karşı çıkan Hahnel'in savunularından bir tanesi, üretim sürecinde daha fazla çaba gösterenlerin daha fazla ücret almasının adil olacağıdır. Zira kişi, ne kadar çaba göstereceğini seçebilmektedir. Doğuştan gelen özelliklerini seçemeyen birey, çaba göstermek veya göstermemek özgürlüğüne sahiptir.

Çabaya göre kazanç, üretime yapılan kazanç fikri ile çatışmaktadır. Hayek (2011: 159-160), üretime yapılan katkıdan bağımsız bir çabanın ödüllendirilmesi gerektiği fikrine karşı olmamakla beraber, çabayı ölçecek kriterlerin nesnel olmadığını, doğru ve adil değerlendirme yapmaktan yoksun olduğumuzu ifade etmektedir.

Üretime yapılan katkıya göre gelir elde edilmesinin fırsat eşitliğine aykırı olduğunu savunan Hahnel, ayrıca daha fazla eğitim görenin, daha az eğitim görene göre daha fazla gelir elde etmesine de karşıdır. Hahnel'e göre birey, herhangi bir işte çalışmazken üniversite eğitimi alıyorsa, üstelik bu eğitim daha çok kamu kaynaklarınca karşılanıyorsa, bu durumda üniversitede eğitim almak için katlanılan fedakarlık, aynı zaman diliminde bir işte çalışan akranlarının katlandığı fedakarlıktan

daha fazla olmayacak, alınan bu eğitimi ödüllendirmek de bir anlam ifade etmeyecektir (Hahnel, 2006: 42).

Toplumsal adaletin nasıl sağlanabileceğini araştıran John Rawls'ın (1971: 62) “doğal mallar” ve “sosyal temel mallar” olarak iki farklı kategoriye ayırdığı mallardan ilki, doğal mallar, sağlık, dinçlik, zeka, hayal gücü gibi insanın doğrudan kontrol edemediği faktörlerden oluşmaktadır. Sosyal temel mallar ise, haklar, özgürlükler, güçler, fırsatlar, gelirler ve servetler gibi toplumsal olarak kontrol edilebilen faktörleri içermektedir. Rawls'a göre, sosyal temel mallar toplum içerisinde eşit bir biçimde dağılmalıdır. Ancak bunun şartı, eşitsiz bir dağılımın herkesin avantajına olmamasıdır. Ekonomik ve sosyal adalet, ancak bu şekilde sağlanabilecektir.

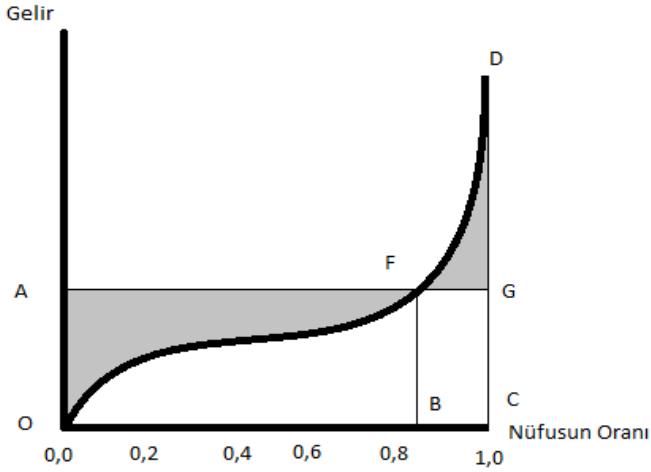
2.2. Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Gelir eşitsizliğinin gösterilmesinde kullanılan temel diyagramlar, boy sırası diyagramı, sıklık dağılımı, Lorenz Eğrisi ve logaritmik dönüşümdür. Ölçülmesi için ise, R mesafesi, görelî orta sapması, varyans, varyasyon katsayısı, Gini Katsayısı, log varyansı ve Atkinson yöntemi vb. kullanılmaktadır. Bütün bunlar, aşağıda kısaca tanıtılacaktır.

2.2.1. Boy Sırası Diyagramı

Boy Sırası Diyagramı'nda, topluluk içerisindeki herkes, eğri üzerinde geliri ile orantılı bir yükseklik ile temsil edilmektedir. Jan Pen, bu yükseklikleri sıraya koyarak birleştirmiş; bu birleştirme işlemi sonucunda elde ettiği eğriyi boy sırasına geçen bir topluluğa benzetmiştir (aktaran Cowell, 2008: 16). Pen'in çalışmasında bu topluluk en kısa boyludan en uzun boyluya doğru sıraya geçtiğinde Şekil 2.1'de gösterilen diyagram elde edilmektedir. Şekil 2.1'deki OC, boy sırasına geçmiş topluluğun sıra uzunluğunu göstermektedir. Sıraya geçen topluluk, B noktasına kadar ortalama gelire sahip kişiyi içermemektedir. OA arasındaki mesafe, ortalama geliri temsil etmektedir. Boy Sırası Diyagramı, en yüksek gelir seviyesine kadarki dağılımı göstermekte, dolayısıyla en uç gelir seviyelerini de kapsamaktadır.

Şekil 2.1: Boy Sırası Diyagramı

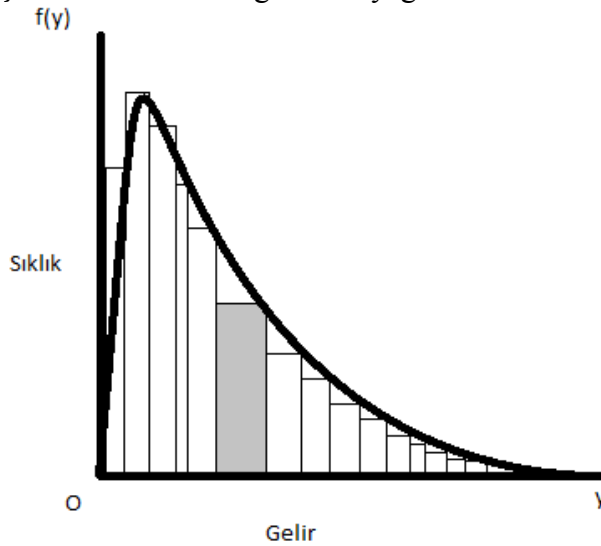

Kaynak: Frank Cowell, *Measuring Inequality*, Oxford University Press, 2008, s.16
darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf, (23.10.2011)

2.2.2. Sıklık Dağılımı

Şekil 2.2’de gösterilen sıklık dağılımı diyagramında, gelir gruplarının Oy doğrusu boyunca sıklıklarını gösteren histogramlar bulunmaktadır. Koyu renkli histogram, aynı gelir aralığına diğerlerine göre daha fazla kişinin sahip olduğu anlamına gelmektedir. Histogramlarla bağlantılı bir eğri çizildiğinde, yoğunluk elde edilmiş olmaktadır. Kümülatif sıklıkları içerdiğinden, boy sırası diyagramı ile sıklık dağılımı birbirlerine benzemektedirler (Cowell, 2008: 18).

Şekil 2.2: Sıklık Dağılımı Diyagramı

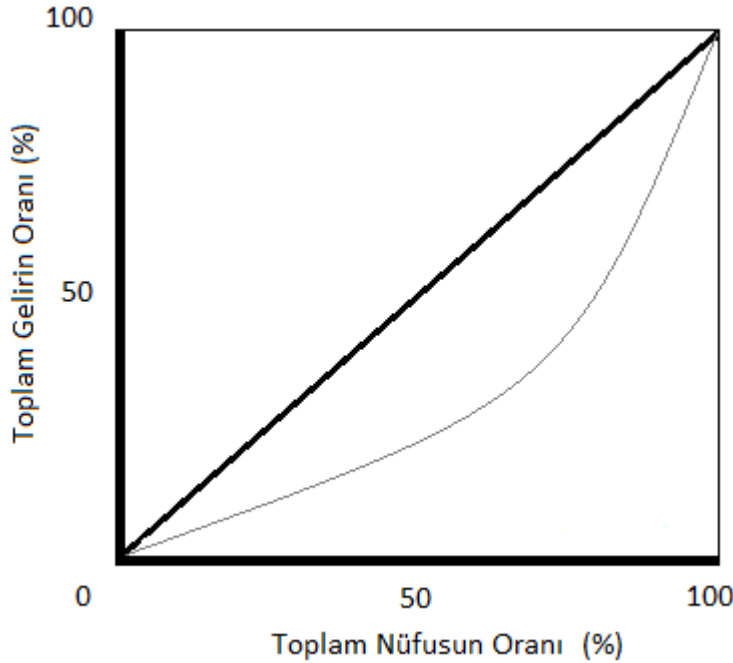

Kaynak: Frank Cowell, *Measuring Inequality*, Oxford University Press, 2008, s.18
darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf, (23.10.2011)

2.2.3. Lorenz Eğrisi

Lorenz Eğrisi, servetin dağılımındaki eşitsizliği açıklayan ve bu konudaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan bir modeldir. Şekil 2.3'te dikey doğru toplam gelirin, yatay doğru ise toplam nüfusun yüzdesel ifadesidir. Köşegen ve eğri arasındaki mesafe, eşitsizliğin ne boyutta olduğunu göstermektedir (Campano ve Salvatore, 2006: 63-64). Eğer eğri, köşegen boyunca uzanıyorsa gelir tam eşit dağılmaktadır. Tam eşit dağılımda herkes aynı geliri elde etmektedir. Böyle bir durumda, örneğin, toplumun %20'si, toplam gelirin %20'sini elde etmektedir. Eğri, yatay doğru boyunca uzanırsa, gelirin sadece tek bir kişi tarafından elde edildiği tam eşitsiz durumun mevcudiyeti söz konusu olmaktadır.

Şekil 2.3: Lorenz Eğrisi

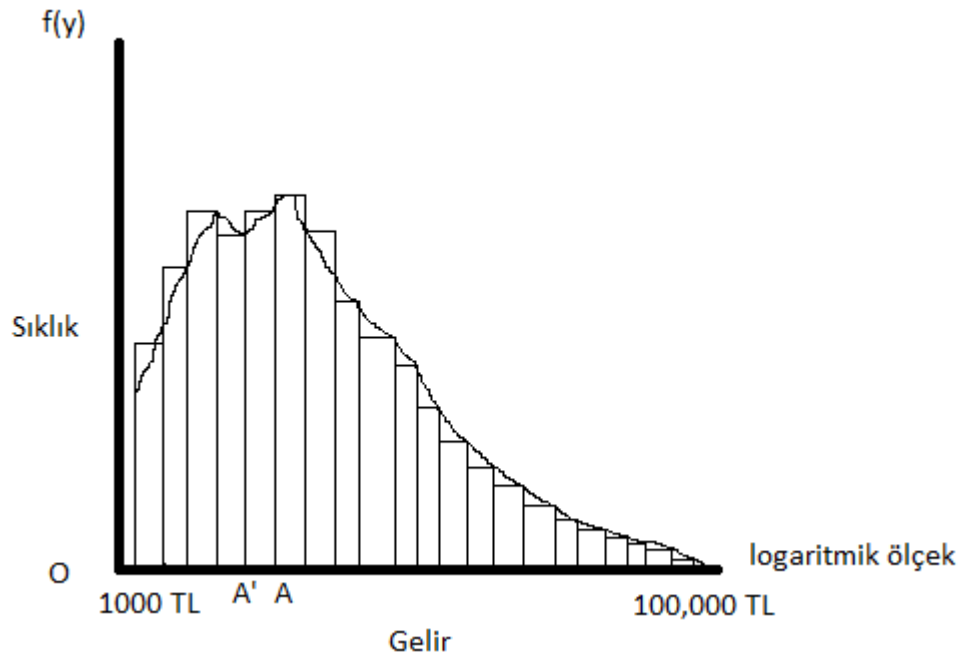
Kaynak: Fred Campano ve Dominick Salvatore , **Income Distribution**, Oxford University Press, 2006, s.64

2.2.4. Logaritmik Dönüşüm

Logaritmik dönüşüm, sıklık dağılımının kullanılması halinde ortaya çıkan bazı eksiklikleri telafi etmektedir. Sıklık dağılımı kullanıldığında, gelir gruplarından bazıları, diyagramın görece küçük boyutundan dolayı zorunlu olarak görmezden gelinmektedir. Aynı şekilde düşük ve orta gelir mesafelerindeki detaylar da belirsiz bir hal almaktadır. Yatay alan logaritmik hale dönüştürülerek bu sakıncalardan

kaçınılabilmektedir. Şekil 2.4'te ortanca gelir A ile gösterilmektedir. OA uzunluğu $\log(\bar{y})$ ile ifade edilmektedir. Bu uzunluk gelirin logaritmasının orta noktası değildir. Gelirin logaritmasının orta noktası, $\log(y^*)$ ile ifade edilen A^1 'dir. $\log(y^*)$ ifadesinde parantez içerisinde yer alan y^* , dağılımın orta noktasıdır. Eğer gelirler negatif değilse, geometrik orta logaritmaları alınarak ve tekrar doğal sayılara dönüştürülerek bulunabilmektedir. Geometrik orta, klasik matematiksel ortayı asla geçmemektedir (Cowell, 2008: 20).

Şekil 2.4: Logaritmik Dönüşüm Diyagramı

Kaynak: Frank Cowell, **Measuring Inequality**, Oxford University Press, 2008, s.20 darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf, (23.10.2011)

Bu dört grafikten her biri, dağılımın tamamen farklı özelliklerini vurgulamaktadır. Boy Sırası Diyagramı, varlıkların ve varlıklıkların düzeyini ve miktarını, sıklık eğrisi daha açık olarak orta gelir grubunu, logaritmik dönüşüm orta grup kadar diğer gruplarla ilgili bilgiyi ve Lorenz Eğrisi gelir eşitsizliğini göstermektedir (Cowell, 2008: 20).

2.2.5 Göreli Orta Sapması (M)

Görelî orta sapması, bireylerin gelirlerinin ortalamasının bir orantısı olarak ortadan mutlak sapmasının mesafesini tanımlamaktadır. Bu hesaplama modeli de R mesafesi gibi boy sırası diyagramı tarafından da kullanılmaktadır. Boy sırası diyagramı'nda taralı bölümler, OD eğrisi ile orta gelirin yatay çizgisi arasında bir alan oluşturmaktadır. Bu alan büyüdükçe gelir eşitsizliği artıyor demektir. M'nin ölçümü aşağıdaki formülle ifade edilmektedir (Cowell, 2008: 22-23):

$$M = \frac{OAF \text{ Alanı} + FGD \text{ Alanı}}{OCGA \text{ Alanı}}$$

Paydadaki OCGA alanı, toplam gelire eşittir. M'nin eleştirisi, gelirin yeniden dağıtılması durumunda, yeni orta gelirin eski orta gelir B'nin gerisine düştüğünde OCGA alanının değişmediği; M'nin eski değerine eşit çıktığı ve bu yüzden gelir eşitsizliğinin yanlış hesaplandığı şeklindedir.

2.2.6. Gini Katsayısı (G)

Gelir eşitsizliği konusunda sıklıkla kullanılan Gini Katsayısı (G), Lorenz Eğrisi üzerinden gelir eşitsizliğini, eğri ile köşegen arasındaki alanı, eğri ile eğrinin sağ tarafında kalan alana bölerek bulmaktadır. G eğer 0'a eşitse tam eşitlik, 1'e eşitse tam eşitsizlik söz konusu olmaktadır. Gini Katsayısının formülü aşağıdaki gibidir (Campano ve Salvatore, 2006: 67) :

$$G = \frac{2}{\mu_y} \int_0^{\infty} g(y)F(y)dy - 1$$

G'nin en büyük dezavantajı, gelir dağılımında meydana gelecek bir değişime, eğrinin bazı noktalarında daha fazla duyarlılık göstermesidir. Örneğin 10,000 TL geliri olan bir kişiden 10,100 TL geliri olan bir kişiye 1 TL gelir transferi olsun. Eğer 10,000 TL ve 10,100 TL'yi orta gelir grubu olarak kabul edersek, bu transfer G'yi, 1100 TL geliri olan bir kişiden 1000 TL geliri olan bir kişiye doğru gerçekleşecek 1 TL'lik transfere göre daha fazla düşürmektedir. Yani Gini katsayısında orta gelir

düzeyi arasındaki transfer, eğrinin uç taraflarında gerçekleşen transferlere göre daha duyarlıdır (Cowell, 2008: 23-24).

2.2.7. Varyans (V)

Varyans, değişkenlerin ortalamadan uzaklıklarının kareleri toplamının değişken sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Varyans ile, ortalamadan küçük ve büyük değişkenlerin ortalama ile aralarındaki mesafelerin bulunması sağlanmaktadır (Newbold, 2000: 17-18). Varyans şu şekilde formulize edilmektedir:

$$V = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n [y_i - \bar{y}]^2$$

Düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına gelir transferi olduğunda, gelir eşitsizliği artacak; eşitsizliğin değerini veren V’de artış gerçekleşecektir (DPT, 2001: 6). Ancak V güvenilir sonuçlar veren bir model yapısına sahip değildir. Örneğin, toplum içerisindeki herkesin geliri iki katına çıktığında ve böylece gelir dağılımının biçimi değişmeksizin ortalama gelir de iki katına çıktığı takdirde, V dört katına çıkabilmektedir.

2.2.8. Değişim Katsayısı

Değişim katsayısı, hangi düzeyde gelir elde ederse etsin, gelir gruplarının arasındaki gelir transferlerinin tamamına duyarlıdır. Standart sapmanın serinin aritmetik ortalamasına bölünmesiyle bulunan değişim katsayısı; ortalama gelirden bağımsız olarak saptandığından, genellikle ülkeler arasındaki gelir dağılımını bulmak için kullanılmaktadır (DPT, 2001: 6). Değişim katsayısının formülü aşağıdaki gibidir:

$$c = \frac{\sqrt{V}}{\bar{y}}$$

2.2.9. Logaritmik Varyans

Varyansta ortaya çıkan sorunu çözenin ikinci yolu, varyansı logaritmik bir kalıp haline getirmektir. Burada karşımıza iki önemli tanım çıkmaktadır.

Birincisi:

$$v = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\log \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right) \right]^2$$

İkincisi:

$$v_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\log \left(\frac{y_i}{y^*} \right) \right]^2$$

Bunlardan birincisine logaritmik varyans, ikincisine ise gelirin logaritmasının varyansı denmektedir. v , ortalama gelirin logaritmasına, v_1 ise gelirin logaritmasının ortalamasına odaklanmaktadır. v_1 , v 'ye göre daha fazla tercih edilmektedir (Cowell, 2008: 25).

Logaritmik varyansın, diğer ölçü birimlerine göre avantajı, düşük gelir gruplarındaki değişimlere karşı daha duyarlı olmasıdır. Ayrıca logaritmik varyans, değişkenlerin ortalama ile aralarındaki mesafeyi tam olarak yansıtabilmektedir (DPT, 2001: 6).

Her ne kadar, c , v ve v_1 , V 'deki sorunun çözümüne yardımcı olsa da, Gini Katsayısına yöneltilen eleştiri bu üçüne de yöneltilmektedir. Örneğin y gelirine sahip bir kişiden $(y-100)$ TL geliri olan bir kişiye yapılan 1 TL'lik transfer miktarının c 'de oluşturduğu azalma, ister çok yüksek gelirlerde, ister çok düşük gelirlerde olsun, aynı düzeyde gerçekleşmektedir. Bu yüzden c , yüksek gelirliler arasındaki eşitsizliği algılayabilme becerisine sahip olsa da, dağılımın herhangi bir noktasındaki eşitsizliği yansıtması daha sınırlı olabilmektedir. v ve v_1 'de ise, 10,100 TL'lik gelirden 10,000 TL'lik gelire yapılan 1 TL'lik transfer, 1,100 TL'lik gelirden 1,000 TL'lik gelire yapılan 1 TL'lik transfere göre gelir eşitsizliğini daha fazla düşürmektedir. Ancak 100,100 TL'lik görece yüksek bir gelirden 100,000 TL gibi yine görece yüksek bir gelire yapılan 1 TL'lik transfer, v ve v_1 'in kullanımında gelir eşitsizliğini düşürmemekte, tam tersine arttırmaktadır (Cowell, 2008: 25).

2.2.10. Atkinson Yöntemi

Atkinson yöntemi, yukarıda incelenmiş ölçümlerden farklı olarak, gelir eşitsizliğinin ölçümü konusuna sosyal refah fonksiyonunu dahil etmektedir. Burada öncelikle kabul edilen husus, vergi sonrası gelirlerin, vergi öncesi gelirlere göre daha adil olduğudur (Atkinson, 1970: 25).

Sosyal refah fonksiyonundan hareketle Atkinson, gelir seviyesinin eşit dağılımlı denliğini (y_{EDE}) ortaya koymaktadır:

$$U(y_{EDE}) \int_0^{\bar{y}} f(y) dy = \int_0^{\bar{y}} U(y) f(y) dy \quad (1)$$

iken,

$$I = 1 - \frac{y_{EDE}}{\mu} \quad (2)$$

(2) nolu eşitlikte, I azalırsa, dağılım daha eşit bir hale gelmektedir. I, 0'a eşitken tam eşitlik, 1'e eşitken tam eşitsizlik durumu söz konusudur. Eğer I, 0.3'e eşitse, şu şekilde yorum yapılır: "Eğer gelir eşit olarak dağıtılmış olsaydı, aynı düzeyde bir sosyal refah seviyesi sağlamak için mevcut ulusal gelirin %70'ine ihtiyaç olurdu." (Atkinson, 1970: 250).

Atkinson geleneksel ölçümlerin orantısal değişimlere göre değişmez kaldığını ifade ederek aşağıdaki eşitliği işaret etmiştir:

$$I = 1 - \left[\sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\epsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\epsilon}}$$

Burada ϵ , farklı gelir seviyelerindeki transferlere duyarlı bir ölçüttür. ϵ yükseldiğinde, dağılımdaki alt gruplara daha fazla, üst gruplara ise daha az transfer ağırlığı eklenmektedir. Eğer ϵ sonsuza gidiyorsa, bu aşırı durumda yalnızca en düşük gelir gruplarına yapılan transferler hesaba katılıyordur. Diğer aşırı bir durum olan ϵ 'nin 0'a eşitliğinde ise, dağılımları yalnızca toplam gelire göre sıralayan doğrusal bir fayda fonksiyonu elde edilmektedir (Atkinson, 1970: 256).

2.3. Gelir Eşitsizliğinin Sonuçları İtibariyle Önemi

Gelir eşitsizliği hem iktisadi, hem toplumsal hem de bireysel düzlemde birçok olumsuzluğa neden olmaktadır. Bu sorunların birçoğu yoksulluğun varlığından değil, bizzat eşitsizliğin kendisinden kaynaklanmaktadır.

Ana akım iktisatın ifade ettiği fayda fonksiyonlarından en başta geleni $U(C)$ 'dir. Bu fonksiyona göre bireyin tüketimi arttıkça sağladığı tatmin de artmaktadır. Bir diğer fayda fonksiyonu ise $U(C, C/\bar{C})$ 'dir. Paydada yer alan $\bar{C}$, başkalarının görelî tüketimini ifade etmektedir. Dolayısıyla bireyler, kendi tüketimlerini başkalarının tüketimleri ile kıyaslamakta, kendi tüketimleri başkalarının tüketimlerine göre daha büyükse daha çok, daha küçükse daha az tatmin sağlamaktadırlar. Bireyin davranışı $\bar{C}$ üzerinde etkili olmadığı sürece iki fonksiyon birbirinden ayırt edilememektedir (Luttmer, 2005: 964). Erzo Luttmer'e göre, bireyler kendilerini diğer bireylerle kıyasladıkları için, komşularının gelirlerindeki yükselişlerden dolayı olumsuz etkilenmektedir. Bu negatif etki özellikle kendi komşuluk alanında daha sosyal olan bireyler için geçerli olmaktadır (Luttmer, 2005: 989-900).

Ülke içerisindeki gelir ve statü farklılıkları, insanları kıyas yapmaya itmekte, alt gelir gruplarının duyduğu kaygılar insanların sağlığında ve toplumsal huzurda sorunlara yol açmaktadır. Thomas J. Scheft'e göre (1988: 399), toplumu oluşturan bireylerin birbirilerinin sosyal statülerini değerlendirmesi eğilimi, bireylerin sahip olduğu stresin ana nedenlerinden biri haline gelmektedir.

Gelir eşitsizliğinin olumsuz etkilediği bir diğer alan eğitimidir. Okullarda bazı öğrencilerin yüksek statü sahibi ve iyi gelirli ailelere mensup olması, onları öğrenim görülen sınıflar içerisinde daha baskın bir duruma getirmekte; maddi imkanları daha yetersiz ailelere mensup öğrenciler bu durumdan olumsuz etkilenmekte ve performanslarında düşüş meydana gelmektedir. Üstelik toplum içerisinde daha düşük sosyal statüye sahip grupların kendilerini yüksek statü sahibi gruplara göre daha yetersiz görmeleri kültürel bir olgu ve inanç haline dönüşmüşse, gelir eşitsizliği ısrarcı bir hale gelmektedir (Hoff ve Pandey, 2005: 451).

Gelir eşitsizliği, suç oranlarının artmasında da etkilidir (Fajnzylber vd., 2002: 1349). Gelir eşitsizliğinin önemli rol oynadığı diğer olumsuzluklar arasında düşük

güven düzeyi, artan ruh hastalığı vakaları, bebek ölüm oranları, şişmanlık, ergen gebelikleri, sosyal hareketlilik sorunları, vb. yer almaktadır (Wilkinson ve Pickett, 2010: 37).

Persson ve Tabellini (1994: 615), gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilediğini ifade etmektedirler. Buna göre, ülkeler, gelir eşitsizliğini azaltmak istediklerinde, yeniden dağıtım politikalarına başvurmakta; yeniden dağıtım politikaları da yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Gelirin daha eşit dağıldığı durumda ise yatırımlar artmakta; ekonomi hızlı büyüme koşullarına ulaşabilmektedir. Gelir eşitsizliği ile büyüme arasındaki bu ilişki, özellikle demokratik ülkeler için daha fazla geçerli olmaktadır.

2.4. Eğitimden ve Beşeri Sermaye Oluşumundan Kaynaklanan Eşitsizlikler

Geleneksel görüş, eğitimin, bireylerin işteki verimliliğini arttıracaklarını, daha verimli çalışan bireylerin ücretlerinin de artacağını, bu yüzden eğitim düzeyindeki farklılıkların gelir eşitsizliğine de yol açacağını savunmaktadır.

Ahluwalia (1976: 13), eğitilmiş işgücünün marjinal verimliliğinin, niteliksiz işgücünün marjinal verimliliğine göre yüksek olacağını; marjinal verimliliği ödüllendiren bir iktisadi sistemin varlığı altında ücretlerinin artacağını savunmuştur. Toplum içerisinde nitelikli işgücü oranı, niteliksiz işgücü oranına göre arttığı takdirde gelir eşitliğinde düzelmeye sağlanacaktır.

Schultz (1989: 29), bir ekonomide beşeri sermayeye ulaşımın önündeki engellerin kaldırılmasının, gelir eşitsizliğini azaltmada başrolü oynayacağını ifade etmektedir. Jandhyala Tilak (1989) için eğitimin gelir dağılımı üzerinde daha karmaşık bir etkisi bulunmaktadır. Tilak'a göre eğitimin gelir dağılımı üzerine etkisi, sosyoekonomik faktörlere, istihdam olanaklarına, ücret yapısına, mali yapıya bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Tilak, 1989: 30). Farklı eğitim seviyelerine göre belirlenen ücretlendirme sisteminde değişikliğe gitmek, gelir dağılımını da değiştirecektir. Örneğin, yüksek öğrenimin getirisi ilköğretim için yapılan yatırımın getirisine göre düşerse gelir dağılımı muhtemelen düzelecek; tersi gerçekleşirse gelir eşitsizliği artış gösterecektir. Ayrıca eğitim, kişinin olumsuz

sosyoekonomik geçmişini telafi edecek; toplumun yoksul kesimlerinin yüksek ücretli kesimlere doğru adım atmasını kolaylaştıracaktır.

Gary Becker (1962: 43), bireyin eğitimi için yapılan harcamaların yatırım niteliğini taşıdığını; bu yatırımların arttıkça getirilerinin artmasının da söz konusu olacağını; böylece eğitime yapılan yatırımlarla gelirlerin doğru orantılı bir ilişkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak beşeri sermayeye ulaşımın yaygınlaştırmanın mutlak bir eşitlik sağlamayacağını; beşeri sermaye yatırımlarının genç yaşlarda yapılması halinde getirinin ileriki yaşlarda yapılan yatırımların getirisine göre daha yüksek olacağını; bireylerin genç yaşlarda daha fazla iş değiştirebilmesi durumunda daha fazla eğitim alma imkanına sahip olacağı ve bunun ücretine yansıtacağını belirtmektedir (Becker, 1962: 10). Beşeri sermayenin homojen olmadığını ve farklı çeşitlerinin olduğunu savunan Becker'e göre, bazı beşeri sermaye yatırımları bireylerin gelirine yansımamakta; bu yatırımların getirilerini firmalar elde etmektedir. Ayrıca, bireyler aynı eğitim sürecinden geçseler bile her zaman aynı geliri elde edememektedirler. Aynı eğitim sürecinden geçen iki bireyden bir tanesi daha fazla iktisadi yeteneğe sahipse diğerine göre daha fazla kazanç sağlayacaktır (Becker, 1962: 45-49).

Eğitim, üretkenlik ve gelir dağılımı ile ilgili farklı fikirler de mevcuttur. Örneğin, Joseph Stiglitz (1973: 136), eğitim ile üretkenlik arasında net bir ilişkinin olmadığını; ancak eğitimin, farklı bireylerin farklı işlere dağılmasına neden olan, böylece daha yüksek eğitilmiş kişilerin daha iyi işlere girmesini sağlayan bir eleme aracı olduğunu ifade etmiştir. Stiglitz'e göre, işverenin işe alınacak bireylerden hangisinin daha iyi olacağını bilmesi zordur. Ancak firmalar, okuldaki başarının işteki verimlilikle doğru orantılı olduğunu gözlemlemektedir. Bu bağlantı mükemmel olmasa da, rekabetçi firmalar bu bilgiyi kullanarak okulda başarılı olan ve daha fazla yıl okuyan bireylere daha yakın durmaktadır. İşverenlere göre, daha fazla okuyanlar, okul tarafından daha üretken hale getirilmektedir. Bir işe aşırı başvuru olduğunda, işveren kimi seçeceği konusunda bir kriter kullanacaktır. Bazı ülkelerde bu kriter başvuranın aile bağlantıları, bazılarında ise ırk veya etnik grubu olabilmektedir. ABD'de bu bağlamda genellikle eğitim düzeyi kullanılmaktadır. Bu durum, sadece yüksek eğitilmiş kişinin daha üretken olacağı tahmininden kaynaklanmamakta; aynı zamanda toplum tarafından da adil bir kriter olarak görülmesinden ileri gelmektedir. David

Card ve Alan Krueger da (1990: 21), eğitim kalitesi ile üretkenlik arasında bir ilişkinin olmadığını belirterek, Stiglitz'e katılmışlardır.

ABD'de ilk ve orta dereceli okullara yapılan harcamalarda farklılık bulunmakta, daha fazla harcama yapılan okullarda varlıklı ailelerin, daha az harcama yapılan okullara ise yoksul aile çocuklarının eğitime devam ettiği gözlenmektedir. Stiglitz'e göre, öğrenci başına yapılan harcamanın, eşitliği sağladığı veya öğrencinin üretkenliğine katkı yaptığı belirsizdir. Bazı okulların diğerlerinden iyi olmasının nedeni, okullara yapılan harcamaların daha fazla olmasından ziyade, öğrencilerin yüksek kabiliyetleri, potansiyelleri ve motivasyonlarıdır. Stiglitz, enformel eğitimin burada ön plana çıktığını ifade etmektedir (Stiglitz, 1973: 139-141). Eğer ebeveynlerin serveti ve eğitimi çocukların kabiliyet ve motivasyonu ile ilişkili ise, o zaman varlıklı ve eğitilmiş ailelerin çocukları okullarına enformel eğitimden sağladıkları başarıları da taşıyacaktır.

Gerek gelir, gerek üretkenlik açısından iş öncesi eğitimden daha etkili olabilen eğitim türü, firmaların sağladığı formel mesleki eğitimler ve/veya iş yerinde öğrenilen mesleki bilgilerdir (Ishikawa, 2001: 177). Bu eğitim, emek piyasasının içerisinde oluşmakla birlikte, emek piyasasının ikili yapısına göre de farklılık göstermektedir. İkili emek piyasasının birinci parçası, firmanın içerisinde oluşan, oldukça organize bir iş ortamına ve geniş bir eğitim sürecinin varlığına sahip olan "içsel emek piyasası", ikincisi ise işyerinin dışındaki "dışsal emek piyasası"dır. İçsel emek piyasasında, üst, orta ve alt kademeler bulunmakta; üst kademeler yönetim kademeleri olup, iş yapma yeterliliğine sahip olma ve çeşitli soyut iş ilişkilerinin yapısını anlamayı sağlayan öğrenme sürecini içermektedir. Elde edilen bilgiler genel bir nitelikte olup, bu eğitimi alan çalışanlar başka pozisyonlara kısa sürede uyum sağlayabilmekte; ister içsel ister emek piyasalarında olsun, daha yüksek ücret ve daha iyi öğrenme fırsatları aramaktadırlar. İçsel emek piyasalarında hem rekabet hem de hareketlilik yüksektir. Üst kademelerdeki bireyler, bilgi birikimleri sayesinde daha güvenceli bir iş yaşamı sürmekte, yüksek ücretler almakta ve aldıkları ücretler de tecrübe ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Daha alt kademelerde ise üretim işçileri ve büro işçileri çalışmaktadır. Bu kademedeki çalışanlar da öğrenme fırsatlarına sahip olmakla birlikte, kazandıkları bilgi ve yetenekler daha soyuttur. İşleri genellikle daha zor organize edilmekte, diğer işleri ile koordinasyonu zor olmakta,

tüm emek süreci içerisindeki rolleri belirsiz kalmaktadır. Soyut eğitim süreci, üç bölümden oluşmaktadır. Birincisi, ustabaşılardan aldıkları iş üzerine eğitim, ikincisi yetenekle birlikte artış gösteren firmaya özgü bilgi, üçüncüsü ise itaat etme, kuralları kabul etme ve kendine güven gibi işverenlerin önem verdikleri gelişmelerdir. Bunlar sağlandığı takdirde, işçinin iş güvencesi artmakta ve ücret rekabetine daha az maruz kalmaktadır. Bu iki katmanın içermediği bir diğer katman ise ince işçilikte uzmanlaşmış, modern yapı ve boru döşemeciliği gibi alanlardaki nitelikli işçiliği kapsamaktadır. Bu katmanda öğrenme, diğerlerine göre daha kısıtlı olmakla birlikte, tecrübe ve iş yapısını anlama biçimleri bakımından üst katmanlara benzer nitelikler taşıyabilmektedir. Bilgi ve nitelik bazında ise alt katmanlarla benzeşmektedirler. Dışsal emek piyasası ise, öğrenmeyi ve gelişim fırsatlarını içermemektedir. Yapılan işler genellikle üretim, dağıtım, geri hizmetler, basit makinaların kullanımı veya fiziksel işleri kapsamaktadır. Bu işçiler, öğrenme ve yetiştirme sürecine dahil olmadıklarından, işten çıkarılmaları işveren açısından bir maliyet unsuru oluşturmamaktadır. İstihdamlarının devamı, iş döngüsü ve işverenin ruh hali gibi belirsiz faktörlere bağlıdır. Ücretleri genellikle yasal asgari seviyededir ve çalıştıkları süre ile doğru orantılı bir şekilde artış göstermektedir. Dışsal emek piyasalarında çalıştıkları müddetçe içsel emek piyasası çalışanları ile aralarındaki refah farkı gittikçe artmaktadır (Ishikawa, 2001: 198-199).

Büyük firmalar ve küçük firmalar, hem içsel emek piyasasının alt katmanlarını hem de dışsal emek piyasası çalışanlarını bünyelerinde bulundurmaktadırlar. Ancak, büyüklük, tek başına ücret eşitsizliğinin çıkış noktası değildir. Büyük firmalar, oransal olarak daha fazla içsel emek piyasası alt katmanı işçisine sahiptir. Firmaya özgü yeteneklerin öğrenimi, büyük firmalarda daha yoğundur. Dolayısıyla ücret eşitsizliği farklı büyüklükteki firmalar arasında oluşmaktadır. Taşeron firmalar, riskli buldukları için içsel emek piyasası işçisini talep etmemekte, dışsal emek piyasasına başvurumaktadırlar. Küçük firmalar çalışanlarına büyük firmalardaki gibi yoğun bir eğitim sunmak isteseler bile, finansal ödünç alma kısıtları nedeniyle buna başvurmaları düşük bir ihtimal olacaktır (Ishikawa, 2001: 261).

2.5. Mülkiyetin Nesillerarası Aktarımından Kaynaklanan Eşitsizlikler

Gelir eşitsizliğine dair tartışmaların tarihsel seyri göz önüne alındığında, eşitsizliğin nedenleri arasında üzerinde en çok durulan konulardan biri mülkiyet haklarıdır. Mülkiyetin nesillerarası aktarımı, geçmişte birçok iktisatçı tarafından eşitsizliğin temel nedeni olarak görülmüştür.

B. Molitor, bir ekonomide servetin dağılımı eşitsiz ise, servetin miras yoluyla aktarımının bu eşitsizliğin sürmesine, hatta artmasına neden olacağını ifade etmektedir (aktaran Dilik, 2002: 120). Yüksek servet sahiplerinin mirasçılarının tüketim eğilimi, daha az miktarda mülkü miras alanların tüketimi eğilimine göre daha düşüktür. Daha az miktarda mülkü miras alanlar, elde ettikleri serveti, yüksek tüketim eğilimlerinden dolayı, daha fazla miktarda mülkü miras alanlara göre daha kısa bir süre sürdürebileceklerdir. Yüksek serveti miras alanlar, elde ettiklerini tasarruf etme yoluna giderek, sahip oldukları servetin daha da artmasını sağlayacaklardır.

Krelle, mirasçıların elde ettikleri mirasın üretimine katkıları olmadığından, bireylere miras hakkı verilmemesini; servetin tamamının kamu mülkiyetine geçmesi gerektiğini savunmuştur (aktaran Dilik, 2002: 121). Sait Dilik, bu görüşü eleştirerek, kamunun mirası elde etmesinin gelir dağılımını düzeltmeyeceğini, kamu kesiminin ekonomiden aldığı toplam payın artacağını; geniş kitlelerin servetten yine yoksun kalacağını ifade etmiştir (Dilik, 2002: 121).

John Bates Clark'ın gelirin en olası adil dağılımının, geliri bireyin üretime yaptığı katkıya göre elde etmesiyle sağlayacağına ilişkin görüşü (Clark, 1914: 9), Robin Hahnel'e (2006) göre mülkiyetin nesillerarası aktarımı nedeniyle sekteye uğramaktadır. Hahnel, bu duruma örnek olarak "Rockefeller Sorunu"nu göstermiştir. Buna göre, döneminin en zenginlerinden biri olan Rockefeller, torununa servetini miras bıraktığı takdirde toplumun geri kalanı açısından bir eşitsizlik doğacaktır. Zira Rockefeller'in torunu, ömrü boyunca çalışmasa bile, hayatının büyük bölümünü üretime katkı yaparak geçiren bir yoksula göre çok daha fazla gelir elde edecektir. Çünkü elindeki serveti üretim mallarına dönüştürdüğü ve üretim mallarını da üretim sürecine sevk ettiği takdirde, üretime büyük miktarda katkı yapacak, kazancı da bu katkı ile doğru orantılı olacaktır. Dolayısıyla, varlıklı bir ailede doğan ve ileride

miras karşılayacak bir birey ile yoksul bir ailede doğan bir birey arasında mülkiyet haklarından ileri gelen bir fırsat eşitsizliği meydana gelmektedir (Hahnel, 2006: 34-36).

Mülkiyetin nesillerarası transferi, bu transferden yararlanan bireyleri aynı miktarda yararlanamayanlara göre avantajlı kılsa da, özellikle neoklasik akım, gelir eşitsizliğinin oluşumunda bu unsuru ikinci plana koymaktadır. Buna göre, gelir eşitsizliğinin oluşumunda en başta gelen etmen, fiziki mülkiyetten ziyade, beşeri sermayenin nesillerarası aktarımı olmaktadır. Bu görüşü savunan Becker ve Tomes'a göre (1979: 1154) ebeveynler, nitelikli ve ekonomik başarılar elde edebilecek çocuklar yetiştirmek istemekte; bu amaçla çocuklarına yatırım yapmakta; her bir ek yatırım miktarı için kendi tüketimlerini kısmaktadırlar. Eğer ebeveynler yetenekliler ise ve yüksek gelirlere sahipse, çocuklarına yapacakları yatırım miktarı artacaktır. Çocuk, bir taraftan ailesinin toplam servetinden, diğer taraftan ailesinden kendisine aktarılan "doğuştan gelen yetenek"ten yararlanmaktadır. Eğer tüm aileler aynı başlangıç koşullarına ve çocuğa yapılan yatırımı içeren fayda fonksiyonuna sahipse, nesiller geçtikçe gelir eşitsizliği yine ortaya çıkacaktır. Bunun nedeni, aileler arasındaki "doğuştan gelen yetenek" ve "piyasa şansı"ndaki farklılıktır. Örneğin, bireyin iktisadi hayatında karşısına çıkan avantaj ve dezavantajları ifade eden piyasa şansı, sadece aynı nesil içerisindeki aileler arasında farklı olmamakta; önceki nesillerdeki ailelerin piyasa şansları da sonraki nesillerin iktisadi hayatları üzerinde etki yaratmaktadır. Bir aile piyasa şansından daha fazla yararlandığında; çocuklarına yapacağı yatırım miktarı artacaktır. Çocuklar kendilerine yapılan yatırımdan etkilenmekte, onlar da kendi çocuklarına daha fazla yatırım yapma konusunda motive olmaktadır. Doğuştan gelen yetenek, piyasa şansı ile karşılaştırıldığında, doğrudan elde edildiği için gelir eşitsizliğinin artmasında daha belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Piyasa şansı ise hem geçici hem de yıldıan yıla dalgalanma gösteren bir faktördür. Söz konusu tüm bu faktörlere ebeveynlerin miras bırakma ve yatırım yapma eğilimleri eklendiğinde, nesillerarası hareketliliğin dinamikleri ortaya çıkmaktadır. Nesillerarası hareketlilik bu faktörlerin her birinin nesillerarası etkileşiminden etkilenmektedir. Eğer tüm koşullar veri iken, yeteneğin mirası gerçekleşmezse, hareketlilik derecesi artacaktır. Çocuğa yapılan yatırım eğilimi ve yeteneğin mirasının derecesi arttığı takdirde nesillerarası

hareketlilik düşecektir. Bu durumda herhangi bir neslin geliri, atalarının gelirlerine ve yeteneklerine daha fazla bağımlı hale gelecektir. Çocukların yeteneği artarsa, aile geliri bundan olumlu etkilenecektir. Gelirleri arttığından ve çocuklarının belli bir başarıyı yakalamasından dolayı ebeveynler, çocuklarına yaptıkları yatırımda kısıntıya gidecekler; tüketimlerini arttıracaklardır. Çocukların ise kendi yeteneklerindeki artış sayesinde kendilerine yapılan yatırım eğilimindeki düşüşten dolayı yaşadıkları olumsuzluk önem taşımayacak; yeteneklerindeki artış gelirlerine yansıtacak ve onların da çocukları bu artıştan faydalanacaktır. Çocuklar için yapılan beşeri sermaye ve beşeri olmayan sermaye yatırımları, ailelerin varlıklı veya yoksul olmalarına göre değişkenlik göstermektedir. Yoksul aileler, çocuklarına beşeri olmayan sermaye yatırımlarını daha yetersiz düzeyde yapmakta; getiri oranı daha yüksek olan beşeri sermaye yatırımlarına ağırlık vermektedirler. Varlıklı aileler, aynı miktara beşeri sermaye, farklı miktarlarda beşeri olmayan sermaye yatırımları yaparken, yoksul aileler daha az yeterli miktarda beşeri olmayan sermaye, farklı miktarlarda beşeri sermaye yatırımları yapmaktadır. Varlıklı veya yoksul ailelerin her biri, beşeri sermaye yatırımlarına ek katkıyı, bu yatırımların marjinal getirisinin düştüğünü göz önüne alarak yaptıklarından, toplum içerisinde beşeri sermaye yatırımları daha çok, beşeri olmayan sermaye yatırımları ise daha az eşit dağılmaktadır. Beşeri sermayenin mirası, nesillerarası hareketliliği arttırmaktadır (Becker ve Tomes, 1979: 1153-1181).

Daniele Checchi, bireylerin beşeri sermayeye ulaşmasının, aynı kişilerin çocuklarının da gelecekte beşeri sermayeye ulaşması demek olduğunu; ancak bunun toplumun tamamına yaygınlaşması anlamına gelmediğini, eşitsizliğin ısrarcı bir faktör olduğunu belirtmektedir (Checchi, 2005: 215). Gelir dağılımında fark yaratan faktörlerden eğitim düzeyi, nesillerarası etkileşimden etkilenmektedir. Eğitimli bir ebeveyn, eğitimin psikolojik değerinin ve ekonomik getirilerinin daha fazla farkında olup, çocuklarının eğitimi ve eğitimdeki başarısı ile daha fazla ilgilenmektedir. Okulların homojen olmadığı bir eğitim sisteminde, ebeveyn çocuğunu hangi okula kayıt ettireceği hakkında daha fazla bilgi toplamakta; daha iyi fırsatlar sunan okulu tercih etmektedir. Eğer bir aile, çocukları için yeterli eğitim harcamalarını yapabilecek finansal kaynaklardan yoksun ise, yoksulluk tuzağı orta çıkacaktır.

Yoksulluk tuzağı ile, çocuklar eğitimsiz ve yoksul kalabilecek; aynı şekilde gelecekte kendi çocukları da bu tuzaktan kurtulamayacaktır (Checchi, 2005: 216).

2.6. Bölgelerarası Farklılıklardan Kaynaklanan Eşitsizlikler

Tarih boyunca insanlar, yerleşecek yerler ararlarken, akarsu boyları, ormanlar, verimli topraklar, madenler gibi doğal kaynakları gözeterek kendi ihtiyaçlarına uygun bölgelere yerleşkeler kurmuşlardır. Coğrafya yer seçiminde en belirleyici faktörlerden biri olduğundan, bu unsur gözetilerek kurulan şehirler homojen özellikler göstermiştir. On sekizinci yüzyılda buharlı makinelerin icadı ve kullanılmaya başlaması ile birlikte bu homojenlik bozulmaya başlamıştır (Dinler, 2005: 100-101). Bölgelerarası homojenliğin bozulması, bazı bölgelerin daha fazla, bazı bölgelerin daha az gelişmesine neden olmuştur. Heterojenliğin başlamasından itibaren, birbirini takip eden dört dönem, heterojenliğin artması, azalması veya yön değiştirmesi açısından önem taşımaktadır. Birinci dönemde, buharlı makinelerin işlemlerini sağlayan kömür madeninin talebi artmış; bu talep artışıyla beraber kömür madenlerinin bulunduğu mekanlar gittikçe kalabalıklaşmış; buharlı gemilerin ticaret hacmini yükselten etkisi ile beraber liman kentlerinde nüfus yoğunlaşmış; kömür madenlerinden ve limanlardan yoksun olan bölgelerdeki iktisadi canlılık, geçmiş dönemlere göre azalmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan ikinci dönemde, elektrik ve petrol üretimin ve tüketimin temel malları haline gelmiş; petrol kolay taşındığından üretim merkezlerinin kömür madenlerinin yakınında kurulması maliyet avantajını artık sağlamaz olmuş; firmalar üretim yapacakları bölgeleri özgürce seçebilmiş; kömürün eski önemini kaybetmesi ile kömür madenlerinin bulunduğu bölgelerde hem nüfus hem de ekonomi açısından gerileme yaşanmış; göç, artış göstermiştir. Üçüncü dönem, daha önce ABD’de uygulanan, Avrupa’da ise 1940’lı yıllarda yaygınlaşan fordist üretim tarzı ile başlamış; dönem içerisinde üretimin yapıldığı atölyeler, yerlerini büyük ölçekli üretim tesislerine bırakmış; üretilen parçalar tek tipleşmiş; bu parçaların üretimi yan sanayilerde de mümkün hale gelmiş; yan sanayiler büyük ölçekli üretim tesislerinin etrafında yoğunlaşmış; bu süreç, beraberinde kitle üretimini getirmiş; kitle üretimi kitle tüketimini doğurmuş; nüfus dönem boyunca sanayi kentlerinde yoğunlaşmıştır. Küreselleşmenin dünya genelinde üretim biçimini dönüştürdüğü dördüncü dönemde, fordizmin yerini post-fordizm almış; kitle üretimi sürecinde tek tip parçaların üretilmesini sağlayan

makinelerin kullanımı azalmış; bu makinelerin yerine otomasyon teknolojilerinin kullanıldığı, istenilen ebatta ve çeşitte parçaların üretilmesini sağlayan makineler kullanılmaya başlanmış; üretimin esnekleşmesi ile orta ve küçük ölçekli üretim tesisleri ekonominin genelindeki üretim sürecinde daha aktif rol oynamış; kitle üretiminin tek bir merkez etrafında toplanması zorunluluğu ortadan kalkarak üretim sürecinin farklı bölgelerdeki üretim tesislerinde üretilmesi ve internet kullanımı ile organize edilmesi süreçleri yatay üretim biçimini yaygınlaştırmış; böylece bölgeler arasındaki heterojenlik artışı duraklamıştır (Dinler, 2005: 100-106).

Dönemler itibariyle bölgesel eşitsizlikler incelendiğinde, eşitsizliklerin artması veya azalmasının üretimin dönüşümüyle ve bu dönüşümden kaynaklanan göçlerle ilişkili olduğu görülmektedir. İlk dönemde kömür madeninin üretim sürecinin sağlanması açısından gerekliliği, kömür madenlerinin bulunduğu kentlere göçü arttırmış; sonraki dönemde enerjinin yeni girdisi petrolün üretim sürecinde öne çıkması, kömür madeni merkezlerinin gerilemesine yol açmıştır. Kitle üretimi sürecinde sınıai üretim merkezleri nüfus itibariyle yoğunlaşmış; post-fordist dönemde ise üretim süreci yatay hale gelerek üretim merkezleri farklı mekanlara konuşlanmıştır.

Albert Hirschman (1958: 188-193), bölgeleri gelişmişliklerine göre merkez (kuzey) ve çevre (güney) olarak sınıflandırmış; merkezin iktisadi ve sosyokültürel gelişmişliğinin çevre üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olduğunu ifade etmiştir. Çevredeki bireyler, merkezin hem iş olanaklarından hem de sosyokültürel hayatından yararlanmak için merkeze göç etmek istemektedirler. Çevredeki işsizlerin yanında, kısıtlı iktisadi ve sosyokültürel imkanları nedeniyle, arzu ettikleri çalışma koşulları ve hayat standartlarına çevrede kavuşamayacaklarını düşünen girişimciler, nitelikli işçiler, uzmanlar, uzman olmak isteyen yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler, çevreyi terk etmekte ve merkezde yoğunlaşmaktadırlar. Merkez, aldığı göç ile orantılı üretim ve tüketim artışı sağlamakta; çevre ise verdiği göç ile orantılı üretim ve tüketimin yanında aktif işgücünden de mahrum kalmaktadır. Girişimcilerin merkeze göçü, çevrenin belli miktarda sermaye kaybetmesi anlamına gelmektedir. Hirschman, merkezdeki yoğunlaşmanın zamanla çevreden mal talebini arttıracakını ve çevrede bu sayede iktisadi canlanmanın olacağını belirtmiştir (Hirschman, 1958: 193).

Bölgesel eşitsizlik, ülke politikalarının etkisiyle artabilmekte veya azalabilmektedir. Örneğin ülkeler, ilk durumda kapalı ekonomi koşullarında bölgesel eşitliği sağlayacak politikaları uygulamaktayken dış ticareti serbestleştirdikleri taktirde bölgesel eşitsizlikte artış olmaktadır (Tan, 2002: 735). Dış ticaret, yerli üretici için rekabeti arttırdığından, ülkeler, kendi üreticisi için maliyet avantajlarını gözeterek, ülke genelinde altyapı yatırımlarını bölgeler arasında etkinliği maksimize edecek şekilde dağıtmak istemektedirler. Önemli limanlara sahip kıyı bölgeleri ve endüstrinin yoğunlaştığı bölgeler için altyapı yatırımlarını arttırdıkları, diğer bölgelere yeterli yatırımları yapamamakta; böylece bölgesel eşitsizliğin artmasına engel olamamaktadırlar.

Özetle, ülkelerin bazı bölgeleri yoğunlaşmadan kaynaklanan bir sosyokültürel derinleşme ve gerek imalat, gerekse hizmetler sektörlerinde uzmanlaşma yaşamaktayken, geri kalan bölgeler nitelikli ve niteliksiz işgücünü merkezlere ihraç etmektedir. Merkez bölgelerin sosyokültürel derinliği ile eğitim ve sağlık kalitesinin yanında çevre bölgelerin bu konulardaki yetersizliği, uzman meslek sahiplerinin bu bölgelere gönüllü bir şekilde yerleşmesini zorlaştırmaktadır. Az gelişmiş bölgeler sermaye kaybederken, çoğu zaman kamu kesimi, özel yatırımların bu bölgelere akmasını sağlayacak altyapı yatırımlarını yeterli ölçüde yapamamaktadır. Neoliberal iktisat politikaları nedeniyle çevre bölgelere kamunun iktisadi müdahaleleri yetersiz kalabilmekte, bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi zorlaşmakta, çevre bölgelerde yaşanan yoksulluk çözümsüzlüğe sürüklenmektedir.

2.7. Diğer Nedenlerden Kaynaklanan Eşitsizlikler

2.7.1. Makro Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Eşitsizlikler

Gelir eşitsizliği çoğu zaman aile ve nesiller ile ilgili koşullar içerisinde doğsa da, aile koşullarını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen makro ekonomik şartlar da bulunmaktadır. Büyüme, ticaretin liberalizasyonu gibi unsurlar, özellikle emek piyasası üzerinde etkili olmaktadır.

Kuznets (1955), büyüme ve gelir arasındaki ilişkiyi incelemiş, bu iki faktör arasında önce artan, sonra azalan, “ters U” adı verilen hipotezi geliştirmiştir. Tarımsal sektör ve tarımsal olmayan sektörün yer aldığı bir ekonomide, büyüme

süreci içerisinde tarımsal sektörün istihdamı tarımsal olmayan sektöre gittikçe daha fazla kayacak, eşitsizlik önce artış gösterecek, sonra durgunlaşacak, nihayet düşecektir (Kuznets, 1955: 16). Kuznets her ne kadar ampirik bir çalışmadan yola çıkarak bu sonuca ulaşmışsa da, zaman içerisinde yapılan başka ampirik çalışmalar farklı sonuçlar vermiştir. İbrahim Tokatlıoğlu ve Murat Atan'ın (2008: 28) incelediği kırk dört çalışmadan dokuz tanesi Kuznets'i doğrulamış, yirmi tanesi gelir eşitsizliğinin önce azaldığı sonra arttığı sonucuna ulaşmış, on beş tanesi ise herhangi bir ilişki bulamamıştır. Hiçbir sonuç diğer sonuçlar üzerinde önemli bir üstünlük kuramamıştır. Dolayısıyla, büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki için ortak kabul edilen bir görüş bulunmamaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler, dış rekabetle karşı karşıya geldiklerinde, geleneksel sektörleri veya yeni oluşmaya başlamış sanayileri üzerinde baskı hissetmektedirler (Baran, 1974: 289). Dış ticaret kuramları, sektörlerdeki uzmanlaşma dereceleri, faktör yoğunlukları, arz ve talep esneklikleri üzerinde odaklanarak, ticaret sonucunda ülkelerin görecekları fayda ve zararları incelemektedir. Örneğin Stolper-Samuelson modelinde, dış ticaret engellerinin hiç olmadığı durumda, ihracatçı sektörde reel ücretlerde artış olurken, rekabetle karşı karşıya kalan bazı sektörlerin zarar görmesi söz konusudur (Stolper ve Samuelson, 1941: 60-61). Krugman'ın modelinde, endüstri içi ticaret ve farklılaştırılmış mallar söz konusu olduğunda, daha büyük pazara sahip, ulaşım ücretlerinin daha önemsiz olduğu ve ölçek ekonomilerine sahip ülke, bunlardan yoksun ülkeye göre avantaj sağlayacak, daha küçük pazara sahip ülkede söz konusu sektörde reel ücretler düşecektir (Krugman, 1980: 954). Ticaretten negatif etkilenen ülke için bu durum, ekonomisindeki farklı sektörler arasında gelir dağılımını etkilemektedir.

2.7.2. Kamusal ve Özel Kesimde Meydana Gelen Yolsuzluklardan Kaynaklanan Eşitsizlikler

Belli toplumsal grupların, kendi aralarında kurdukları bağlantılar yoluyla haksız olarak elde ettikleri sosyal ve iktisadi faydalar, yolsuzluğu ifade etmektedir. Bu yolsuzluklar ister gelişmiş, ister gelişmekte olsun, her ülkede görülebilmektedir. Bir kişinin aile bağlantıları sayesinde iş bulması veya prestijli okulların mensuplarının birbirlerini gözeterek iş ilişkileri kurmasını yolsuzluğa örnek olarak gösteren Tanzi'ye göre (1995: 171-174), kamusal ve özel kesimde meydana gelen işe alım

süreçlerinde meydana gelen yolsuzluklar, daha yetenekli ve çalışkan fakat kendisine ayrıcalık sağlayacak ilişkilerden yoksun bireylerin önünü kesip şevklerini kırmakta, daha kötü karar alıcıların kritik konuma gelmesi ve yapılmamış işlerin yolsuzluklar yoluyla yapılmış gibi gösterilebilmesine neden olarak ekonomik büyümeyi kötü etkilemektedir.

Yolsuzlukları kamu odaklı inceleyen Gupta'ya göre (Gupta vd., 2002: 26), yolsuzluklar, gelir eşitsizliğini üç yoldan etkilemektedir. Birincisi, yolsuzluklar, vergi yönetimini zayıflatmakta, vergi kaçırılmasına yol açmaktadır. Vergi sisteminin bozulmasına neden olan bu durum, eğitimi de kapsayan kamu harcamaları için gerekli kamu kaynaklarında azalmaya neden olmaktadır. İkincisi, bozulma devletin işlem maliyetlerini arttırmakta, masraflardaki bu artış diğer harcama kalemlerinde daralmaya yol açmaktadır. Bu harcamalar arasında sosyal harcamalar da bulunmaktadır. Üçüncüsü, belli toplumsal grupların kendi faydaları için kamu kesiminden gruplarla kurdukları haksız ilişkilerle talep ettikleri ekonomik ayrıcalıklar, devletin daha yüksek eğitim kalitesi ve daha üst düzey hizmet sağlayan sağlık kurumları için kullandıkları kamu harcamalarının aleyhine gerçekleşebilmektedir.

Yolsuzluk daha fazla eşitsizliğe yol açtığı gibi, eşitsizlik de daha fazla yolsuzluk yaratmaktadır. Jung-Sung You ve Sanjeev Khagram'a göre (2005), hem demokratik hem de otoriter rejimlerde eşitsizlik, yolsuzluğu daha kötü hale getirmektedir. Otoriter ülkelerde yolsuzluk, toplumun gözünde daha çok meşru görülmekte, buna bağlı olarak demokratik ülkelere göre daha fazla meydana gelmektedir (You ve Khagram, 2005: 151-152).

2.7.3. Kentlere Göçlerden ve Kentsel Dönüşümden Kaynaklanan Eşitsizlikler

Bireyler, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere, gelişmiş bölgelerin hem daha geniş sosyal olanakları, hem de yüksek ücret seviyeleri ve iş imkanları nedeniyle göç etmektedirler. Harris ve Todaro (1970: 127), kentlere göçü, ücret farklılıklarına ve istihdama odaklanarak incelemişler; tarım ve sanayi olmak üzere iki sektörden oluşan bir ekonomi varsayımı altında kırdaki yaşayan işgücünün, kentteki beklenen reel gelirlerin kırdaki beklenen reel gelirlerden yüksek olması durumunda

kente göç ettiğini; ancak kentteki ücretler esnek olmadığından sanayi sektörü istihdamının hızlı artış gösteremediğini; devam eden göçlerin işsizliğin artmasına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Gelişmiş ülkelerde, önceleri büyük nüfuslu kentlerde konumlanan endüstri, yoğun bir göç çekerek, kentin büyümesine ve banliyölerin oluşmasına neden olurken, önce kentin dışına kaymış; sonra gelişmekte olan ülkelerde üretim yapmanın maliyet avantajlarından yararlanmak için yurtdışına yönelmiştir (Edel, 1992: 45-46). Üretimin mekanında gerçekleşen bu değişim sürecinde, ilk olarak endüstrinin kentin dışına çıkması ile birlikte orta ve üst gelir grupları da kentin dışında, "alt kentler" adı verilen mekanlarda ikamet etmişlerdir. Şehir merkezlerinde ise düşük gelirli gruplar yaşamıştır. 1970'li yıllarda, endüstrinin istihdam payı hizmetler sektörünün istihdam payının gerisinde kalmıştır. Şehir merkezlerinin sosyoekonomik yapısı değişmiş; buna bağlı olarak kentsel dönüşüm programları başlamış, bu programlarla birlikte şehir merkezlerinde ikamet eden sanayi işçilerinin sayısı azalırken, orta ve yüksek gelirli çalışanlar ikamet etmek için şehir merkezlerini daha fazla tercih etmişlerdir (Kurtuluş, 2005: 12-14).

Gelişmekte olan ülkelerde ise, kentler genellikle ulusal kalkınma politikaları sonucunda göç almıştır (Edel, 1992: 51-54). Göç oranları, ülkeden ülkeye, tarım ve sanayinin milli gelire yaptıkları katkıya ve dış ticaret politikalarına göre değişiklik göstermiştir. Bu ülkelerdeki ortak noktalardan biri, göçün ortaya çıkmasında kırsal itiş ve kentin çekişinin aynı anda meydana gelmesidir. Diğer yandan kentlerde yeterli istihdam olanaklarının olmaması, göçten dolayı kente gelenlerin kısıtlı bir miktarının istihdam edilebilmesine neden olmuştur. İşsizlik ise marjinal (enformel) sektörleri zamanla genişletmiştir. Bu sektörlerin varlığı, "işsizler ordusu" ile birleştiğinde, formal sektörlerde ücretlerin yükselmesine engel teşkil etmiştir. Ücretlerin yükselmemesi, gelir eşitsizliğinin artışı beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin geçirdikleri ekonomik dönüşümler, üretim merkezi olan kentlerde gelir eşitsizliğini arttırmıştır. Gelişmiş ülkelerde üretimin mekan değişikliği ile üretim ve tüketim kalıplarında meydana gelen değişiklikler sonucu mekanın dönüşümü bu ülkelerin kentlerinde eşitsizliğin temel nedenlerinden biri olurken, gelişmekte olan ülkelerdeki göçlerin de artışına katkıda bulunduğu kent içerisindeki niteliksiz işçiler, kent yoksulluğu açısından önem kazanmaktadır.

Eşitsizliği ısrarcı hale getiren ana faktörlerden biri, kent içerisindeki “tabakalaşmadır” (Durlouf, 1992: 4). Gelir ve iş profillerine bağlı olarak meydana gelen tabakalaşma, yüksek gelirlilerin sitelere veya ev fiyatlarının yüksek olduğu muhitlere yerleşerek kendilerini düşük gelirlilerden mekansal olarak izole etmesidir. Yüksek gelirliler, kendi gelir gruplarından hanehalkları ile bir arada yaşarken, düşük gelir grupları da kendi gelir grupları ile aynı muhitleri paylaşmaktadır. Gelir gruplarının bu yolla kendilerini içsel olarak yeniden üretmesi, yoksulların varlıklı hale gelmesini zorlaştırmaktadır. Bowles, Durlouf ve Hoff (2006: 2), yoksulların yoksulluktan kurtulamamalarını “yoksulluk tuzağı” olarak adlandırmaktadır. Birbirinden izole edilmiş mekanlarda okulların ekonomik profilleri de değişmekte, okullarda aynı gelir gruplarına mensup ailelerin çocukları okumaktadır. Stiglitz (1973: 141), okulların başarısının öğrenci kalitesine, öğrenci kalitesini de öğrencilerin ailelerinin eğitim seviyelerine ve maddi durumlarına bağlamaktadır. Mekansal izolasyon durumunda, okullarda aynı derecede başarıya sahip öğrenciler, homojen sınıflar oluşturmaktadır. Homojen sınıflar, başarılı öğrencilerden oluştuğu taktirde, bu öğrenciler, sınıflarındaki yüksek başarı seviyesinden fayda sağlamaktadır. Bu sınıflarda; maddi durumlarından ve ailelerinin eğitim profilinden dolayı başarılı olma ihtimali daha az olan düşük gelirli ailelere mensup öğrencilerin okuyabilmesi, bu öğrencilerin, sınıfın yüksek başarı seviyesinin pozitif dışsallığından faydalanması yoluyla başarılarının artmasını sağlayacaktır. (Stiglitz, 1973: 142). Ancak mekansal izolasyon bunun gerçekleşmesine izin vermemektedir.

2.8. Dünyada ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorunu

2.8.1. Dünyada Gelir Eşitsizliği Sorunu

Gelir eşitsizliği, tüm ülkelerde görülmekte, ülkeler, kendi olanaklarına göre bu sorunu çözmeye ya da en azından hafifletmeye çalışmaktadırlar. Ülkelerin Gini Katsayısı sonuçları önemli olmakla birlikte, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İnsani Kalkınma Endeksi’ni (HDI) oluştururken, eşitsizliğe sadece gelir odaklı yaklaşmamakta, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin toplumun farklı kesimlerine eşit bir şekilde ulaşım ulaşamadığını da dikkate almaktadır (İnsani Kalkınma Raporu [HDR], 2011: 28). HDR’ye göre eşitsizlikle ilgili trendler şu şekildedir (HDR, 2011: 28-30):

- i. Ülke içi gelir dağılımları dünya genelinde zaman içerisinde bozulma göstermektedir. Gelir dağılımında en fazla bozulma, Latin Amerika ve Sahra altı Afrika'da meydana gelmiştir. Atkinson Eşitsizlik Endeksi hesaplamalarına göre, hem bu iki bölgede hem de Avrupa'nın büyük bölümünde, Kuzey Amerika'da, Avustralya'da, Yeni Zelanda'da Çin'de, Hindistan'da ve Güney Afrika'da en varlıklı grupların gelirden aldıkları paylar artmıştır. Arjantin, Brezilya, Honduras, Meksika ve Peru'da gelir eşitsizliği azalmaktadır. Nitelikli işçilerin ücretleri ile niteliksiz işçilerin ücretleri arasındaki farkın azalmasının ve sosyal harcamalardaki artışın bu duruma katkısı bulunmaktadır.
- ii. Her ne kadar azalma yönünde bir trende sahip olsa da, Latin Amerika gelir eşitsizliğinin en fazla olduğu bölgedir. Güney Asya eğitim, Afrika ise sağlık hizmetinde en eşitsiz bölgelerdir.
- iii. Eğitim ile ulaşımdaki eşitsizlikler dünya genelinde azalma göstermektedir. Hem eğitime ulaşanların hem de okullarını bitirenlerin nüfus içerisindeki oranları artış göstermektedir. Ancak Avrupa'da ve Orta Asya'da eğitim eşitsizliklerinde yaklaşık %76 oranında artış gerçekleşmiştir.
- iv. Eğitim ve sağlık hizmetlerindeki eşitsizliğin azalması beraberinde gelir eşitsizliğindeki azalmayı getirmemiştir. Eğitim dikkate alındığında, bireylerin ilköğretime daha fazla ulaşması ve ilköğretim mezuniyetlerinin oransal artışı, ilköğretim mezuniyetinin bireyin gelirine olan katkısında azalmaya neden olmaktadır.

Tablo 2.1'de OECD'ye üye olmayan ülkelerden altmış dördünün Gini Katsayısı verilmiştir. Tablo 2.1 oluşturulurken Dünya Bankası'nın verileri kullanılmıştır. Dünya Bankası'nın Gini Katsayısı verileri ülkeler bazında yıllar itibariyle istikrarlı değildir. Bazı yıllar için Gini Katsayısı bulunmakta, bazı yıllar için bulunmamaktadır. Bu nedenle tabloda ülkelerin Gini Katsayısı yılları farklılık göstermektedir. Tablonun oluşturulması aşamasında 2008-2010 yılları arasında veriye sahip ülkelerin verileri kullanılmıştır. Ülkeler arasında Uganda %26,44 ile en düşük, Somali %63,14 ile en yüksek gelir eşitsizliğine sahiptir.

Tablo 2.1: Bazı Ülkelerde Gini Katsayıları (%)

Ülke	Yıl	Gini K.	Ülke	Yıl	Gini K.
Uganda	2009	26,44	Tanzanya	2009	40,02
Belarus	2008	27,22	Romanya	2009	40,11
Ukrayna	2008	27,51	Moritanya	2008	40,46
Senegal	2009	27,8	Tayland	2008	40,51
Afganistan	2008	27,82	Gürcistan	2008	41,34
Sırbistan	2008	28,16	Fildişi Sahilleri	2008	41,5
Kazakistan	2008	29,33	Rusya	2008	42,27
Montenegro	2008	29,99	Faroe Adaları	2009	42,83
Katar	2009	30	Madagaskar	2010	44,11
Pakistan	2008	30,02	Makedonya	2008	44,2
Mısır	2008	30,77	Tuvalu	2009	44,3
Suriye	2009	30,83	Arjantin	2010	44,49
Ermenistan	2008	30,86	Uruguay	2010	45,32
Nepal	2010	32,82	Güney Afrika	2009	45,53
Mali	2010	33,02	Mozambik	2008	45,66
Moldova	2010	33,03	El Salvador	2008	46,75
Hırvatistan	2008	33,65	Dominik Cumhuriyeti	2010	47,2
Azerbaycan	2008	33,71	Peru	2010	48,14
Filipinler	2009	34,07	Nijerya	2010	48,83
Arnavutluk	2008	34,51	Kosta Rika	2008	48,87
Nijer	2008	34,55	Ekvator	2010	49,26
Ürdün	2010	35,43	Svaziland	2010	51,49
Vietnam	2008	35,57	Panama	2010	51,92
Kuveyt	2009	36,19	Paraguay	2010	52,42
Moğolistan	2008	36,52	Brezilya	2009	54,69
Letonya	2008	36,61	Kolombiya	2010	55,91
Lao PDR	2008	36,74	Bolivya	2008	56,29
Kırgızistan	2008	37,29	Orta Afrika Cumhuriyeti	2008	56,3
Litvanya	2008	37,57	Haiti	2009	56,95
Kamboçya	2008	37,85	Honduras	2008	61,33
Burkina Faso	2009	39,79	Somali	2009	63,14

Kaynak: Dünya Bankası Verileri, data.worldbank.org (17.5.2012)

Tablo 2.2’de OECD ülkelerinde vergi öncesi ve vergi sonrası Gini Katsayıları gösterilmektedir. Tablodaki tüm ülkelerde vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarının vergi ve transfer öncesi Gini katsayılarından yüksek olması, ülkelerin belli vergi ve transfer politikalarıyla gelir eşitsizliğini azaltmaya çalıştığını göstermektedir. Ancak katsayılardaki azalma oranları, ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları genellikle 0,40’lı

seviyelerdedir. OECD ortalaması 0,457'dir. Vergi ve transfer öncesi gelirlerin en eşitsiz dağıldığı ülke 0,53 katsayı ile İtalya'dır. 0,50 veya üzeri katsayıya sahip diğer ülkeler ise İngiltere, Almanya, Şili ve Portekiz'dir. Aynı kategorideki en eşit ülke ise 0,344 katsayı ile Güney Kore olup, onu 0,38 ile İzlanda izlemektedir. Türkiye'nin katsayısı 0,47 olup, OECD ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Vergi ve transfer sonrası gelirlere bakıldığında birçok ülkede önemli katsayı düşüşleri görülmektedir. OECD ortalaması bu kategoride 0,314 olup, ilk sırayı 0,23 ile Slovenya almakta, Slovenya'yı İskandinav ülkeleri takip etmektedir. İtalya ve Portekiz'in Gini Katsayıları 0,17 ile 0,2 puan arasında düşmüşken hala OECD ortalamasının üzerinde yer almaktadırlar. Almanya'nın katsayısı ise 0,29'a inmiş ve yaklaşık 0,2 puanlık düşüş gerçekleştirmiştir. OECD ülkelerinin tamamı göz önüne alındığında ortalama düşüş 0,143 puandır. Bu miktar, %31,2'lik bir orana tekabül etmektedir. En az düşüşler ise Şili ve Meksika'da gözlenmekte olup 0,02 ila 0,03 arasında katsayı düşüşü yaşanmıştır. Türkiye'nin katsayısındaki azalma yaklaşık 0,06 puandır ve %12,7'lik azalmaya eşittir. Türkiye'nin katsayısındaki bu azalma, OECD ortalamasının altındadır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında gelirin en eşitsiz dağıldığı üç ülkeden biridir. Kamu kesiminin sahip olduğu bütçenin hacmi, gelir eşitsizliğinin azalmasında rol oynamaktadır. Tablo 2.3'te OECD ülkelerinin vergi gelirleri, kamu gelirleri ve kamu harcamaları GSYİH'nin yüzdesi olarak ifade edilmiştir. OECD'de ortalama vergi gelirleri %13,61, ortalama kamu gelirleri %24,71, ortalama kamu harcamaları ise %32,38'dir. Vergi ve transfer sonrası gelirler için Gini Katsayısı en düşük olan ülkeler genellikle OECD'nin kamu harcamaları ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Birçok ülkenin vergi geliri dışında da önemli miktarda geliri, gelirinden fazla harcaması bulunmaktadır. Türkiye'nin de dahil olduğu en yüksek katsayıya sahip son dört ülke ise OECD'nin kamu harcamaları ortalamasının altında yer almaktadır. Grafik 2.1'de görüldüğü üzere kamu harcamaları arttıkça ile Gini Katsayısı azalmaktadır.

Tablo 2.2: OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları¹

Ülke	Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayısı	Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayısı
ABD	0,486	0,378
Avusturya	0,468	0,336
Avustralya	0,472	0,261
Belçika	0,469	0,259
Kanada	0,441	0,324
Şili	0,526	0,494
Çek Cumhuriyeti	0,444	0,256
Danimarka	0,416	0,248
Estonya	0,315	0,458
Finlandiya	0,465	0,259
Fransa	0,483	0,293
Almanya	0,504	0,295
Yunanistan	0,436	0,307
Macaristan	0,466	0,272
İzlanda	0,382	0,301
İrlanda	-	0,293
İsrail	0,498	0,371
İtalya	0,534	0,337
Japonya	0,462	0,329
Güney Kore	0,344	0,315
Lüksemburg	0,482	0,288
Meksika	0,494	0,476
Hollanda	0,426	0,294
Yeni Zelanda	0,455	0,33
Norveç	0,41	0,25
Polonya	0,47	0,305
Portekiz	0,521	0,353
Slovakya	0,416	0,257
Slovenya	0,423	0,236
İspanya	0,461	0,317
İsveç	0,426	0,259
İsviçre	0,409	0,303
Türkiye	0,47	0,409
Birleşik Krallık	0,506	0,342
OECD Toplam	0,457	0,314

Kaynak: OECD, Income Distribution Data, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=26068> (19.5.2012)

¹ Ülkelerin Gini Katsayıları'nın hangi yıllara ait olduğu OECD tarafından belirtilmemiş olup, en son elde edilen verilere göre düzenlendiği ifade edilmiştir.

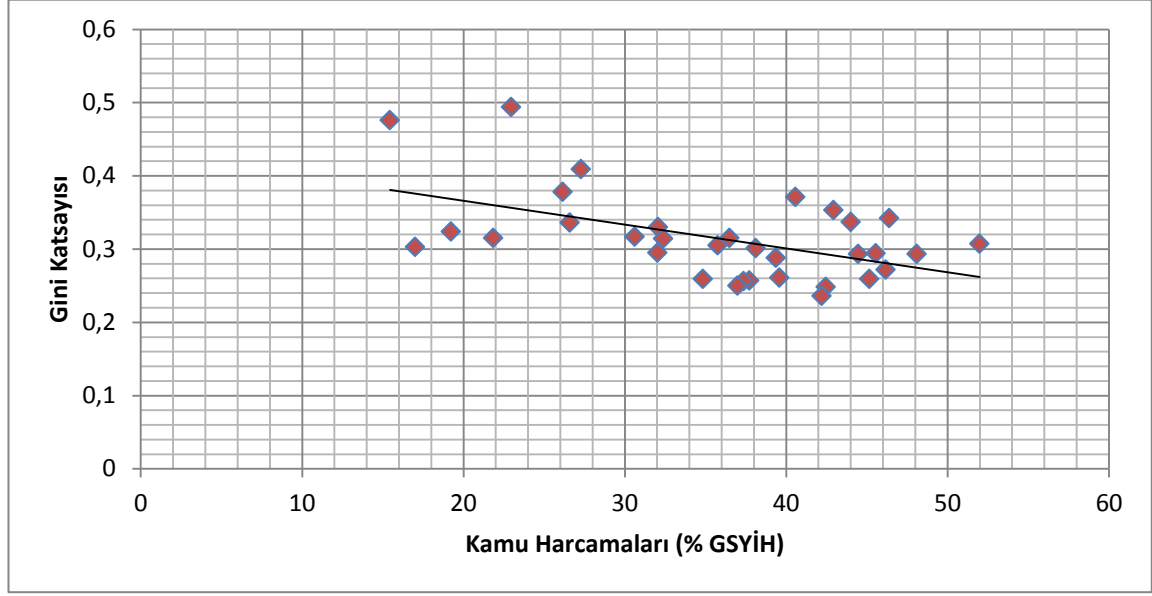
Tablo 2.3: OECD Ülkeleri'nde Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları²

Ülke	Vergi Geliri (%GSYİH)	Kamu Gelirleri (%GSYİH)	Kamu Harcamaları (%GSYİH)	Vergi Sonrası Gini K.
Slovenya	18,07	37,07	42,19	0,236
Danimarka	34,56	40,12	42,46	0,248
Norveç	26,11	48,62	36,98	0,25
Çek Cumh.	13,46	29,11	37,35	0,256
Slovakya	12,42	28,62	37,72	0,257
Belçika	23,93	40,16	45,15	0,259
Finlandiya	21,22	38,76	34,84	0,259
İsveç	21,65	34,76		0,259
Avusturya	18,69	36,58	39,57	0,261
Macaristan	23,93	41,26	46,17	0,272
Lüksemburg	24,52	39,16	39,35	0,288
Fransa	19,8	40,88	48,09	0,293
İrlanda	21,28	31,14	44,46	0,293
Hollanda	22,63	40,93	45,55	0,294
Almanya	12,16	29,67	32,03	0,295
İzlanda	21,46	29,48	38,1	0,301
İsviçre	10,88	18,33	16,99	0,303
Polonya	16,34	30,02	35,75	0,305
Yunanistan	19,61	37,15	51,98	0,307
OECD	13,61	24,71	32,38	0,314
Estonya	17,42	36,79	36,49	0,315
Kore	15,45	23,05	21,85	0,315
İspanya	8,52	22,38	30,61	0,317
Kanada	11,78	17,35	19,22	0,324
Yeni Zelanda	30,84	36,13	32,07	0,33
Avustralya	22,13	24,6	26,59	0,336
İtalya	22,98	38,57	44	0,337
Birleşik Krallık	25,97	35,95	46,39	0,342
Portekiz	19,54	34,52	42,94	0,353
İsrail	23,04	34,63	40,57	0,371
ABD	8,96	16,37	26,15	0,378
Türkiye	18,91	21,83	27,27	0,409
Meksika	11,66	14,74	15,44	0,476
Şili	15,56	20,37	22,95	0,494

Kaynak: Dünya Bankası, data.worldbank.org, (19.05.2012), OECD, Income Distribution Data, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=26068> (19.5.2012)

² Vergi gelirleri, kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri 2010 yılına aittir. Gini Katsayıları ise OECD'nin en son elde ettiği veriler olup, yılları belirtilmemiştir.

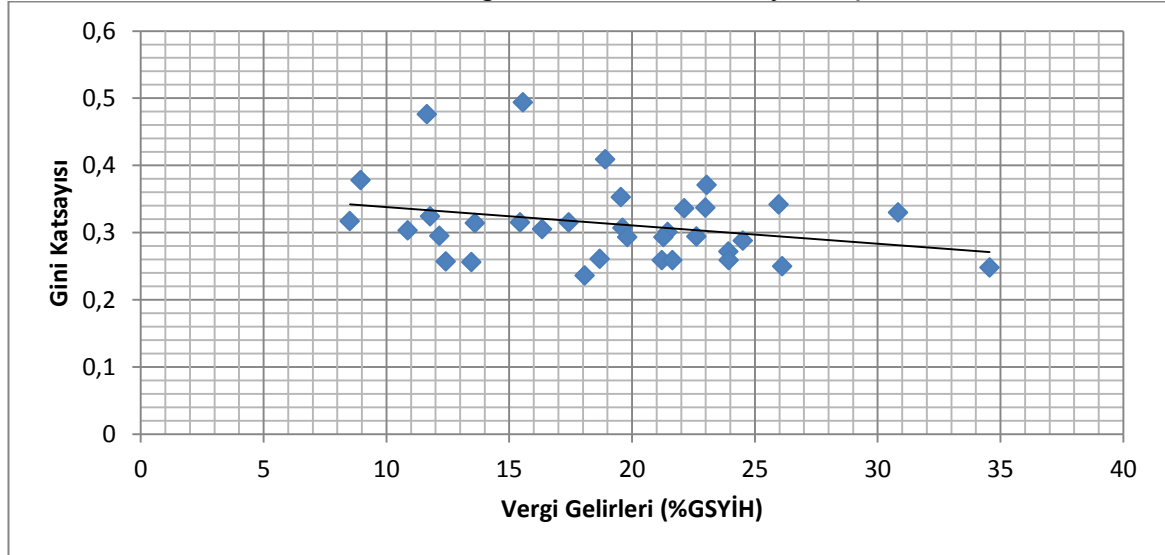
Grafik 2.1: OECD Ülkeleri'nde Kamu Harcamaları-Gini Katsayısı İlişkisi

Kaynak: Dünya Bankası, data.worldbank.org, (19.05.2012), OECD, Income Distribution Data, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=26068> (19.5.2012)

Grafik 2.2'de , vergi gelirlerindeki artış Gini Katsayısı'nı azaltmakta; ancak bu ilişki kamu harcamaları ve Gini Katsayısı arasındaki ilişkiye göre daha zayıf kalmaktadır.

Grafik 2.2: OECD Ülkeleri'nde Vergi Gelirleri-Gini Katsayısı İlişkisi

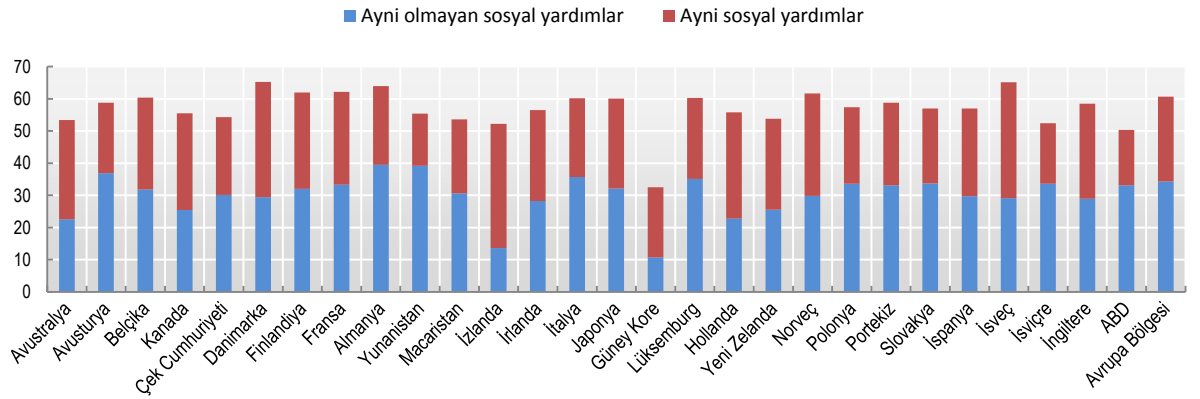

Kaynak: Dünya Bankası, data.worldbank.org, (19.5.2012), OECD, Income Distribution Data, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=26068> (19.5.2012)

Kamu gelirlerinin miktarı kadar, kamu harcamalarının içeriği de önemlidir. Örneğin savunma harcamaları daha yüksek olan bir ülke, kaynaklarını gelirin

yeniden dağıtımı için daha az ayırabilecektir. Öte yandan, Güney Kore gibi vergi ve transfer harcamalarından önceki geliri görece daha eşit olan ülkeler, gelirin yeniden dağıtımı için daha az kaynağa ihtiyaç duyacaktır. İçeriden ve dışarıdan daha fazla borçlanan ülkeler ise, özellikle gelişmekte olan bir ekonomiye sahiplerse, elde ettikleri kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmak isteyecekler; örneğini altyapı yatırımlarına ağırlık vereceklerdir. Grafik 2.3'te aynı ve aynı olmayan sosyal yardım-

Grafik 2.3: OECD Ülkelerinde Hanehalklarına Yapılan Sosyal Yardımlar (% Kamu Harcamaları)

Kaynak: OECD, http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/government-social-spending_20743904-table1 , (19.5.2012)

lar, kamu harcamalarının birer yüzdesi olarak gösterilmiştir. Almanya, Fransa ve İskandinav ülkelerinde toplam sosyal yardımlar en yüksek seviyededir.

Bir diğer önemli konu ise, vergilerin nasıl toplandığı ile ilgilidir. Artan oranlı vergilerin yanında, doğrudan vergilerin dolaylı vergilere olan oranında bir artışın gelirin yeniden dağıtılmasında ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasında önemli bir rol oynayacağı beklenmektedir.

2.8.1.1. Dünyada Gelir Eşitsizliğinin Sonuçları İtibariyle Bazı Bulgular

Jean Twenge, ABD'de 1952-1993 yılları arasındaki kaygı düzeylerini ölçmek için yaptığı bir araştırmada, bu süre içinde üniversite öğrencilerinin ve çocukların kaygı düzeylerinin %85 arttığını bulmuştur. 1980'lerin sonunda ortalama bir

çocuğun kaygı düzeyi, 1950'li yıllarda psikiyatri tedavisi gören bir çocuğun kaygı düzeyini geçmiştir (Twenge'dan aktaran, Wilkinson ve Pickett, 2010: 54).

Richard Wilkinson ve Kate Pickett (2010: 22-30), ülkelerdeki kişi başı GSYİH seviyelerindeki artışın, ilk başlarda ortalama ömrü arttırırken, belli bir gelir düzeyine ulaşıldıktan sonra bu bağlantının sona erdiğini, daha fazla büyümenin ortalama ömre katkı yapmadığını ifade etmişlerdir. Bununla beraber ortalama ömür, ülke içerisindeki gelir eşitsizlikleri ile ters orantılı bir süreç izlemektedir. Ülke içerisindeki gelir gruplarında yoksulluk derecesi arttıkça, bu gruplardaki ortalama ömür düzeyi de bu duruma paralel olarak düşüş göstermektedir.

M. G. Marmot vd. (1978: 1111), İngiltere ve Galler üzerinde kalp hastalıklarının gelir dağılımı ile ilgili olup olmadığını sorgulayarak, bu ülkelerdeki kalp hastalarını beş farklı sosyal sınıfa ayırmış; görece düşük sosyal statüye sahip dördüncü ve beşinci grupların, yüksek sosyal statü sahibi birinci ve ikinci gruplara göre kalp hastalıklarına daha fazla maruz kaldığını tespit etmiştir. Düşük sosyal statü sahibi gruplarda kalp hastalığı riski, zaman içerisinde artış göstermektedir. Marmot (1994: 213), yüksek gelirli ülkelerde beklenen yaşam süresinin yıllar geçtikçe artmasına rağmen, gelir eşitsizliklerinin kalp hastalıkları haricindeki bazı tehlikeli hastalıklara da neden olduğunu; bütün bu hastalıkların risklerinin toplumun en üst düzey gelir grubundan toplumun en alt düzey gelir grubuna doğru derece derece arttığını belirtmiştir.

Aynı sınıfta eğitim gören farklı gelir gruplarına ve sosyal statülere mensup çocukların sınıf içi başarılarının bu durumdan nasıl etkilendiğine dair bir araştırma, Karla Hoff ve Priyanka Pandey (2005: 451-452) tarafından Hindistan'da yapılmıştır. Hoff ve Pandey, uyguladıkları sosyal bir deneyde, 11-12 yaş grubu içerisinde, kast sisteminin üst ve alt gruplarından eşit sayıda öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerden önce, aralarında kast farklılığı olduğuna dair bilgi sahibi olmaları önlenerek, on beş dakika içinde labirent bulmacası çözmeleri istenmiştir. On beş dakikanın sonunda sonuçlar birbirine yakın olmakla birlikte, alt kast mensubu öğrencilerin çözüm ortalaması, üst kast mensubu öğrencilerin çözüm ortalamasından yüksek çıkmıştır. Sonraki aşamada, grup içerisinde kast farklılığının olduğu anons edilmiştir. Tekrar verilen bulmacalarda alt kast mensubu öğrencilerin çözüm ortalamaları, üst kast mensubu öğrencilerin çözüm ortalamalarından düşük çıkmıştır.

Son aşamada, öğrencilerin hangi kasta mensup oldukları da anons edilmiş; bu aşamadan sonra verilen bulmacalarda çözüm ortalamaları farkı, yüksek kast mensubu öğrenciler lehine daha da artmıştır. Dolayısıyla, her ne kadar eğitimde fırsat eşitliği, daha eşit bir toplum için zorunluluk oluştursa da, gelir ve statü eşitsizliğinin varlığı ve eşitsizliklerin bireyler tarafından kültürel ve manevi açıdan içselleştirilmesi, eşitsizliği çözümsüz bir hale getirebilmektedir.

PISA'nın (OECD Programme for International Student Assessment) verilerini ülkelerin ve ABD eyaletlerinin Gini katsayıları ile karşılaştıran Wilkinson ve Pickett (2010: 135), eğitimdeki başarı ile gelir eşitsizliği arasındaki ters ilişki saptamış; gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu bölgelerde lise bırakma eğiliminin de daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Evans ve English'in (2002: 1243-1245) yaptığı bir araştırma, bunun bazı nedenlerini ortaya koymaktadır. Buna göre yoksul haneler, orta gelirli hanelere göre daha fazla finansal baskı altında yaşamakta; yoksul ailelerin çocukları, orta gelirli akranlarına göre daha fazla strese maruz kalmakta; daha gürültülü, daha kalabalık, daha düşük kalitedeki evlerde barınmaktadır. Bu olumsuz koşullar ayrıca ebeveynlerin çocuklarına olan duyarlılığındaki yetersizlik ile birleşmektedir. Ailenin çocuk eğitimindeki rolü düşünüldüğünde, az gelirli ailelerin çocuklarının formel eğitimdeki başarı şansı da diğer gelir grupları ile kıyaslandığında düşmektedir.

Suç ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma Pablo Fajnzylber (2002: 1349) tarafından yapılmış; Fajnzylber, dünya genelinde 1970-1994 yılları arasındaki cinayet ve soygun suçlarını inceleyerek suç oranları ile ilişkisi en anlamlı üç değişkenin ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve geçmiş dönemde işlenen suç miktarları olduğu sonucuna varmıştır.

2.8.1.2 Gelir Eşitsizliğinin Nedenleri İtibariyle Bazı Bulgular

Tilak, 50 ülke üzerinden yaptığı ampirik çalışma ile, ilkökul mezuniyetinin görece düşük, orta dereceli okul mezuniyetinin ise görece yüksek oranda geliri arttırdığı sonucuna ulaşmıştır (G. Tilak, "Education and Economic Equality" in J Karabel and A.H. Halsey, eds., **Power and Ideology in Education**, New York, Oxford, pp.325-35, 1986'dan aktaran Tilak, 1989:37). Okullaşma yaygınlık kazandığı takdirde, toplumdaki en yüksek gelirli %20'lik kesim bundan olumsuz

etkilenmekte; gelir bu kesimden orta ve düşük gelirli kesimlere doğru yeniden dağılmaktadır.

David Card ve Alan Krueger (1990: 3-4), okul kalitesi ile gelir arasındaki bağlantıyı araştırmışlar; daha düşük öğretmen başına öğrenci oranına sahip ve daha yüksek maaşlı öğretmenlerin eğitim verdiği okullara katılan bireylerin daha yüksek getiri sağladıklarını saptamışlardır. Kaliteli okullardan mezun olan beyazlar ve siyahların gelirlerinin birbirine yakınlığını da içeren bu sonuçlar, Stiglitz'in (1973) ifadeleriyle tutarlıdır. Örneğin, ebeveynlerin eğitimi ve geliri gibi faktörler kişinin geliri üzerinde etkilidir (Card ve Krueger, 1990: 21). İlk ve ortaokullarda kalite artışının, gelir üzerinde etkisi, üniversiteye göre daha fazla olmaktadır. Okul kalitesinin kazanca önemli ölçüde etki etmesine rağmen, standart testlerdeki başarıya olan ölçülebilir etkisi görece küçüktür (Card ve Krueger, 1990: 41). Card ve Krueger'in "paradoks" olarak nitelendirdiği bu durum; Stiglitz'in eğitimin üretkenlik üzerine olan etkisinin belirsiz olduğuna dair görüşleri ile örtüşmekte (Stiglitz, 1973: 136), eğitim kalitesinin gelire etkisinde eleme mekanizması görevinin ön planda olduğunu göstermektedir.

Gerek Stiglitz, gerekse Card ve Krueger'in araştırmaları ABD üzerinde yapıldığından, araştırma sonuçlarının gelişmekte olan ülkelere genellenebilmesi tartışmalı bir konudur. Söz konusu araştırmalar, liseler arasında veya üniversiteler arasında öğrenciye verilen eğitimin onun üretkenliğine yaptığı katkıyı tartışmakta, ister kaliteli, ister daha az kaliteli olsun, bir okulun diğerinden daha üretken öğrenciler yetiştireceğine dair net bir sonucun olmadığını savunmaktadır. Bu görüş ABD için doğru olsa bile, Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde durum farklı olabilmektedir. Örneğin görece daha yüksek ücretler ödeyen çok uluslu şirketlerde çalışmak isteyenler açısından, yabancı dil bilmek öğrenci için sadece bir avantaj değil, aynı zamanda bu şirketlerin iş alımları için koymuş olduğu bir koşuldur. Yabancı dil eğitimi veren üniversite ve liseler bu eğitimi daha az yeterli verebilen üniversite ve liselerle kıyaslandığında, firmaların talep ettiği koşullarda bireyler yetiştirme olanağına daha fazla sahip olabilecek, bu nitelikteki eğitimi yeterli düzeyde alamayanlar ise açığı kapatmak için ek masraf yaparak yabancı dil kurslarına gitmek zorunda kalabileceklerdir. Ancak yine de, yabancı dilin piyasa koşullarındaki önem derecesi gibi ABD'ye göre ayırt edici hususların varlığı altında

gelişmekte olan ülkelerde bir eleme mekanizması işleyebilir, ayırt edici hususların bir an için ortadan kalktığı bir varsayımsal durumda, eleme mekanizmasının daha net olarak ortaya çıkacağı beklenir.

Jacob A. Mincer (1974: 63), aynı eğitim düzeyindeki bireyler arasındaki gelir farklılığının yüksek ve bireyin eğitimde geçirdiği yıl sayısının gelire ilişkisinin görece düşük olduğunu bulmuştur.

Lee Lillard (1977: 45-46), IQ puanlarından hareketle bireylerin gelirlerini ve eğitim düzeylerini karşılaştırmıştır. Buna göre, lise ve altı mezuniyet derecesine sahip bireylerin idrak yetenekleri ile gelirleri arasındaki ilişki zayıf iken, lise üstü eğitim seviyesine sahip bireylerin idrak yeteneklerinin gelirlerine olumlu katkı yaptığı görülmüştür. Çıkan sonuçlar, okulun türü ve eğitimin kalitesinin gelire olan etkisinin, eğitim alınan yıla göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca idrak yeteneğinin gelire etkisi, kişi yaşlandıkça daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmalar, Mincer'in çalışmasını (1974) daha anlaşılır hale getirmektedir. Aynı eğitim düzeyindeki bireylerin gelirlerindeki farklılık, okulun kalitesinden ve idrak kabiliyetinin gelire eğitim üzerinden etkisi ile açıklanabilmektedir. Kişilerin idrak kabiliyetleri, gelir üzerinde doğru orantılı bir etkiye sahiptir. Ancak bu etki, doğrudan gerçekleşmemekte, eğitim düzeyi bu konuda aracı rol oynamaktadır.

United for a Fair Economy (1997), 1997 yılında Forbes Dergisi'nin açıkladığı en zengin 400 birey ve 50 aileye ilişkin liste üzerinde inceleme yapmıştır. İncelemede birey veya aileler beş farklı kategori içerisinde gruplandırılarak analiz edilmiştir. Birinci grup Forbes 400 listesine girmeye yetecek kadar servet miras alanlar, listedekilerin %42'sini oluşturmaktadır. İkinci grup, 50 milyon dolar veya daha fazlasını miras olarak elde ettikten sonra, bunu Forbes 400'e girecek kadar geliştirenler olup, %6'lık bir dilim oluşturmaktadır. %7'lik orana sahip üçüncü grup ise 1 milyon dolar ve üzerinde bir serveti ya da önemli miktarda başlangıç sermayesini miras olarak almıştır. Dördüncü grup 1 milyon dolardan az para veya bir miktar başlangıç sermayesi elde etmiş olup, %7'lik orana sahiptir. Son grup ise ailesinden büyük miktarda servet veya birkaç işçinin çalışabildiği bir işletme elde etmemiş birey ve ailelerden oluşmakta ve listenin %31'ini oluşturmaktadır.

Tomes (1981: 329-331), yüz aile üzerinden yaptığı araştırmada, gelir eşitsizliğinde ailenin varlık durumunun etkisi hala çok önemli olmakla birlikte, eşitsizliği asıl belirleyen unsurun mirastan ziyade beşeri sermaye yatırımının kendisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zira, aileler, çocuklarının gelirleri arttıkça, çocuklarına miras bırakmak için daha önce bir kısmından feda ettikleri tüketimlerini arttıracak, daha az miras bırakacaklardır. Ayrıca eğer ailede iki tane çocuk varsa, aileler daha yüksek gelirli çocuklarına daha az, daha düşük gelirli çocuklarına daha fazla miras bırakma eğiliminde olurlar. Miras ile gelir arasındaki ters ilişki, özellikle eğitilmiş ailelerde gözlenmektedir. Mary Corcoran vd. (1990: 366), Tomes'u ve neoliberal iktisatçıları, mülkiyetin nesillerarası aktarımına fazla önem vermedikleri hususunda eleştirmiş, yaptığı ampirik çalışmada, ebeveynin maddi durumunun, ırkının, çevresinin, refahının çocukların ekonomik durumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Robert Erikson ve John H. Goldthorpe (2002: 33-37), konuya sosyolojik açıdan yaklaşmış; maaş seviyeleri ve iş güvencesi açısından meslek gruplarını sekize ayırarak, her iki unsurun da en yüksek olduğu birinci sınıftan en düşük olduğu sekizinci sınıfa kadar bir sıralama yapmışlardır. İlk iki sırada, “daha yüksek dereceli profesyoneller, yöneticiler, işletmeciler” ile “daha düşük dereceli profesyoneller, yöneticiler, işletmeciler, yüksek dereceli teknisyenler” yer alırken, son iki sırada “niteliksiz el işi işçisi” ve “tarım işçisi” bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerde yaptıkları araştırma sonucunda nesillerarası hareketlilik en fazla sıralamanın ilk iki sınıfı arasında ve son iki sınıfı arasında olmuştur. Erikson ve Goldthorpe, araştırmaya dahil tüm ülkeler arasında nesillerarası hareketliliğin en fazla olduğu İsveç'i örnek göstermek suretiyle, gelir eşitsizliği ile nesillerarası hareketlilik arasında negatif ilişkinin var olduğuna dair hipotezlerin yanlışlanamayacağını ifade etmişlerdir. Korkut Boratav da (2004: 46-53) Türkiye için, 1991 ve 1992 yıllarında elde ettiği verilerden yola çıkarak nesillerarası hareketliliği incelemiş; özellikle en üst iki grup için Goldthorpe ve Eriksonun'kine benzer sonuçlar bulmuş, Türkiye'de nesillerarası hareketliliğin yüksek olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Gustafsson ve Johansson'un on altı OECD ülkesi üzerinde yaptığı analizde işsizlik ve enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde etkisi bulunmamıştır (Gustafsson ve Johansson, 1999: 600). Ales Bulir ise OECD ülkelerinin yanı sıra başka ülkeleri de

dahil ettiği analizinde, enflasyonun gelir dağılımı üzerinde gcl bir etkisi olduğu sonucunu bulmuş, hiperenflasyonun ve çok düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımını bozduğunu ifade etmiştir (Bulir, 2001: 151). Çok düşük enflasyon oranlarının, yüksek enflasyon oranlarına göre gelir dağılımına olumsuz etkisi daha fazladır.

Bazı ülkelerde dışa açılma ve ticaretin serbestleşmesi süreçleri, gelir eşitsizliğinin artmasına sebep olmuştur. Liberalizasyon politikaları başladığında, bir süre sonra ya bölgesel eşitsizlikler baş göstermiş ya da nitelik farklılıklarından kaynaklanan ücret eşitsizliği artışları vuku bulmuştur. Örneğin emek yoğun aktivitelerin daha fazla olduğu Meksika'da ticaretin liberalleşmesi ve özellikle NAFTA süreci ile birlikte, niteliksiz işgücü ücretlerinin nitelikli işgücü ücretleri seviyesine yükseleceği beklenmiş, ancak bu durum gerçekleşmemiş, nitelikli işgücü talebi ve ücret seviyesi yükselmiş, gelir eşitsizliği artmıştır. Dönem içerisinde verimlilik artmışsa da, bu artış ücretlere yansımamıştır (Mold ve Roza, 2006: 246-247). Bolivya'da ise var olan yoksulluk, liberalizasyon politikaları ile giderilememiş, ithalat ve ihracat arasındaki makas gittikçe açılmış, hem bölgesel, hem Şehir içi gelir eşitsizliği artmıştır. Bolivya'ya yatırım yapan çok uluslu Őirketler, nitelikli işgücü taleplerini arttırmış, ülkede nitelikli işgücünde kıtlık yaşanınca işçileri yoğun bir eğitimden geçirmiş ve yüksek ücretler demişler, geleneksel sektörler ise hem bozulmuş hem de sektörler arası gelir eşitsizliğinde artış gerçekleşmiştir (Andersen vd., 2006: 222-229).

Liberalizasyon ve ticarete serbestleşmenin gelir eşitsizliğini bozucu etkisi, diğer kıtalardaki ülkelerde de grlmştir. Kenya'da ilk aşamada ücret farklılıkları artmış, sonrasında reel ücretlerin bütününde düşüşler yaşanmıştır (K. Sen, 2006: 54). Bir diğer Afrika lkesi Uganda'da, ticaretin liberalizasyonu ile birlikte tarımsal ürünlerin ağırlık kazandığı ihracat yoluyla tarım kesiminin kazançları artarken, Şehirlerde yaşayan işgücü, özellikle ithal malların getirdiği rekabet sonucu ücret düşüşleri yaşamışlardır. Ayrıca Kuzey Uganda'da çiftçiler, verimsiz pamuk üretimi ve aynı zamanda karşılaştıkları sosyal güvencesizlikle birlikte açık ekonomiden zarar görmüşlerdir (Morrissey, 2006: 83). Asya'da Tacikistan ve Kırgızistan gibi geçiş ekonomileri, geçiş dönemi boyunca alkantuların ve daralmaların meydana geldiği bir ekonominin sıkıntılarını çekmiş, bunun sonucunca yoksulluk ve eşitsizlikte artış

olmuştur. Bunda kamu açıklarının kapatılmaya çalışılması, özellikle sağlık ve eğitim harcamalarının kısılmasının rolü önemlidir (Sharma, 2006: 137).

Genel olarak bakıldığında, ülkelerde eğer geleneksel sektörler ekonomide ağırlık taşımakta ise, dışa açılma durumunda, bir taraftan modern sektörler dış rekabetle mücadelede zorlanırken, diğer taraftan yabancı doğrudan yatırımın bu ülkelere gelmesi ve nitelikli işgücünü istihdam etmesi, ülkede hem ekonomik durumu zorlamakta hem de eşitsizliği arttırmaktadır. Üstelik dışa açılan ülkeler, o döneme kadarki ithal ikamesi stratejisini bir kenara itmekte, bütçe açıklarını kapatmaya çalışmaktadır ki, bu durum özellikle eğitim ve sağlık harcamalarının kısılmasını da beraberinde getirmekte; toplumun refah düzeyi gerileme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

2.8.2 Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorunu

2.8.2.1. Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Sorununun Tarihsel Gelişimi

Türkiye iktisat tarihi incelemelerinde, farklı dönemsel sınıflandırmalar bulunmaktadır. Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk (2008), Türkiye Ekonomisi’ni kuruluş yılları, devletçilik dönemi, iktisadi ve toplumsal dönüşümde hız kazanılan 1946-1950 dönemi, planlı dönem ve dışa açık büyüme dönemi olarak sınıflandırmışlardır. Hüseyin Şahin (2009) Türkiye Ekonomisi’ni on’ar yıllık dönemler halinde incelemekle birlikte, temel başlıklar itibariyle Kepenek ve Yentürk’e yakın bir çerçeveye izlemiştir. Korkut Boratav, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren toplam dokuz dönem içerisinde Türkiye Ekonomisi’ni incelemiş; iktisadi çerçeveye içerisinde analiz yapmakla beraber, bu çerçeveye etkisi olan siyasal dönüşümleri ve ara dönemleri dikkate alarak bu tasniflendirmeyi yaptığını ifade etmiştir (Boratav, 2010: 13-14). Temel olarak, Türkiye’de gelir eşitsizliği üç farklı dönemden izlenebilmektedir. Bunlardan ilki, üretici güçlerin oluşması için devletin gösterdiği çabayı yansıtan ve devletçi uygulamaların ağırlık kazandığı birinci dönem, ikincisi ithal ikameci ekonomi modeli içerisinde fordist dönemi andıran, işçi ve sermaye grupları arasında çatışmanın yaşanmadığı ve sendikaların güçlü olduğu planlı dönem ve son olarak hem ihracata yönelik ekonomi hem de devletin ekonomik rolünün en aza indirilmeye çalışıldığı üçüncü dönemdir.

Birinci dönem, 1923'ten 1960'lı yıllardaki planlı dönemin başlangıcına kadar uzatılabilmekle birlikte, bu dönem içerisinde zaman zaman piyasa ekonomisinin ağırlık kazanmasına çalışılmış; ancak istenilen sonuçlar elde edilemediğinden üretimde devlet teşebbüsleri, ekonomideki ağırlığını sürdürmüştür. Bu denemelerin haricinde devletçi uygulamalar ağırlık sahibi olsa da, devlet özel sektörün hareketini kısıtlamayı amaçlamamış, tam tersine özel sektöre destek olunmasına çaba gösterilmiştir (Kazgan, 2009: 72-76). 1925'te aşarın kaldırılması, 1927 ve 1929'da topraksız köylülere toprak dağıtılması, 1929 ekonomik krizine kadar bölüşüm ilişkilerinde çiftçilere avantaj sağlamış; ancak dünyada dış ticaret hadlerinin sermaye malları lehine değişmesi, tarım ağırlıklı ihracat yapan Türkiye'nin aleyhine olmuş; Lozan Antlaşması nedeniyle gümrük tarifelerini belli bir seviye üzerine çıkaramama zorunluluğu, bu durumu daha sorunlu bir hale dönüştürmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2008: 43-51). İşçilerin reel ücretlerinde ise kamu kesiminde 1939'a kadar artış olmakla birlikte, özel sektör işçileri açısından hem reel ücretlerdeki düşüş, hem de özel sektör karlarında artış sonucunda sermaye gruplarının lehine bir bölüşüm ilişkisi yaşanmış; ticaret erbabının payında ise azalma meydana gelmiştir (Boratav, 2010: 75-79). Türkiye'de iktisadi hayatta daralmaların ve sosyal hayatta zorlukların yaşandığı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Soğuk Savaş, Truman Doktrini, Marshall Yardımları, çok partili sisteme geçiş, Türkiye'yi hem iktisadi hem de sosyal açıdan etkilemiş; önce liberal, sonra tekrar devletçi ve aynı zamanda açık bütçenin belirleyici olduğu ekonomik uygulamalar, 1950'li yılların sonuna doğru açmaza girmiş; tarımda makineleşme, şehirlere göçün artması ve şehirlerde ilk defa gecekondulaşmaya rastlanması, üretim ilişkilerinin dönüşümünü hızlandırmıştır (Kazgan, 2009: 77-92). 1950-1953 arasında hem olumlu iklim koşulları hem de tarımda makineleşme, tarımın gayri safi hasılasını arttırmış, 1953-1960 yılları arasında ise GSYİH'nin gerisinde bir büyüme sergilemiş; tarımsal nüfusun istihdamın sektörel dağılımı içerisindeki payı 1950'de %85,7 iken 1960'ta %74,9 olmuş; kente göçler sonucunda hem sanayi hem de hizmetler sektörü istihdamında oransal büyüme olmuştur. 1950-1960 yılları arasında reel ücretler %27 artmıştır. Aynı yıllarda sanayi sektörü %119, reel geçinme endeksi ise %153 arttığından, reel ücretlerdeki artış, iktisadi gelişmelerden yeterli derecede faydalanamamıştır (Şahin, 2009: 108-112). Türkiye'de en çok 1950'ler ile 1980'ler arasında yoğunlaşan iç göç,

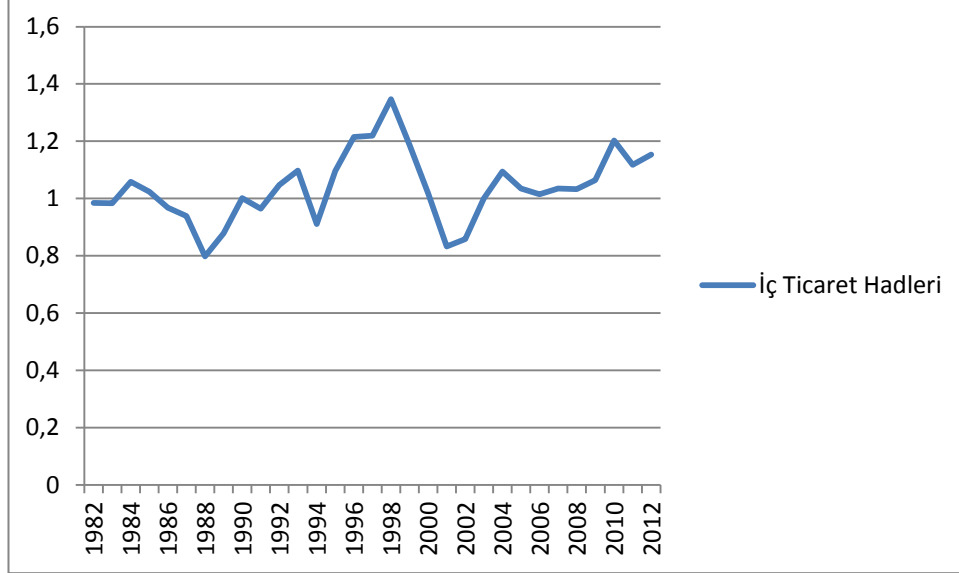
kentlerin nüfusunu arttırmış; ancak göçten kaynaklanan emek arzı, emek talebinin üzerinde olduğu için kentlerde işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Kente göç edenler, 1970’li yıllara kadar formel iş imkanlarından yeterince yararlanamamışlar, enformel işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır (Ataöv ve Osmay, 2007: 62).

Birinci dönemin ardından, 1960-1980 yılları arasında gerçekleşmiş olan ithal ikamesine dayalı planlı dönem başlamıştır. Boratav’a göre bu dönemde iktisadi aktörler arasında uzlaşma vardır (Boratav, 2010: 123-124). Dönem içerisinde, tarım kesimi popülizmden, işçiler iç talebe bağlı büyüme nedeniyle sermayedarların reel ücret artışlarına itiraz etmemelerinden, gecekondularda yaşayan göçmenler ise, devletin bu duruma karşı müdahaleci bir tavır takınmamasından faydalanmışlardır. Türkiye, bu dönemde sosyal refah devleti uygulamalarına yönelmiş, Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı Kanunu’nu yürürlüğe konulmuştur. 1978 yılına kadar ücretler, sendikaların talep ettiği seviyelerde seyretmiştir. Dönemin iktisadi sistemi, bir taraftan KİT’lerde üretilen ara mallar yoluyla özel sektörün maliyetlerinin düşmesini sağladığından, diğer taraftan özel sektörü dış rekabete karşı koruduğundan ve nihayet iç talebe yönelik bir ekonomik büyümeye izin verdiğinden, yüksek işçi ve memur ücretleri, ekonomi üzerinde bir baskı unsuru olmamıştır. Destekleme alımları ile çiftçinin refahının yüksek tutulmasına çalışılmıştır (Kazgan, 2009: 96-97). Öte yandan bölüşümün kompozisyonunda değişimler meydana gelmiştir. Sanayi sektörünün payı görece sabit bir seyir izlerken ve bu nedenle kısıtlı istihdam olanakları yaratırken, hizmetler sektörünün hem payı hem de istihdamı büyümüştür. İthal ikameci yapıya rağmen ithalat artmış, yükselen kar seviyelerini sanayi sektöründen ziyade ticaret sektörü elde etmeye başlamıştır (Boratav, 2010: 131). 1970’li yıllarda petrol fiyatlarındaki artış, Kıbrıs olayı, Türkiye’nin ticari ilişkilerinin bulunduğu ülkelerde yaşanan stagflasyon krizi, planlı ekonomi sisteminin işlemesine engel olmuş; dış borçların gittikçe artması ile yeni bir ekonomi politikası uygulamaya konulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2008: 195-199).

Üçüncü dönem, 1980’li yıllardan itibaren başlamış, bu dönemle birlikte ithal ikameci kalkınma modelinden ihracata dayalı büyüme modeline geçilmiş, bu amaçla 1988 yılına kadar iç talebin kısılması için reel ücretlerin düşük tutulması ve tarımdaki destekleme alımlarının daraltılması yoluna gidilmiştir. 1978-79 yılları ile

kıyaslandığında, 1980-1988 yılları arasında emek verimi %50 artarken, reel ücretler toptan fiyatlarda %29, tüketici fiyatlarında ise %32 azalmıştır (Boratav, 2010: 152).

Grafik 2.4: Türkiye’de İç Ticaret Hadleri³

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, www.tcmb.gov.tr (20.04.2012)

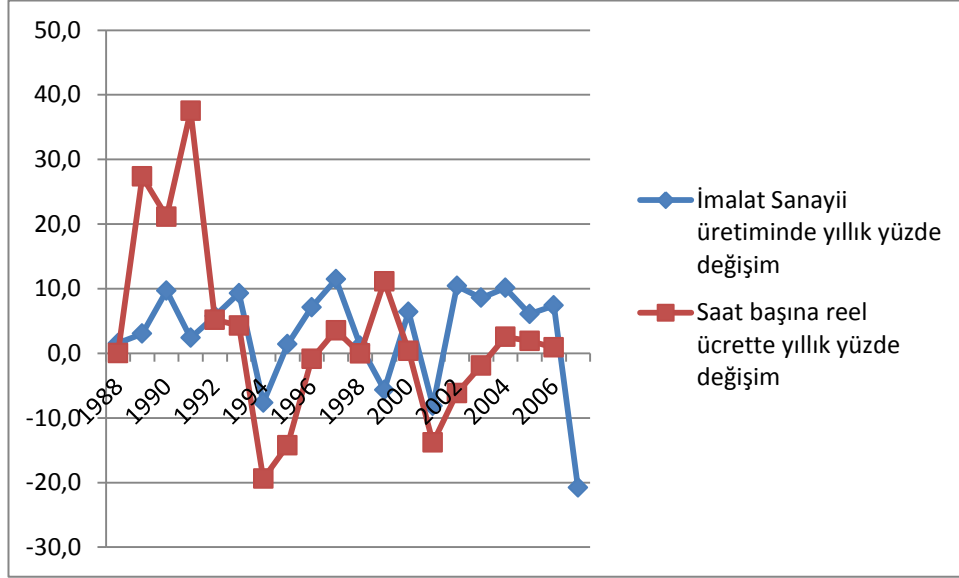
Grafik 2.4’de söz konusu yıllarda iç ticaret hadlerinin de tarım aleyhinde geliştiği görülmektedir.

1980’li yılların sonunda, yüksek enflasyon, artan dış borçlar, uygulanmakta olan ekonomi politikasını zora sokmuştur. Aynı zamanda toplumun birçok kesiminde düşen hayat standardının yarattığı tepkiler, bu konuda iyileştirmeler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir (Kazgan, 2009: 147-148). 1989-1993 yılları arasında reel ücretler, Grafik 2.5’te görüldüğü gibi, imalat sanayii üretim artışının üzerinde oranlarda artmıştır. Tarım sektöründe de iyileşmeler yaşanmış; destekleme alımlarının genişletilmesi sonucunda iç ticaret hadleri tarım lehine değişmiştir. Grafik 2.4’te iç ticaret hadlerinin 1988’den sonra arttığı görülmektedir. İç ticaret hadleri, 1992’den itibaren, kriz dönemleri haricinde 1’in üzerinde seyretmiştir. İmalat sanayiinde ise reel ücretler, 1992’den sonra imalat sanayiindeki üretim artışına nazaran daha küçük oranlarda artmıştır.

³ 2003 yılına kadarki veriler arşivden alınmış toptan eşya fiyatları olup, 2003 yılından itibaren üretici fiyat endeksi kullanılmıştır

Grafik 2.5: Yıllar İtibariyle İmalat Sanayii Hasılası ve Reel Ücretlerin Karşılaştırması

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, www.tcmb.gov.tr (20.04.2012)

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de bölüşüm ilişkilerini etkileyen faktörlerden biri vergi sistemindeki değişikliklerdir. 1980’lerin ilk yarısında Servet Beyannamesi kaldırılmış, kurumlar vergisinde istisnalar ve muafiyet uygulamalarına gidilmiştir. 1985 yılında iç talebin daraltılması amacıyla yürürlüğe konulan katma değer vergisi ile vergilerin yükü görece tüketiciler ve maaşlı-ücretli gruplar tarafından taşınmış, vergi sistemi yüksek gelirli grupların lehine değişmiştir (Boratav, 2010: 154). 1981-1984 yılları arasında dolaylı vergilerin toplam vergi gelirlerine oranı %28 iken, dolaylı vergilerin yürürlüğe konulmasından sonra 1990’lı yıllarda %50’yi, 2000’li yıllarda ise %60’ı geçmiştir (Şahin, 2009: 568-569). Her ne kadar 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yılların başında, Türkiye’de sosyal politikaların ağırlık kazanmasıyla,, vergi sistemi yeniden gözden geçirilerek, kamu harcamalarının finansmanı yüksek gelirli gruplardan sağlanan vergilerle karşılanmaya başladıysa da, bu süreç kısa sürmüştür (Boratav vd., 2000: 3). Dolaylı vergi hasılatının vergi gelirleri içerisindeki ağırlığının arttığı, genel olarak vergi hasılatının OECD ülkeleri ile kıyaslandığında düşük bir düzeyde kaldığı, bu yüzden ayni ve nakdi yardımların kısıtlı olduğu sistemde, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirlerinin 2/3’ü düzeyinde olması, gelir bölüşümünü olumsuz etkilemektedir (Kazgan, 2009: 196-197).

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, 1990’lı ve 2000’li yıllarda, esnek üretim tarzı, işçilerin çalışma koşulları ve çalışma haklarını olumsuz etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretler karşılığında üretimin gerçekleştirilebiliyor olması, çok uluslu şirketleri bu ülkelerde üretim yapmaya teşvik etmiştir. Uluslararası rekabet koşulları ve işsizlikten dolayı işgücü piyasasındaki rekabet de dikkate alındığında, gelişmekte olan ülkelerde ücretler görece düşük seviyede kalmaktadır. Üretim biçimindeki değişiklik, geleneksel sendikal hareketlerin önünde engel teşkil etmekte; işgücü örgütlenmekte zorluk çekmektedir. Türkiye’de memurların sendikalaşma oranları, iş güvencesindeki farklılıklardan dolayı özel sektöre göre daha yüksek seviyededir (Kepenek ve Yentürk, 2008: 521).

2.8.2.2. Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği

Türkiye, doğu ve batı bölgeleri arasında gelişmişlik farklılığına sahiptir (Keleş, 1972: 26-27). Tarihsel perspektiften bakıldığında, on altıncı yüzyıla kadar bu eşitsizlikler önemsiz bir seviyede, on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu’ndaki tımar sisteminin bozulması, sonraki dönemlerde de Batı’nın artan askeri gücüne tedbir olarak eyalet askerlerinin sayısının azaltılarak kırsaldaki asker sayısının artırılması, toprakların vergi karşılığında mültezimlere verilmesi, nüfusun büyümesi, fiyatların artması, Celali İsyanları gibi unsurlar, reayayı zor duruma düşürmüş, gittikçe yoksullaştırmıştır (Dinler, 2005: 168-170). Yoksullaşan köylüler bölgelerin merkezlerine göç etmiş, işsizlik önemli ölçüde artmıştır. On dokuzuncu yüzyılda, Avrupa’dan ithal edilen ürünler karşısında yerli üretici zorluklar çekmiştir. Bununla birlikte, Avrupa ile ulaşımın sağlandığı limanlar, birer ticaret merkezi haline gelmiş, bu limanların bulunduğu iller önemli gelişme kat ederken, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu’nun, ticari canlılığı azalmış, her iki bölge göç vermeye başlamıştır. Bu iki bölgede, engebeli arazi yapısı, tarıma diğer bölgelerinkine kıyasla elverişli olmayan topraklar bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu bölgelere yeterli altyapı götürülemediği. Bununla birlikte Ankara’nın başkent yapılması, İstanbul’a olan göçü dizginleyebilmiştir. 1930’lu yıllarda, üretim tesislerinin etkinliğin gözetilmesi şartıyla ülke geneline yayılması kararı alınmış, KİT’lerin kurulması ile devlet buna öncü olmuştur. Özel sektör ise

maliyet avantajlarını göz önünde bulundurarak, üretim tesislerini genellikle kıyı bölgelerinde kurmayı tercih etmiştir. 1940'ların sonlarında doğuyu kalkındırmak için ilk defa özel bütçe oluşturulması teklifi sunulmuştur. 1960'lardan itibaren, kalkınma planlarında yetersiz iktisadi koşulları olan bölgelerin kalkınmasına ilişkin hedeflere farklı ağırlıklarda yer verilmiş, üçüncü beş yıllık kalkınma planında kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) kavramı yer almıştır. Bu kavram sonraki planlarda da yer bulmakla birlikte bölgelerden ziyade yöreler üzerine odaklanılmıştır. Bu noktada özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi, bölgenin sulama ve elektrik ihtiyacını karşılamak için planlanmış bir proje olarak öne çıkmıştır (Dinler, 2005: 171-202).

Tablo 2.4'te, 1995-2000 yılları arasındaki bölgesel kişi başı gelirler gösterilmektedir. Türkiye'de en fazla istihdam yaratan, bu yüzden ülke içerisinde en fazla göç alan Marmara Bölgesi'nde tüm yıllarda kişi başı gelir en yüksektir. Marmara Bölgesini, Ege Bölgesi takip etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi son iki sırada yer almaktadır. Üstelik bu bölgeler düzenli bir gelir artışına sahip olmamışlardır. Aynı şekilde KÖY toplamı da dikkate alındığında, bu yörelerde düzenli bir gelir artışı bulunmamaktadır.

Tablo 2.4: Bölgeler İtibariyle Kişibaşı GSYİH (1987 fiyatlarıyla)

Bölgeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Akdeniz	1.518.992	1.554.081	1.706.976	1.712.882	1.617.706	1.607.672
Doğu Anadolu	630.947	647.481	660.216	673.339	656.732	635.411
Ege	2.006.804	2.103.466	2.246.740	2.280.039	2.117.534	2.234.412
G.doğu Anadolu	860.889	888.899	986.350	989.641	902.960	925.812
İç Anadolu	1.491.057	1.549.648	1.639.513	1.708.810	1.623.860	1.650.019
Karadeniz	1.110.456	1.213.393	1.294.737	1.366.704	1.326.361	1.279.616
Marmara	2.325.991	2.457.502	2.684.291	2.667.003	2.472.951	2.621.463
K.Ö.Y. Toplamı	893.392	955.701	1.005.327	1.031.706	990.854	960.463
TÜRKİYE	1.587.954	1.670.657	1.802.763	1.829.755	1.719.559	1.760.856

Kaynak: DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t09.xls> Erişim Tarihi: 20.04.2012

Türkiye ortalaması dikkate alındığında, sadece Marmara Bölgesi ve Ege Bölgesi ortalamanın üzerindedir. 1995 ile 2000 yılları arasındaki veriler, Türkiye'de Doğu ile Batı arasında kutuplaşma olduğunu göstermektedir.

2.8.2.3. Türkiye’de Yapılan Gelir Eşitsizliği Ölçümleri

Türkiye’de gelir eşitsizliği, gelir beyannamelerinden hareketle Çavuşoğlu-Hamurdan tarafından 1963 yılında ilk defa ölçülmüştür. Kamu kesimi tarafından yapılan ilk hesaplamayı ise 1973 yılında DPT hazırlamıştır. 1987’ye kadar üniversiteler tarafından yapılan hesaplamaları, bu tarihten itibaren Devlet İstatistik Enstitüsü ve daha sonra değişen adıyla TÜİK gerçekleştirmiştir (DPT, 2007: 18-19). Hesaplamaların yöntemleri 1987 yılına kadar farklı olmakla birlikte, sonraki yıllarda hesaplamaları TÜİK yapmış olsa da, TÜİK’in hesaplama yöntemlerinde de yıldan yıla farklılıklar bulunmaktadır (Karluk, 2007: 80-81).

Daha önceki bölümlerde incelenen OECD Ülkeleri’ndeki Gini Katsayı’ları ile bir karşılaştırma yapıldığında, Tablo 2.5’te gösterilen Türkiye’nin yıllar itibariyle Gini Katsayıları yüksek bir seviyede seyretmektedir. 1987’de 0,43 olan katsayı, 1994’te 0,49’a yükselmiş, bu tarihten sonra hesaplanan katsayılarda negatif trend gözlenmiştir. 2005 yılında katsayı en düşük noktaya ulaşmış, ancak 2009 itibariyle tekrar artış göstermiştir.

Tablo 2.5: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Gelir Eşitsizliği

Hanehalkı Yüzdeleri	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2009	2010
Birinci %20	4,5	3	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6	6	6,1	5,6	5,8
İkinci %20	8,5	7	8	7,4	7	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1	10,3	10,6
Üçüncü %20	11,5	10	12,5	13	12,6	12,6	14,1	12,6	14	14,5	15,2	15,8	15,1	15,3
Dördüncü %20	18,5	20	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19	20,8	20,9	21,9	22,6	21,5	21,9
Beşinci %20	57	60	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4	47,6	46,4
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,51	0,52	0,5	0,43	0,49	0,44	0,42	0,4	0,38	0,41	0,4

Kaynak: DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı: Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/öik691.pdf>, 2007, s.19, Erişim Tarihi: 26.4.2012, TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661>, Erişim Tarihi:26.4.2012

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOCAELİ'DE GELİR EŞİTSİZLİĞİ'NİN BELİRLEYİCİLERİ

3.1. Kocaeli'nin Sosyoekonomik Görünümü

Kocaeli, Marmara Bölgesi'nin Anadolu toprakları üzerinde, hem Marmara Denizi'ne hem de Karadeniz'e kıyısı olan, önemli deniz ve kara yolları üzerinde bulunan, görece küçük yüz ölçümüne rağmen Türkiye'nin katma değer üretimine büyük katkısı olan, stratejik üretim tesislerine ve verimli topraklara sahip bir ildir. Kocaeli'nin komşuları İstanbul, Bursa, Sakarya, Yalova ve Düzce'dir. İdari teşkilatlanma biçimi "büyükşehir" statüsünde olan Kocaeli'de, on iki ilçe ve iki yüz kırk üç köy bulunmaktadır. Bu ilçeler İzmit, Gebze, Başiskele, Çayırova, Darıca, Derince, Dilovası, Gölcük, Kandıra, Karamürsel, Kartepe ve Körfez'dir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi [KBB], 2012).

Trakya-İstanbul-Anadolu yol güzergahı üzerinde bulunan Kocaeli'de karayolu ve demiryolu taşımacılığı gelişmiş olup, Ortadoğu ve Avrupa ile yapılan ticaret için de bir geçiş noktasıdır. Zira karayolları trafiği, Türkiye içinde en fazla İstanbul-Kocaeli-Adapazarı güzergahında yoğundur. İstanbul'a ve Bursa'ya olan komşuluğu, yurtiçi ticarete de Kocaeli'yi öne çıkaran bir faktördür (KBB, 2012). Yaklaşık 150 km² kıyı şeridine sahip şehirde iki kamu limanı, otuz bir özel iskele mevcuttur. 2009 yılında, limanlarda toplam 12,022 gemi işlem görmüş; 280,238 adet konteyner elleçlenmiştir. Bu konteynerlerin 144,411 tanesi ihraç, 126,068 tanesi ithal edilmiştir (Denizcilik Müsteşarlığı, 2010: 99).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Kocaeli'de iktisadi hayat, İstanbul'a olan yakınlığın ve ulaşım kolaylığının olumlu etkileri sonucunda canlanma göstermiştir. 1934'te İzmit Kağıt Fabrikası, 1944'te ikinci selüloz ve kağıt fabrikası kurulmuş, 1950'lerde SEKA tesisleri üç farklı geliştirme evresi yaşamıştır. Kurulan büyük üretim tesisleri zamanla Kocaeli'nin sanayileşmesinde büyük ivme kazandırmıştır. 1960'lı yıllarda planlı ekonomiye geçişle birlikte hızlı bir büyüme sürecine girmiş, 1960-1975 yılları arasında %577 büyümüştür (Kocaeli Sanayi Odası [KSO], 2012).

2000'lerin ilk on yılındaki sanayi verileri, Türkiye rakamlarının oranı olarak Tablo 3.1'da verilmiştir. Kocaeli'nin imalat sanayii üretimi, Türkiye'nin yaklaşık

yedide biri kadardır. Ara mal ve yatırım malı oranları, Kocaeli'nin nihai ürün üretimindeki rolünün büyüklüğünü göstermektedir.

Tablo 3.1: 2000-2009 Yılları arasında Kocaeli'de Sınai Üretimin Türkiye Payı

Üretilen sınai malın türü	Türkiye'deki üretime oranı (%)
Tüketim malları	2,82
Yatırım malları	10,23
Ara mallar	22,03
İmalat Sanayii Toplamı	14

Kaynak: Kocaeli Sanayi Odası, Kocaeli Sanayii, <http://www.kosano.org.tr/tr/KocaeliveSanayi/KocaelindeSanayi/KocaeliSanayii.aspx> (27.4.2012)

Kocaeli'de, imalat sanayii içerisindeki en büyük pay sahibi, %27'lik Türkiye payı ile kimyasal ürünlerdir. Kimya ürünlerini, metal eşya üretimi, otomotiv, taş ve toprağa dayalı sanayi ürünleri, elektrikli makine ve cihazlar takip etmektedir. Otomotiv sanayii, 2011 yılı itibariyle Türkiye'deki toplam otomotiv sektöründe %31,9'luk üretim payına sahip olmuştur. Ayrıca otomotiv sektöründe toplam ihracatın %35,1'ini gerçekleştirmiştir. Kocaeli'deki 2200 sanayi kuruluşundan 212 tanesi doğrudan yabancı sermaye ile kurulmuştur (KSO, 2012). 2011 yılı itibariyle Kocaeli'deki uluslararası sermayeli şirketlerin toplam sayısı 327 olmuş; Kocaeli, Türkiye'de uluslararası sermayeli şirketlerin en fazla faaliyet gösterdiği iller arasında dokuzuncu sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2011: 10). 2010 yılında Türkiye'deki en büyük on sanayi kuruluşundan üç tanesi, en büyük elli sanayi kuruluşundan on altı tanesi, en büyük yüz sanayi kuruluşundan yirmi dört tanesi ve en büyük beş yüz sanayi kuruluşundan seksen iki tanesi Kocaeli'de faaliyet göstermiştir (KSO, 2011: 2).

Kocaeli'de, 2011 yılında 13.77 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl yapılan ithalat ise 48.95 milyar dolardır. Kocaeli'nin ithalat ve ihracatının toplamı, Türkiye'deki dış ticaretin %16,7'sine tekabül etmektedir. Dolayısıyla, Kocaeli'nin sahip olduğu dış ticaret hacmi, Türkiye'deki toplam dış ticaretin altıda birine karşılık gelmektedir (KSO, 2012).

Uluslararası kriterlere göre hazırlanan "İllerarası Rekabet Endeksi"nde Kocaeli, Türkiye genelinde beşinci sıradadır. Dört ana başlık altında yapılan incelemeler

sonucu oluşturulan sıralamalarda, “Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi”nde on üçüncü, “Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli”nde dördüncü, ulaşım olanaklarını inceleyen “Erişebilirlik”te altıncı, tescil edilen patent ve endüstriyel tasarım verileri ile hesaplanan “Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik”te on dördüncü olmuştur. Endekste Kocaeli, en yüksek şehirleşme oranına sahip üçüncü ildir. Kocaeli, kişi başı elektrik tüketiminde onuncu, sanayi elektrik tüketimi miktarında birinci, mesleki ve teknik okul mezunu sayısında altıncı sıradadır. Yeni kurulan şirket sayısı bakımından ise altmış ikinci sırada yer alarak, ticari dinamizm açısından görece durağan bir yapı sergilemektedir (KSO, 2011: 1-7).

Kocaeli 2009 yılı itibariyle, Türkiye’de toplam vergi hasılatına %13,2’lik katkıda bulunmuştur. Kamu kesiminin yatırım projelerinde Kocaeli’nin aldığı pay bu oranın oldukça altındadır. Örneğin 2010 programında iller bazında yapılması öngörülen toplam yatırımların ödenek tutarı 40,9 milyar TL iken, “Kocaeli ve çevresi” için öngörülen tutar 2,1 milyar TL olmuş, doğrudan Kocaeli’ye ayrılan tutar ise 43 milyon TL olarak belirlenmiştir. Kocaeli için öngörülen yatırım tutarı ile Kocaeli’den sağlanan vergi miktarı oranlandığında 0,02 sonucuna ulaşılmaktadır (Kocaeli Ticaret, 2010: 46). Dolayısıyla Kocaeli, kamu kesiminin gelirleri ve Türkiye genelindeki kamu harcamaları için net bir katkıya sahiptir.

Türkiye’nin en küçük yüz ölçümüne sahip yedinci ili olan Kocaeli, 2011 yılında 1,601,720 kişilik nüfusu ve kilometre kareye düşen 456 kişi ile İstanbul’dan sonra en yoğun nüfusa sahiptir. Kocaeli’deki nüfus 2010 ile 2011 yılları arasında yaklaşık binde yirmi altı artarken, kentsel nüfus artışı binde yirmi sekiz, kırdaki artış ise binde sekiz olmuştur. Türkiye’deki nüfus artış hızı ise binde on üç olmuş, Kocaeli bu oranın üzerinde yer almıştır. Sanayileşme ve büyüme süreci, Kocaeli’ye olan göç miktarını arttırmıştır. 2011 yılında Kocaeli’ye net göç oranı binde sekiz olmuştur. Bu oran itibariyle Kocaeli, Tekirdağ, Gümüşhane ve İstanbul’dan sonra dördüncü sıradadır (TÜİK, 2012: 2-9). Kocaeli, başta İstanbul olmak üzere, genellikle çevre illere ve metropollere göç vermekle birlikte, verdiği kadarıyla daha fazla göç almaktadır. 2010 yılında Kocaeli’de ikamet eden Kocaelililer’in oranı %33 olmuştur (Kocaeli Valiliği, 2011: 18-36). Dolayısıyla, her üç kişiden iki tanesi göçmendir. Tablo 3.2’de Kocaeli’nin nüfus artış hızınının 1940’tan itibaren 1965 yılı haricinde Türkiye genelindeki nüfus artış hızından daha fazla olduğu görülmektedir. Sanayideki hızlı

büyüme dönemini takip eden 1975-1990 yıllarında Kocaeli, Türkiye’de nüfusun en hızlı arttığı ildir.

Tablo 3.2. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Kocaeli’de Nüfus Artış Hızı (%₀)

Sayım Yılı	Türkiye	Kocaeli
1935	21,1	14,28
1940	17,03	22,67
1945	10,59	20,5
1950	21,73	26,35
1955	27,75	33,08
1960	28,53	32,24
1965	24,63	24,08
1970	25,19	27,73
1975	25,01	42,95
1980	20,65	44,54
1985	24,88	43,59
1990	21,71	46,42
2000	18,28	25,33
2008	13,1	35,81
2009	14,5	21,28
2010	15,88	24,48

Kaynak: Kocaeli Valiliği, İstatistiklerle Kocaeli:2010, 2011, s.13

Tablo 3.3’te Türkiye ve Kocaeli’deki il-ilçe merkezleri ve belde köy nüfusları gösterilmektedir. Türkiye’de şehirleşme oranı %76,8 iken, Kocaeli’de bu oran %93,6’dır. Kocaeli, Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bir şehirleşme oranına sahiptir.

Tablo 3.3: Türkiye ve Kocaeli’de İl-İlçe Merkezleri ve Belde-Köy Nüfusları

Mekan	Türkiye	Türkiye (%)	Kocaeli	Kocaeli (%)
İl ve İlçe Merkezleri	57,382,706	76,8	1,499,958	93,6
Belde ve Köyler	17,338,563	23,2	101,762	6,4
Toplam Nüfus	74,724,269	100	1,601,720	100

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları:2011, s.18-19

Kocaeli için istihdamın sektörel payları son yıllar için doğrudan elde edilememekte, TR42 olarak kodlanan Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce, Yalova bölgesinin ortalaması bilinmektedir. Buna göre 2009 yılında, bu bölgenin istihdamında tarımın payı %19,9; sanayinin payı %33,3 ve hizmetler sektörünün payı

%46,8'dir (TÜİK, 2010:82). Tablo 3.4'da bu oranlar Türkiye'nin Ekim 2008 ve Ocak 2012 ortalamalarıyla kıyaslanmaktadır.

Tablo 3.4: Türkiye ve TR42'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

Sektör	TR42 (2009)	Türkiye (2009)	Türkiye (2012) (%)
Hizmetler	46,8	50	50,9
Sanayi (İnşaat dahil)	33,3	25,3	26,1
Tarım	19,9	24,7	23,1

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırmaları, Ocak 2012; TÜİK, **Bölgesel Göstergeler:TR42**, 2010, s.82

Kocaeli, Türkiye ortalamasına göre daha fazla işsizlik ve daha az işgücüne katılım oranlarına sahiptir. 2010 yılında Türkiye genelinde işgücüne katılım oranı %48,8 iken, Kocaeli'de bu oran %48,2, Türkiye genelinde işsizlik 2010 yılında %11,9 iken Kocaeli'de bu oran %13,8 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranı ise 2010 yılında Türkiye genelinde ortalama %43 iken Kocaeli'de bu oran %41,6 olmuştur (Kocaeli Valiliği, 2011: 76-77).

Tablo 3.5 ve Tablo 3.6'da Türkiye ve Kocaeli'deki eğitim istatistikleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Kocaeli, okuryazarlık ve mezuniyet dereceleri bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Kadınların eğitimi seviyeleri, erkeklerinkine göre hem Türkiye'de hem de Kocaeli'de geride kalmıştır.

Tablo 3.5: Türkiye ve Kocaeli'de Okur Yazarlık ve Mezuniyet Verileri

Eğitim Seviyesi	Türkiye			Kocaeli		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	2.617.566	553.704	3.171.270	38.614	7.288	45.902
Okur Yazar ama okul bitirmeyen	7.342.881	6.467.434	13.810.315	131.806	121.247	253.053
İlkokul Mezunu	8.627.741	6.706.059	15.333.800	185.133	118.865	303.998
İlköğretim, Ortaokul veya dengi okul mezunu	6.372.418	8.470.425	14.842.843	157.362	198.040	355.402
Lise ve Dengi Okul Mezunu	5.024.315	6.859.021	11.883.336	122.445	182.301	304.746
Yüksek Öğretim	2.509.351	3.510.094	6.019.445	55.420	81.750	137.170
Bilinmeyen	948.736	1.035.890	1.984.626	19.743	20.034	39.777
Toplam	33.443.008	33.602.627	67.045.635	710.523	729.525	1.440.048

Kaynak: TÜİK, **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları:2011**, ss.60-61

Tablo 3.6: Türkiye ve Kocaeli’de Okur Yazarlık ve Mezuniyet Verileri (%)

Eğitim Seviyesi	Türkiye			Kocaeli		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	8	2	5	5	1	3
Okur Yazar ama okul bitirmeyen	22	19	21	19	17	18
İlkokul Mezunu	26	20	23	26	16	21
İlköğretim, Ortaokul veya dengi okul mezunu	19	25	22	22	27	25
Lise ve Dengi Okul Mezunu	15	20	18	17	25	21
Yüksek Öğretim	8	10	9	8	11	10
Bilinmeyen	3	3	3	3	3	3
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları:2011, ss.60-61

Ancak yine de Kocaeli’de kadınların, Türkiye ortalamasına göre oransal olarak orta dereceli okul mezuniyeti daha fazladır.

Kocaeli’ye ait gelir dağılımı istatistikleri, son yıllar itibariyle bulunmamakta, Kocaeli’nin dahil olduğu TR 42 bölgesine ait veriler ise en son 2003 yılı için elde edilebilmektedir. Tablo 3.7’de 2003 yılına ait TR 42 ile 2003 ve 2010 yıllarına ait Türkiye verileri verilmektedir. Beşinci %20’lik gelir grubu, TR 42 bölgesinde Türkiye ortalamasına göre gelirden daha fazla pay almakta, diğer tüm gelir grupları Türkiye ortalamasına göre daha fazla pay sahibi olmaktadır. 2003 yılına ait Gini Katsayısı, Kocaeli’de 0,37 olup, bu sayı hem 2003’teki hem de 2010’daki Türkiye ortalamalarından daha düşüktür. Dolayısıyla Kocaeli, her ne kadar OECD ortalamalarına göre yüksek bir gelir eşitsizliği ile karşı karşıya olsa da, Türkiye geneline göre daha eşit bir gelir dağılımına sahiptir.

Tablo 3.7: TR 42 ve Türkiye’de Karşılaştırmalı Gelir Dağılımı

Gelir Grupları	TR 42 2003	Türkiye 2003	Türkiye 2010
1. %20	7,1	6,0	5,8
2. %20	11,6	10,3	10,6
3. %20	15,6	14,5	15,3
4. %20	21,6	20,9	21,9
5. %20	44,1	48,3	46,4
Gini Katsayısı	0,37	0,42	0,40

Kaynak: Kocaeli Valiliği, İstatistiklerle Kocaeli:2010 , 2011, s.80

3.2. Gelir Eşitsizliğinin Belirleyicileri Bağlamında Kocaeli

3.2.1. Literatür

Ramazan Sarı, 2005 yılındaki çalışmasında, Düzce’de gelir eşitsizliği ve yoksulluğun nedenlerini araştırmıştır. Sarı, bulgularını şu şekilde sıralamaktadır (Sarı, 2005: 40):

- i. Kalabalık ailelerde kişi başına düşen ortalama gelir düşüktür.
- ii. Hanehalkı reisinin yanı sıra gelir getiren yetişkin erkek çocukların hanehalkları arasındaki dağılım eşitsizdir.
- iii. Hanehalkı reislerinin yaklaşık yüzde altmışı ilköğretim mezunuyken, yüzde on ikisi herhangi bir diplomaya sahip değildir.
- iv. Gelir getiren kadınların ortalama gelirleri erkeklere oranla düşüktür.
- v. İşsizlik oranı yüksektir.
- vi. Yoksulluk oranı yüksektir.
- vii. Özel sektörde ortalama ücretler nispi olarak düşüktür.
- viii. Yüksek öğretim mezunlarının sayısı azdır.

Bütün bunlara ek olarak, devlet politikaları da gelir eşitsizliğinde ve yoksullukta belirleyici olmaktadır. Kamu kesiminde açıklar doğuran bütçe politikası, dolaylı vergilere ağırlık veren vergi politikası, yüksek enflasyona neden olan açık finansmana dayalı para politikası, sermayenin tabana yayılmasını sağlayamayan özelleştirme politikası, kaynakların emek veya tarım kesiminden aktarımına neden olan KİT’lerin fiyat politikaları örnek olarak gösterilmektedir. Bunu yanında monopolistik ve oligopolistik piyasalar, işgücünün örgütlenmesindeki yetersizlikler, göç nedeniyle ucuza çalışmaya gönüllü işgücü sayısının kent içerisindeki artışı da öne çıkan nedenler arasında gelmektedir.

Sarı, başka bir çalışmasında yine Bolu ve Düzce’de eğitimin gelir dağılımına olan etkisini incelemiş, eşitsizliklerin genellikle grup içerisinde ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Örneğin meslek lisesinden mezun bir kalifiye eleman, normal bir liseden mezun daha az kalifiye elemana göre daha yüksek bir ücret alacaktır. Bu durum gelir dağılımını bozucu etki yaratmaktadır. Hem Bolu hem de Düzce’de eğitim süresi arttıkça ve mesleki eğitim sağlandıkça, gelir seviyesinde artış

yaşanmakta, bunlardan yoksun kalan bireylerin nüfus içerisinde yaygın olması, her iki kentte de gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir (Sarı, 2003: 177-189).

Mehmet Z. Yıldız ve Faruk Aleaddinoğlu'nun Hakkari üzerinde yaptığı analizde, 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik önlemleri nedeniyle bireylerin diğer şehirlere zorunlu göçleri, Hakkari'nin yoksullaşmasına neden olmuştur. Bunun nedeni, göç etmeden önce tarımsal kesimde iktisadi açıdan varlık sahibi bireylerin göç sonrasında bu varlıklarını işletememeleri, şehirde nüfusun azalması nedeniyle daralma yaşanması ve işsizliğin artması gösterilmektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 437-462). Göç ve gelir dağılımını inceleyen bir başka çalışmada Dilek Polat, Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan Ağrı Alt Bölgesi'nde, tarımsal ağırlıklı bu illerden sanayi merkezlerine doğru gerçekleşen göçün ekonomik aktiviteyi yavaşlattığını, bu durumun gelir dağılımına olumsuz etki ettiği sonucuna varmıştır. Ayrıca, bireyler, yaşadıkları illerin yetersiz sosyal koşullarından dolayı da göç kararı vermektedirler. Diğer taraftan, bireylerin gelir durumu iyileştikçe göç eğilimleri azalmaktadır. Önemlilik düzeyi ilden ile değişim göstermekle birlikte, göç eğilimini arttıran başlıca etmenler sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği ile iklim şartlarının zorluğudur (Polat, 2007: 165-169).

Turhan Şengönül (2007), İzmir'de bireylerin eğitimlerinin sosyal hareketlerine olan etkisini incelemiştir. Bu doğrultuda doktor, avukat, mühendis ve öğretmen meslek gruplarından toplam iki yüz kırk kişi üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılanların %75'i çalışma yaşamının başlangıcında kendilerine güvence sağlayacak mal varlığına sahip değildir. Katılımcıların %18,3'ü çiftçi, %12,9'u işçi, %13,8'i esnaf-zannatkar ve %7,9'u belirli bir mesleği olmayan serbest çalışan ailelerden gelmektedir. Bu bireylerin aldıkları eğitim sayesinde dikey sosyal hareketliliği vuku bulmuştur. Diğer bireylerin babaları doktor, mühendis, avukat, mali müşavir, öğretmen, devlet memuru gibi üniversite öğrenimi gerektiren mesleklere sahiptir. Katılımcılar, maaşlarının yanında belli bir birikime kavuştuktan sonra, faiz, hisse senedi, kira gelirleri de elde etmeye başlamışlardır.

Özgür Arun ve Zeynep Diker'in (2009: 60-63), Batman'da Seyitler, İluh ve Petrol Mahalleleri'nde yoksulluk üzerinde yaptıkları incelemeye göre, hanehalkları aylık ortalama gelirlerinin büyük bölümü TÜİK'in yoksulluk sınırı ölçümünün oldukça altına kalmıştır. Özellikle hanelerdeki aile üyelerinin sayısındaki artış,

yoksulluğu daha da arttırmaktadır. Arun ve Diker'e göre Batman'da yoksulluğun diğer göstergeleri arasında yetersiz beslenme, sürekli sağlık sorunları, eğitim olanaklarına ulaşımında zorluk, kötü barınma koşulları, evsizlik, işsizlik, eksik istihdam, sosyal ve hukuki hizmetlere ulaşımından yoksunluktur. Batman'ın söz konusu mahallelerinde okuryazar olmayanların oranı Türkiye ortalamasının beş katına çıkabilmektedir. Sigortasızlık ve işsizlik oranları görece yüksek olmakla birlikte, bu olumsuz durum, belediyenin sosyal yardımları ile telafi edilmeye çalışılmaktadır.

Özlem Durgun ve Demet Çak (2010: 32-55), İstanbul için yaptıkları çalışmada, göçmenlerin hayatta kalmak için enformel işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını, bu yüzden düzenli gelirden ve sosyal güvenceden yoksun olduklarını, yeterli tasarruf imkanlarına sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Bu durum daha çok 1990 yılından sonra göç edenler için geçerli olmaktadır. Zira daha önce göç edenler, ilk olmanın verdiği avantajı kullanmışlar, barınma sıkıntısı ile karşı karşıya kalmamışlar; üstelik zamanla rant elde edebilmişlerdir. Durgun ve Çak'a göre, İstanbul'da yoksulluğu azaltmanın yolları arasında, kırsal kalkınmanın sağlanarak göçün yavaşlatılması, göçün kaynağının en fazla olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da terörün bitirilmesi ve güvenliğin sağlanması gelmektedir.

Fikret Adaman ve Çağlar Keyder, Adana, Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul ve İzmir için yaptıkları çalışmalarında, araştırmaya katılan bireylere yoksulluğun nedenlerini sormuşlar; çoklu yanıtlarda bireylerin %89'u iş imkanlarının yetersiz olmasını, %85'i eğitimsizliği, %65'i gelir dağılımının bozuk olmasını, %39'u çalışmada isteksizliği ve tembelliği, %8'i etnik köken ve mezhep nedeniyle çekilen zorlukları, yoksulluğun nedenleri olarak ifade etmişlerdir (Adaman ve Keyder, ty: 115-116). Çalışmaya göre, Diyarbakır, diğer illere göre daha yoksuldur. Adaman ve Keyder'e göre formel ve enformel sektörlerin varlığı altında, formel iş olanaklarının düşük olması, ihtiyaç sahiplerine yapılan ayni ve nakdi yardımların yeterli olmayışı; niteliksiz işgücünün düşük ücretler alması; enformel sektör çalışanlarının sigorta ve iş güvencesinden yoksun oluşu; bireylerin yakınlarının yoksul olmasından, kefil bulmadaki zorluklardan, tefecilerin yüksek faiz taleplerinden dolayı sermayeye erişememeleri; eğitimde düşük kalitenin varlığı ve eğitim imkanlarından istenilen düzeyde faydalanamama; yaşanan mekanda sosyal

tesislerin azlığı, ev içerisinde bağımlı bireylerin çokluğundan dolayı emek piyasalarına girmede yaşanan zorluklar, etnik ayrımcılık, yoksulluğun ana sebepleri olarak öne çıkmaktadır (Adaman ve Keyder, ty: 124-125).

Hüner Kule (2004: 151-159), İzmit'te yoksulluğun nedenlerini araştırmış; başlıca nedenler olarak göç, ekonomik krizler ve 1999 depremini öne çıkarmıştır (s.146). Kule, Tavşantepe Mahallesi'nde ikamet eden on sekizi hizmet işçisi, ikisi işsiz yirmi kadınla, Ankara Caddesi'nde on hamalla, Fevziye Camii işçi pazarından on işçiyle, Demiryolu Caddesi'nde sokakta çalışan sekiz çocukla, Yahya Kaptan'da üç tinerici çocukla yüz yüze görüşmüştür. Görüşmeden şu sonuçlar çıkmıştır:

- i. Çalışan on sekiz kadından on yedisi apartman ve/veya ev temizliği, çocuk bakıcılığı yapmakta olup sosyal güvenceye sahip değildir. Biri büro temizliği yapmakta olup sigortalı olarak çalışmaktadır. Kadınların dördü düzenli gelire sahiptir. Hamallar arasında ise düzenli gelire ve sigortaya sahip olan yoktur. Kadınlardan biri ortaokul mezunudur. Diğer kadınlar ve hamallar arasında ilkokul mezuniyeti ve okur yazarlık yaygındır. Hem görüşülen kadınlar hem de hamamlar arasında kiracılar en çoktur. Kiracılar, kira bedellerinin aile bütçesi içindeki payının ilk sırada olduğunu belirtmiş; kiralarını ödeyememekten ve evlerinden çıkarılmaktan korktuklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen bireylerin hepsi hastalanmaktan ve tedavi giderlerini karşılayamamaktan korkmaktadırlar. Ailelerin hepsi İzmit dışından iş bulmak bulmak amacıyla İzmit'e yerleşmişlerdir. Görüşülen kadınların mensup oldukları ailelerin yedisinin mahalle bakkalına ve komşularına, on birinin ailelerine borcu bulunmaktadır. Aileler genellikle gıda temini için borçlanmaktadırlar. Görüşülen kadınların mensup olduğu ailelerin on beşi eğitim çağında çocuğa sahiptir. Hem hamallar hem de kadınlar, çocuklarını okutmak istemekte, çocuklarının bu şekilde yoksulluktan kurtulabileceklerine inanmakta, eğitimleri için harcama yapmaktadırlar. Ancak bazı çocuklar okula devam etmemekte; ebeveynleri bu durumu çocukların okumaya hevesleri olmadığına bağlamaktadırlar.
- ii. Görüşülen işsizlerde, kadınlar ve hamallarda olduğu gibi ilkokul mezuniyeti ve okur yazarlık yaygındır. Biri ise meslek yüksek okulu mezunudur. İşçilerin

hepsi iş bulmak için İzmit'e gelmişlerdir. Ancak haftada sadece bir gün iş bulabilmektedirler.

- iii. Hem hamallar hem de işsizler, yeniliklerden dolayı işlerinin azalmasından şikayet etmektedirler.
- iv. Sokakta çalışan çocuklar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan aileleri ile birlikte iş bulma amacı ile İzmit'e göç etmişlerdir. Aileleri ile yaşamakta ve okullarına devam etmektedirler. Tinerci çocuklar ise aileleri ile ilişkilerini kesmişlerdir. Tinerci çocukların hepsinin babaları işsizdir ve çocuklarına şiddet uygulamıştır.

Meral Topal (2006), 250 öğretmen, devamsızlık yapan 111 öğrenci, 68 veli üzerinde anket çalışması yaparak, Gebze'de ilköğretim öğrencilerinin okullarına sürekli devamsızlığının nedenlerini araştırmıştır. Araştırmada “Ekonomik sıkıntılar nedeni ile okula devam edemiyorum” önermesine öğrencilerin %33,3'ü “tamamen katılıyorum”, %28,8'i “kısmen katılıyorum”, %37,8'i “katılmıyorum”, “Anne ve babamın eğitim seviyesi düşük” önermesine öğrencilerin %34,2'si “tamamen katılıyorum”, %42,3'ü “kısmen katılıyorum”, %26'sı “katılmıyorum” yanıtlarını vermiştir. Öğrencilere göre sınıflar kalabalıktır. Okulda ilgi çekici sosyal etkinlikler bulunmamaktadır. Devamsızlık eden öğrencilerin önemli bir bölümünün, okullarına devam ettikleri sürede, okul dışında okula devam etmeyen arkadaşlara sahip oldukları ve bu arkadaşları tarafından yönlendirildikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Hem öğretmenler hem de veliler, okul ile ailelerin işbirliği yapmamasını devamsızlıkların önemli bir nedeni olarak görmektedirler. Topal'a göre hem öğrencilerin, hem velilerin hem de öğretmenlerin verdikleri birbirine yakın yanıtlar sonucunda devamsızlıkta ailelerin ekonomik yetersizlikleri, ailedeki çocuk sayısının fazlalığı ve ailelerin eğitim yönünden bilinçsiz kalmaları ana nedenler olarak öne çıkmaktadır. Aileler, yetersiz ekonomik koşullarından dolayı, çocuklarını çalıştırmakta, çocukların okul giderlerini karşılayamamaktadır. Öğrenciler, derslerinde başarısız olmalarını, sınıf tekrarı yapmak zorunda kalmalarını, ders çalışmaktan hoşlanmamalarını, devamsızlıkta kendilerinden kaynaklanan nedenler olarak göstermektedir. Kız çocukları ise aileleri tarafından okur yazarlığın kendileri için yeterli görülmesi ve erkek çocuklara eğitimde öncelik verilmesi nedeniyle eğitime devam etmemektedir.

Devamsızlık yapan öğrenciler için seçilen örneklemin %94'ünü kızlar oluşturmaktadır (Topal, 2006: 57-62).

Kocaeli İŞKUR (2012), örneklem olarak seçtiği, İŞKUR'a kayıtlı 3000 firmadan yola çıkarak anket ve yüz yüze görüşme metodları ile yaptığı araştırmada, Kocaeli'de iş gücü piyasasını analiz etmiştir. Ayrıca, İŞKUR'a kayıtlı 36,341 işsizden seçtiği 3,634 kişilik örneklem ile işsizlik üzerine bulgular elde edilmiştir. Çalışmada analiz edilen firmaların %44,2'si sanayi, %54,2'si hizmetler sektöründe faaliyet göstermekte olup, çalışanlarının %95'i sürekli olarak çalışmaktadır (İŞKUR, 2012: 68-70). Araştırmadan çıkan bazı bulgular şunlardır:

- i. Firmaların %61,2'si işyerinde eğitim programları düzenlemiştir. Çalışanların aldığı eğitimlerin %40,5'i temel mesleki bilgilerden oluşmaktadır. Eğitim veren kurumların %26,7'si işyerinin kendisi, %37,3'ü özel sektör eğitim kurumlarıdır. Bu oranlar sektörler arasında önemli bir farklılık göstermemektedir.
- ii. 2011 yılı sonuna kadar azalışı öngörülen meslekler arasında vasıf gerektirmeyenler ağırlık kazanmaktadır.
- iii. İşverenler arasında işgücü talebi olanların %51'i işe alınacak personelin lise, %15'i üniversite, %15'i meslek yüksek okulu, %13'ü ilköğretim mezuniyetine sahip olmasını istemektedir. İşverenlerin %49,2'si, işe alacağı personelin temel mesleki bilgisi olması şartını öne sürmektedir.
- iv. İşyerlerinde açık iş mevcudiyetinin olduğunu belirten işverenlerin oranı %16,5'tir. Bazı pozisyonlar üç aydan fazla süredir doldurulamamaktadır. Bu pozisyonlar genellikle vasıfsız veya düşük vasıflı niteliktedir. İşverenler, pozisyonların dolmamasının ana nedenleri olarak, işgücünün bu işleri talep etmemesi, ücretin düşük olması, kariyer olanaklarının kısıtlılığı ve işverenlerin istedikleri tecrübeye işe başvuranların sahip olmamasını göstermektedirler.
- v. İşgücü temini %40,9 eş, dost, referans aracılığı ile, %28'i internet ve gazeteden verilen ilanlarla, %16,8'i İŞKUR vasıtasıyla olmaktadır.
- vi. İŞKUR'a başvuran işsizlerin %32,15'i 20-24, %23,63'ü 25-29 ve %16,5'i 30-34 yaşları arasındadır. İşsizlerin %37,42'si ilköğretim, %34'ü lise, %11,61'i yüksek okul, %9,83'ü üniversite, %2,85'i lisansüstü öğretim mezunudur.

Başvuranların %87,97'si daha önce başka bir işte çalışmıştır. İşinden ayrılma nedenlerinin %23,13'ü bireyin işten çıkarılması, işyerinin kapanması, iflas etmesi, %21,86'sı işin geçici nitelikte olması, %19,9'u işinden memnun olmamasından, %20,38'i diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bireylerin %38'i iki ay veya daha fazla zamandır iş aramaktadır.

3.2.2. Çalışmanın Amacı

Çalışmada, Kocaeli'de çalışanların gelirleri arasındaki farklılıkların nedenleri, ebeveyn meslek grupları ve eğitim seviyeleri, bireylerin eğitim seviyeleri ve diğer faktörlerin birbirleri ile ilişkileri analiz edilmek suretiyle incelenmektedir.

3.2.3. Çalışmanın Yöntemi

Kocaeli'de gelir eşitsizliğinin nedenlerinin araştırılması için çalışanlar tarafından yanıtlanmak üzere anket hazırlanmış; ayrıca çeşitli meslek gruplarından bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Anket soruları, kavramsal çerçeve dikkate alınarak ve daha önce yapılmış ilgili anketler incelenerek oluşturulmuştur. Kartepe'de pilot uygulama yapılarak son şekli verilmiştir. Ancak hem pilot uygulama hem de anketin son haliyle yapılan saha çalışması sırasında, bireylerin anket sorularını yanıtlamak hususundaki isteksizliği nedeniyle, gönüllülerle anlaşarak anket sorularının gönüllülerin çalışan yakınları tarafından yanıtlanmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli semtlerde yaşayan farklı meslek gruplarına mensup gönüllüler, verilerin toplanmasında ana faktör olmuşlardır. Anketteki sorulardan birinin yanlış anlaşıldığı, pilot çalışma sırasında fark edilemediğinden, bu soru ile ilgili verilere uygulamada yer verilmemiştir. Bazı soruların sonuçlarına ise, çalışma belirli bir yöne sahip olduktan sonra, konu ile ilgisizliklerinden dolayı yer verilmemesi tercihinde bulunulmuştur.

Çalışma, verilerin toplanması esnasında aktif olarak çalışmakta olan işgücü üzerinde yürütülmüş, işsiz ve emekliler çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmada, bireylerin kazançları arasındaki farklılık, eğitim düzeyleri ve aile arka planları üzerine yoğunlaşmak suretiyle incelenmiştir.

Meslek gruplarının hangi meslekleri kapsayacakları, Korkut Boratav (Boratav, 2004: 23-26) ve Tuncer Bulutay'ın (Bulutay vd., 1971: 119) çalışmaları dikkate

alınarak belirlenmiş, anket sonuçlarına göre eğitim düzeyleri ve gelir seviyeleri karşılaştırılarak son düzenleme yapılmıştır. Avukatlık, doktorluk, mimarlık, mühendislik, mali müşavirlik ve öğretim üyeliği gibi yüksek öğrenim ile ve belli gelir seviyeleri ile birbirinden ayrılamayan meslekler “Yüksek Nitelikli Ücretli/Uzman” meslek grubuna; özel sektörde çalışan pazarlama, muhasebe, halkla ilişkiler, insan kaynakları, yönetici asistanlığı, öğretmenlik, hemşirelik, devlet memurluğu, teknisyenlik gibi meslekler “Büro çalışanı/Uzman/Teknisyen” meslek grubuna; üretim sürecine doğrudan katılan işçiler “Üretim İşçisi” meslek grubuna; garson, tezgahtar, hizmetli, şoför gibi önemli bir öğrenim süreci ve vasıf gerektirmeyen meslekler “Hizmet İşçisi” meslek grubuna nakledilmiştir. İşletmeciler ve esnaf, anket sonuçları itibarıyla eğitim düzeyleri ve gelirleri açısından benzerlik taşımakta oldukları için “Esnaf/İşletmeci”, çiftçiler, ziraatçılar ve sayıca az olan tarım işçileri de aynı nedenlerle “Çiftçi” meslek grupları kapsamına alınmışlardır.

Ki kare bağımsızlık testinde, gözlenen frekansların en fazla %20’sinin 5 sayısından küçük olmasına izin verildiğinden (Yamak ve Köseoğlu, 2006: 262), bazı verilerin birleştirilmesine karar verilmiştir. Anket yapılan bireylerden okuma yazma bilmeyen ve okur yazar olup herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanların toplam sayısı 11’dir. Bunlardan 9 tanesi çiftçi, 2 tanesi hizmet işçisi meslek gruplarına aittir. Diğer meslek gruplarında okul mezuniyetleri olmayan bireyler yer almadığından, bu eğitim grupları ilköğretimle birleştirilmişlerdir. Lisansüstü dereceleri görece az sayıda olduğundan üniversite dereceleri ile, yine sayıca az olan ve mezunlarının orta dereceli okul mezunu olduğu ortaokul dereceleri lise derecesi ile, çalıştıkları alanlar ve gelir grupları itibarıyla benzerlik taşıyan meslek yüksek okulları meslek liseleri ile birleştirilmiştir.

3.2.4. Anket Sorularına Yanıt Veren Bireylerin Temel Özellikleri

Anket sorularına cevap veren bireylerin %65’i erkek, %35’i kadındır. Bireylerin yaş dağılımının örneklem içindeki oranlarına bakıldığında, 31-40 yaş grubu %36,4’lük oranla birinci, 26-30 yaş grubu ikinci %17,6’lık oranla ikinci, 21-25 yaş grubu %15,3’lük oranla üçüncü sıradadır.

Tablo 3.8: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

		Miktar	%
Yaş	15-20	18	3,7%
	21-25	74	15,3%
	26-30	85	17,6%
	31-40	176	36,4%
	41-45	51	10,5%
	46-50	28	5,8%
	51-	52	10,7%
Toplam		484	100,0%

Ankete katılan bireylerin ikamet ettikleri ilçeler arasında İzmit, %42,8 ile en yüksek orana sahiptir. İzmit'i %17,6 ile Kartepe ve %16,1 ile Gebze izlemektedir.

3.9: Bireylerin İkamet Ettikleri İlçelere Göre Dağılımı

		Miktar	%
İkamet Edilen İlçe	Kartepe	85	17,6%
	Kandıra	6	1,2%
	Çayırova	4	0,8%
	Darıca	3	0,6%
	Gebze	78	16,1%
	Karamürsel	13	2,7%
	Gölcük	30	6,2%
	Başiskele	10	2,1%
	İzmit	207	42,8%
	Körfez	17	3,5%
	Derince	31	6,4%
		484	100,0%

Yapılan meslek sınıflandırmasının sonuçlarına göre bireylerin %14,7'si çiftçi, %14,3'ü hizmet işçisi, %24,6'sı üretim işçisi, %8,9'u işletmeci veya esnaf, %31,6'sı büro çalışanı, uzman veya teknisyen, %6'sı yüksek nitelikli ücretli veya uzmandır.

Tablo 3.10: Bireylerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

		Miktar	%
Meslek Grubu	Çiftçi	71	14,7%
	Hizmet İşçisi	69	14,3%
	Üretim İşçisi	119	24,6%
	İşletmeci/ Esnaf	43	8,9%
	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	153	31,6%
	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	29	6,0%
Toplam		484	100,0%

Gelir gruplarına bakıldığında, örneklem içerisinde en yüksek orana sahip gelir aralığı, %32,4'lük oranla 700-1000TL'dir. İkinci sırada ise %30'luk orana sahip 1001-1600TL gelir aralığı bulunmaktadır.

Tablo 3.11: Bireylerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

		Miktar	%
Aylık Net Gelir	700TL'den az	62	12,8%
	700-1000TL	157	32,4%
	1001-1600TL	145	30,0%
	1601-2000TL	64	13,2%
	2001 ve üzeri	56	11,6%
Toplam		484	100,0%

3.3. Anket Verilerindeki Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkileri

3.3.1. Hipotezler

Ki kare bağımsızlık testi aracılığıyla iki değişken arasında ilişki olmadığına yönelik H_0 hipotezine karşılık aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

H_1 : Eğitim durumu ve gelir düzeyi arasında ilişki vardır

H_2 : Eğitim durumu ile meslek grupları birbiriyle ilişkilidir.

H_3 : Meslek grubu ile gelir düzeyi arasında ilişki vardır

H_4 : Bireyin doğduğu il ile aylık net geliri arasında ilişki vardır

H_5 : Bireyin doğduğu il ile mensubu olduğu meslek grubu arasında ilişki vardır.

H_6 : Bireyin ikamet ettiği ilçe ile gelir düzeyi arasında ilişki vardır

H₇: Bireyin ikamet ettiği ilçe ile eğitim düzeyi arasında ilişki vardır

H₈: Bireyin ikamet ettiği ilçe ile mensubu olduğu meslek grubu arasında ilişki vardır.

H₉: Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile babasının meslek grubu arasında ilişki vardır.

H₁₀: Bireyin eğitim durumu ile annesinin eğitim durumu arasında ilişki vardır

H₁₁: Bireyin eğitim durumu ile babasının eğitim durumu arasında ilişki vardır.

H₁₂: Eğitim durumu ile işe ilk giriş arasında ilişki vardır.

H₁₃: Meslek grubu ile işe ilk giriş arasında ilişki vardır.

H₁₄: Eğitim durumu ile üretkenlik artışı arasında ilişki vardır.

H₁₅: Meslek grubu ile üretkenlik artışı arasında ilişki vardır.

H₁₆: Eğitim düzeyi ile eğitime maddi destek arasında ilişki vardır.

H₁₇: Meslek grubu ile eğitime maddi destek arasında ilişki vardır.

H₁₈: Ailenin verdiği enformel eğitimle bireyin eğitim düzeyi arasında ilişki vardır.

H₁₉: Ailenin verdiği enformel eğitimle bireyin meslek grubu arasında ilişki vardır.

H₂₀: Annenin eğitim durumu ile ailenin bireye verdiği enformel eğitim arasında ilişki vardır.

H₂₁: Bireyin eğitim durumu ile eğitim kalitesi-gelir seviyesi ilişkisine bakışı arasında ilişki vardır.

H₂₂: Meslek grubu ile eğitim kalitesine bakış arasında ilişki vardır.

H₂₃: Bireyin sağlık durumuyla geliri arasında ilişki vardır.

H₂₄: Bireyin sağlık durumuyla meslek grubu arasında ilişki vardır.

H₂₅: Bireyin hayata ve geleceğe bakışı ile geliri arasında ilişki vardır.

H₂₆: Bireyin hayata ve geleceğe bakışı ile eğitim durumu arasında ilişki vardır.

H₂₇: Bireyin hayata ve geleceğe bakışı ile meslek grubu arasında ilişki vardır

3.3.2. Kazanılan Aylık Net Gelir ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Bireylerin kazandıkları aylık net gelir ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2 = 92,490$, serbestlik derecesi=12, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,401). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,356$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,345, $P=0,000$).

Tablo 3.12: Kazanılan Aylık Net Gelir İle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam	
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri		
Aylık Net Gelir	700TL'den az	22	28	7	5	62	
		25,9%	19,3%	5,0%	4,4%	12,8%	
	700-1000TL	36	47	48	26	157	
		42,4%	32,4%	34,3%	22,8%	32,4%	
	1001-1600TL	15	44	57	29	145	
		17,6%	30,3%	40,7%	25,4%	30,0%	
	1601-2000TL	10	18	16	20	64	
		11,8%	12,4%	11,4%	17,5%	13,2%	
	2001 ve üzeri	2	8	12	34	56	
		2,4%	5,5%	8,6%	29,8%	11,6%	
	Toplam		85	145	140	114	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

İlişki, yaş ilerledikçe güçlenmektedir. Kontenjans katsayısı 26 yaş ve sonrası için 0,462, 31 yaş ve sonrası için 0,506 olmaktadır. Doğrusallık istatistikleri ise, 26 yaş ve sonrası için; Pearson $R=0,429$, Spearman Korelasyon Katsayısı=0,419, 31 yaş sonrası için Pearson $R=0,505$, Spearman Korelasyon Katsayısı=0,501 sağlanmaktadır.

Tablo 3.13: 31 Yaş ve Sonrası için Aylık Net Gelir ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri	
Aylık Net Gelir	700TL'den az	20	11	2	0	33
		25,6%	11,2%	2,7%	0,0%	10,7%
	700-1000TL	33	23	9	4	69
		42,3%	23,5%	12,3%	6,9%	22,5%
	1001-1600TL	14	39	38	17	108
		17,9%	39,8%	52,1%	29,3%	35,2%
	1601-2000TL	10	17	14	14	55
		12,8%	17,3%	19,2%	24,1%	17,9%
2001 ve üzeri	1	8	10	23	42	
	1,3%	8,2%	13,7%	39,7%	13,7%	
Toplam		78	98	73	58	307
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3.13'te görüldüğü üzere, ilköğretim ve altı eğitim seviyesine sahip bireylerin %42,3'ü 700-1000TL ve %1,3'ü 2001 ve üzeri aylık net gelir elde etmektedir. Lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip bireylerin %39,7'si 2001TL ve üzeri kazanç sağlamaktadır. Ortaokul ve lise mezunlarının %39,8'i, meslek okulu mezunlarının ise %52'si 31 yaşından itibaren 1001-1600TL'lik kazanca sahiptir.

3.3.3. Meslek Grubu ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile kazandığı aylık net gelir arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. ($\chi^2=305,935$, serbestlik derecesi=20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,622). Meslek grupları ile aylık net gelir seviyeleri arasında ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, pozitif doğrusallığa sahiptir. (Pearson $R=0,398$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,369, $P=0,000$)

Tablo 3.14'te görüldüğü üzere, meslek gruplarının aylık net gelirleri belirli aralıklarda yoğunlaşmaktadır. Kar geliri elde eden iki meslek grubundan çiftçilerde yoğunlaşma 700'den az ve 700-1000 TL gelir aralıklarında olurken, işletmeci ve esnafın gelirlerinde diğer gruplarınkine göre daha fazla heterojenliğe rastlanmaktadır.

Tablo 3.14: Meslek Grubu ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam	
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman		
Aylık Net Gelir	700TL'den az	26	19	1	4	12	0	62	
		36,6%	27,5%	,8%	9,3%	7,8%	0,0%	12,8%	
	700-1000TL	31	28	22	8	68	0	157	
		43,7%	40,6%	18,5%	18,6%	44,4%	0,0%	32,4%	
	1001-1600TL	10	14	75	10	34	2	145	
		14,1%	20,3%	63,0%	23,3%	22,2%	6,9%	30,0%	
	1601-2000TL	3	8	15	9	25	4	64	
		4,2%	11,6%	12,6%	20,9%	16,3%	13,8%	13,2%	
	2001 ve üzeri	1	0	6	12	14	23	56	
		1,4%	0,0%	5,0%	27,9%	9,2%	79,3%	11,6%	
	Toplam		71	69	119	43	153	29	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

26 yaş ve üzeri yaş grupları için test yapıldığında pozitif korelasyon katsayıları artmakta, Pearson R=0,514, Spearman Korelasyon Katsayısı=0,495 olmaktadır. 31 yaş ve üzeri için frekans sayılarının engel teşkil etmesinden dolayı test yapılamamıştır. Tablo 3.19 incelendiğinde, yüksek nitelikli ücretli/ uzman meslek grubunun %79,3'ünün 2001TL ve üzerinde aylık net gelir elde ettiği görülmektedir. Büro çalışanı/ uzman/ teknisyen meslek grubuna mensup katılımcıların %44,4'ü 700-1000TL, %22,2'si 1001-1600TL, %16,3'ü 1601-2000TL ve %9,2'si 2001TL ve üzeri aylık net kazançta sahiptir. Üretim işçileri için görülen en sık gelir aralığı %63 ile 1001-1600TL'dir. Hizmet işçileri ve çiftçiler için bu aralık 700-1000TL'dir. 1601-2000TL gelir aralığına sahip olan hizmet işçileri sendikalı olup kadrolu çalışmaktadır. Bütün meslek grupları arasında sadece hizmet işçileri 2001TL ve üzerinde aylık net kazanç sağlamamaktadırlar. Büro çalışanları/ uzman/ teknisyen meslek grubunun ücret tavanı, üretim işçilerine göre daha yüksektir.

3.3.4. Meslek Grubu ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Bireylerin mensubu oldukları meslek grupları ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişki $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=341,255$, serbestlik derecesi =15 , $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,643). Meslek Grupları ile

eğitim düzeyleri arasında ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson R=0,670, P=0,000; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,666, P=0,000).

Tablo 3.15: Meslek Grubu ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İŞçisi	Üretim İŞçisi	İŞletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Eğitim Durumu	Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	45	24	9	7	0	0	85
		63,4%	34,8%	7,6%	16,3%	0,0%	0,0%	17,6%
	Ortaokul / Lise	24	33	36	15	37	0	145
		33,8%	47,8%	30,3%	34,9%	24,2%	0,0%	30,0%
	Meslek Okulu	1	11	65	10	52	1	140
		1,4%	15,9%	54,6%	23,3%	34,0%	3,4%	28,9%
	Lisans ve Üzeri	1	1	9	11	64	28	114
	1,4%	1,4%	7,6%	25,6%	41,8%	96,6%	23,6%	
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Çiftçi meslek grubuna mensup katılımcıların %63,4'ü ilköğretim veya daha alt eğitim seviyesindedir. Çiftçilerin sadece %2,8'i meslek okulu, lisans ve üzeri okul diplomalarına sahiptir. Hizmet işçilerinin ise %82,62'sı lise veya altı eğitim seviyesi bulunmaktadır. Büro çalışanları/uzman/teknisyen meslek grubunun %41'i lisans ve üzeri seviyede diploma sahibidir. Bu gruba mensup katılımcılar arasında ilköğretim veya altında eğitim seviyesine sahip olan yoktur. İŞletmeci/ esnaf meslek grubu, eğitim seviyesi bakımından heterojen bir yapıya sahiptir.

3.3.5. Bireyin Doğduğu İl ile Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

Bireyin Kocaeli'de doğmuş olması veya olmaması durumu ile aylık net geliri arasındaki ilişki, P<0,01 düzeyinde anlamlı olduğundan, H₀ hipotezi reddedilir. İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır ($\chi^2=16,538$, serbestlik derecesi=4 , P=0,002, Kontenjans Katsayısı=0,182). İlişki pozitif korelasyona sahiptir (Pearson R=0,177, P=0,000; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,171, P=0,000).

Tablo 3.16: Bireyin Doğduğu il ile Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam
		700TL'den az	700-1000TL	1001-1600TL	1601-2000TL	2001 ve üzeri	
Doğduğu İl	Kocaeli	51	108	94	39	27	319
		16,0%	33,9%	29,5%	12,2%	8,5%	100,0%
	Kocaeli Değil	11	49	51	25	29	165
		6,7%	29,7%	30,9%	15,2%	17,6%	100,0%
Toplam		62	157	145	64	56	484
		12,8%	32,4%	30,0%	13,2%	11,6%	100,0%

Tablo 3.16'da görüldüğü üzere Kocaeli'de doğanların %34'ü 700-1000TL, %29,5'i 1001-1600TL, %12,2'si 1601-2000TL, %8,5'i 2001TL ve üzerinde gelir seviyesine sahiptir. Kocaeli dışında doğanların ise %29,7'si 700-1000TL, %31'i 1001-1600TL, %15,2'si 1601-2000TL ve %17,6'sı 2001TL ve üzeri aylık net kazanç sağlamaktadır.

İlişki, 31 yaş ve üstü bireyleri için incelendiğinde, ilişkinin gücü artmaktadır ($\chi^2=15,419$, serbestlik derecesi =4, P=0,004, Kontenjans Katsayısı=0,219; Pearson R=0,220, P=0,000; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,218, P=0,000).

3.3.6. Bireyin Doğduğu İl ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki

Bireyin Kocaeli'de doğmuş olması veya olmaması durumu ile mensubu olduğu meslek grubu arasındaki ilişki P<0,01 düzeyinde anlamlı olduğundan H₀ hipotezi reddedilir. İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır ($\chi^2=50,756$, serbestlik derecesi=5, P=0,000, Kontenjans Katsayısı=0,308). İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson R=0,248, P=0,000; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,241, P=0,000).

Tablo 3.17'de görüldüğü üzere, ankete katılan çiftçilerin tamamı Kocaeli doğumludur. Nitelikli işçi ve büro çalışanı /uzman /teknisyen meslek gruplarında Kocaeli doğumlular sayısal olarak yaklaşık 2/3 oranında üstünlüğe sahiptir. Hizmet işçilerinin %38'i, işletmeci ve esnafların %44'ü Kocaeli dışında doğmuştur. Meslek grupları arasında sadece yüksek nitelikli ücretli/ uzman grubunda Kocaeli dışında doğanlar sayısal üstünlük kurmuştur. Bu durum, Kocaeli'de yüksek nitelikli ücretli/ uzman istihdamı için diğer illerden faydalandığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3.17: Bireyin Doğduğu İl ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Doğduğu İl	Kocaeli	71	43	76	24	94	11	319
		100,0%	62,3%	63,9%	55,8%	61,4%	37,9%	65,9%
	Kocaeli Değil	0	26	43	19	59	18	165
		0,0%	37,7%	36,1%	44,2%	38,6%	62,1%	34,1%
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.7. İkamet Edilen İlçe ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki

Bireylerin ikamet ettikleri ilçe ile aylık net gelirleri arasındaki ilişki $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=60,074$, serbestlik derecesi=16, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,332). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,207$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,187, $P=0,000$).

Tablo 3.28: İkamet Edilen İlçe ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki

		Kalınan Semt					Toplam
		Kartepe/ Kandıra	Derince/ Körfez	Gebze/ Çayırova/ Darıca	Başiskele/ Gölcük/ Karamürsel	İzmit	
Aylık Net Gelir	700TL'den az	24	1	7	4	26	62
		26,4%	2,1%	8,2%	7,5%	12,6%	12,8%
	700-1000TL	37	26	24	12	58	157
		40,7%	54,2%	28,2%	22,6%	28,0%	32,4%
	1001-1600TL	17	12	34	21	61	145
		18,7%	25,0%	40,0%	39,6%	29,5%	30,0%
	1601-2000TL	11	6	9	12	26	64
		12,1%	12,5%	10,6%	22,6%	12,6%	13,2%
	2001 ve üzeri	2	3	11	4	36	56
		2,2%	6,3%	12,9%	7,5%	17,4%	11,6%
Toplam		91	48	85	53	207	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.8. İkamet Edilen İlçe ile Eğitim Seviyesi Arasındaki İlişki

Bireyin ikamet ettiği ilçe ile eğitim seviyesi arasındaki ilişki, $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=92,488$, serbestlik derecesi=12, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,401). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,345$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,336, $P=0,000$).

Tablo 3.19: İkamet Edilen İlçe İle Eğitim Seviyesi Arasındaki İlişki

		Kalınan Semt					Toplam
		Kartepe/ Kandıra	Gebze/ Çayırova/ Darıca	Derince/ Körfez	İzmit	Başiskele/ Gölcük/ Karamürsel	
Eğitim Durumu	Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	39 42,9%	10 11,8%	5 10,4%	29 14,0%	2 3,8%	85 17,6%
	Ortaokul / Lise	35 38,5%	31 36,5%	9 18,8%	61 29,5%	9 17,0%	145 30,0%
		Meslek Okulu	13 14,3%	26 30,6%	24 50,0%	58 28,0%	19 35,8%
	Lisans ve Üzeri	4 4,4%	18 21,2%	10 20,8%	59 28,5%	23 43,4%	114 23,6%
		Toplam	91 100,0%	85 100,0%	48 100,0%	207 100,0%	53 100,0%

3.3.9. İkamet Edilen İlçe ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki

Bireyin ikamet ettiği ilçe ile mensubu olduğu meslek grubu arasındaki ilişki $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğu için H_0 reddedilir ($\chi^2=183,102$, serbestlik derecesi=20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,524). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,240$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,224, $P=0,000$).

Tablo 3.20: İkamet Edilen İlçe ile Meslek Grubu Arasındaki İlişki

		Kalınan Semt					Toplam
		Kartepe/ Kandıra	Gebze/ Çayırova/ Darıca	Derince/ Körfez	Başiskele/ Gölcük/ Karamürsel	İzmit	
Meslek Grubu	Çiftçi	47	0	0	0	24	71
		51,6%	0,0%	0,0%	0,0%	11,6%	14,7%
	Hizmet İşçisi	16	12	8	4	29	69
		17,6%	14,1%	16,7%	7,5%	14,0%	14,3%
	Üretim İşçisi	8	24	9	22	56	119
		8,8%	28,2%	18,8%	41,5%	27,1%	24,6%
	İşletmeci/Esnaf	10	13	1	2	17	43
		11,0%	15,3%	2,1%	3,8%	8,2%	8,9%
Büro Çalışanı/ Uzman/Teknisyen	10	33	29	21	60	153	
	11,0%	38,8%	60,4%	39,6%	29,0%	31,6%	
Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	0	3	1	4	21	29	
	0,0%	3,5%	2,1%	7,5%	10,1%	6,0%	
Toplam		91	85	48	53	207	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.10. Barınma Durumu ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki

Bireyin barınma durumu ile aylık net geliri arasındaki ilişki $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğundan H_0 reddedilir ($\chi^2=55,347$, serbestlik derecesi=8, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,322). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,318$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,312, $P=0,000$).

Tablo 3.21: Barınma Durumu ile Aylık Net Gelir Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam
		700TL'den az	700- 1000TL	1001- 1600TL	1601- 2000TL	2001 ve üzeri	
Barınma Durumu	Anne- Babam ile Kalıyorum	26	56	27	7	2	118
		41,9%	35,7%	18,6%	10,9%	3,6%	24,4%
	Kiracı	12	43	41	14	9	119
		19,4%	27,4%	28,3%	21,9%	16,1%	24,6%
	Ev Sahibi	24	58	77	43	45	247
		38,7%	36,9%	53,1%	67,2%	80,4%	51,0%
Toplam		62	157	145	64	56	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3.21’de görüldüğü üzere, bireylerin 700-1000TL’lik gelir aralığını aştıktan sonra, anne ve babalarıyla beraber yaşama eğilimleri azalmaktadır. 700-1000TL’lik gelir aralığını aşan bireylerin ev sahibi olma olasılıkları yükselmektedir.

3.3.11. Bireyin Eğitim Düzeyi ile Babasının Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Bireyin eğitim düzeyi ile babasının eğitim düzeyi arasındaki ilişki, $P < 0,01$ seviyesinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=101,570$, serbestlik derecesi=9 , $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,416). Bireyin eğitim düzeyi ile babasının eğitim düzeyi arasında ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,421$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,429, $P=0,000$).

Tablo 3.22: Bireyin Eğitim Düzeyi ile Babasının Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul / Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri	
Babanın Eğitim Durumu	Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	79	91	72	33	275
		92,9%	62,8%	51,4%	28,9%	56,8%
	Ortaokul / Lise	5	39	42	39	125
		5,9%	26,9%	30,0%	34,2%	25,8%
	Meslek Okulu	1	11	17	20	49
		1,2%	7,6%	12,1%	17,5%	10,1%
	Lisans ve Üzeri	0	4	9	22	35
		0,0%	2,8%	6,4%	19,3%	7,2%
Toplam		85	145	140	114	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Katılımcıların babalarının %56,8’i ilköğretim veya altı, %25,8’i, ortaokul/ lise, %10’u meslek okulları ve %7,2’si lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahiptir. İlköğretim ve altı eğitim seviyesine sahip bireyler için bu oran %92,9’dur. Bu bireylerin ortaokul/ lise mezunu baba oranı %5,9’dur. Lisans ve üzeri eğitim seviyesinin altındaki eğitim seviyeleri genellikle belli noktalarda yoğunlaşırken, lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip babaların eğitim seviyeleri diğerlerine göre

daha heterojen bir yapıya sahiptir. Bireyler eğitim seviyeleri itibariyle babalarının eğitim seviyesini geçmeye veya aynı eğitim seviyesine sahip olma eğilimindedir.

3.3.12. Bireyin Eğitim Düzeyi İle Annesinin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Anne eğitimine dair anket verilerine göre, annelerin %75'i ilköğretim ve altı eğitim düzeyindeyken, %20'si ise ortaokul/ lise mezuniyet derecesine sahiptir. Ki kare analizinde 5'ten küçük frekanslar %38'lik orana sahip olduğundan anlamlı bir değerlendirme yapılamamaktadır. Bu nedenle annelerin eğitim durumları “İlköğretim ve altı” ve “Ortaokul ve üzeri” olarak iki grup altında incelenmiştir.

Yeni tasnif biçimine göre, bireylerin eğitim durumu ile annelerinin eğitim durumları arasındaki ilişki $P < 0,01$ seviyesinde anlamlılığa sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir ($\chi^2=44,733$, serbestlik derecesi =3, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,291). Bireylerin eğitim durumları ile annelerinin eğitim durumları arasında ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,288$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,284, $P=0,000$).

Tablo 3.23: Bireyin Eğitim Düzeyi İle Annesinin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri	
Annenin Eğitim Düzeyi	İlköğretim ve altı	84	112	105	66	367
		98,8%	77,2%	75,0%	57,9%	75,8%
	Ortaokul ve üzeri	1	33	35	48	117
		1,2%	22,8%	25,0%	42,1%	24,2%
Toplam		85	145	140	114	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Katılımcılar, babalarının olduğu gibi, annelerinin de eğitim seviyesine sahip olma veya bu seviyeyi geçme eğilimindedir. İlköğretim ve altı eğitim seviyesine sahip bireylerin %98,8'inin annesi de aynı eğitim seviyesine sahiptir. Lisans ve üzeri okullardan mezun olanların %42'sinin annesi ortaokul ve üzeri okullardan mezun olmuştur.

3.3.13. Bireyin Meslek Grubu ile Babasının Meslek Grubu Arasındaki İlişki

Bireyin mensubu olduğu meslek grubuyla babasının mensubu olduğu meslek grubu arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=215,183$, serbestlik derecesi=20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,555). Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile babasının mensubu olduğu meslek grubu arasında ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,502$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,495, $P=0,000$).

Tablo 3.24: Bireyin Meslek Grubu ile Babasının Meslek Grubu Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Babanın Meslek Grubu	Çiftçi	53	17	16	6	11	0	103
		74,6%	24,6%	13,4%	14,0%	7,2%	0,0%	21,3%
	Hizmet İşçisi	6	23	14	5	26	2	76
		8,5%	33,3%	11,8%	11,6%	17,0%	6,9%	15,7%
	Üretim İşçisi	8	18	56	16	44	7	149
		11,3%	26,1%	47,1%	37,2%	28,8%	24,1%	30,8%
İşletmeci/Esnaf	3	8	12	7	23	4	57	
	4,2%	11,6%	10,1%	16,3%	15,0%	13,8%	11,8%	
Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen/ Yüksek Nit.	1	3	21	9	49	16	99	
	1,4%	4,3%	17,6%	20,9%	32,0%	55,2%	20,5%	
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3.24'te görüldüğü üzere, çiftçi meslek mensubu katılımcıların %74,6'sının babası da aynı meslek grubuna dahildir. Hizmet işçisi meslek grubuna mensup bireyler için, babaların %33,3'ü hizmet işçisi, %26,6'sı üretim işçisi, %24,6'sı çiftçidir. Üretim işçisi meslek grubuna mensup bireylerde ise, babaların %47,1'i yine üretim işçisidir. Büro çalışanı/uzman/teknisyen meslek grubu ile yüksek nitelikli ücretli/uzmanların babaları çoğunlukla aynı meslek grubuna mensuptur. Bu meslek gruplarında ikinci sırayı üretim işçisi meslek grubuna mensup babalar almaktadır.

Yüksek nitelikli ücretli/ uzman meslek grubuna mensup katılımcılar arasında babası çiftçi olan yoktur. Babası hizmet işçisi olanların oranı ise %6,9'dur.

Annelerin %92'si Ev hanımı veya çiftçi meslek grubuna dahil olduğundan, farklı meslek gruplarını birleştirmek için yollar denenmiş; ancak anlamlı tasnif oluşturulamadığından Ki kare bağımsızlık testi yapılamamıştır.

3.3.14. Bireyin Aylık Net Geliri ile Ailesinin Eğitimine Maddi Desteği Arasındaki İlişki

Ankete katılan bireylere, eğitimleri için ebeveynlerinin sağladığı maddi desteğin yeterliliği sorulmuştur. Bireyin aylık net geliri ile ebeveynlerinin eğitimine maddi desteği arasındaki ilişki, $P < 0,05$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır ($\chi^2=29,262$, serbestlik derecesi=16, $P=0,022$, Kontenjans Katsayısı=0,239). İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,134$, $P=0,003$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,113, $P=0,013$).

Tablo 3.25: Bireyin Aylık Net Geliri ile Ailesinin Eğitimine Maddi Desteği Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam
		700TL'den az	700-1000TL	1001-1600TL	1601-2000TL	2001 ve üzeri	
Eğitime Verilen Maddi Destek	Çok yetersiz	11	10	12	2	2	37
		17,7%	6,4%	8,3%	3,1%	3,6%	7,6%
	Yetersiz	12	23	18	11	7	71
		19,4%	14,6%	12,4%	17,2%	12,5%	14,7%
	İdare eder	14	30	40	15	6	105
		22,6%	19,1%	27,6%	23,4%	10,7%	21,7%
	Yeterli	21	64	58	26	29	198
		33,9%	40,8%	40,0%	40,6%	51,8%	40,9%
	Çok yeterli	4	30	17	10	12	73
		6,5%	19,1%	11,7%	15,6%	21,4%	15,1%
Toplam		62	157	145	64	56	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

İki değişken arasındaki ilişki, 26 yaş ve üzeri bireyler için de incelenmiştir. Yeni testte, Kontenjans Katsayısı 0,262'ye, Pearson R 0,177'ye, Spearman Korelasyonu 0,160'a yükselmiştir.

Tablo 3.25 incelendiğinde, katılımcıların %40,9'ununu, ailelerinden eğitimleri için aldıkları maddi desteği yeterli, %15,1'inin çok yeterli bulduğu görölmektedir. "Yetersiz" yanıtını verenler %14,7, "çok yetersiz" yanıtını verenler ise %7,6'lık orana sahiptir. 700TL'den az kazanan bireylerden "çok yetersiz" yanıtını verenler %17,7'lik orana sahiptir. Bu oran diğer gruplar arasında en yüksektir. Aynı gelir grubunda "çok yeterli" yanıtını verenler ise %6,5 olup diğer gruplar arasında en düşük oranı teşkil etmektedir. 2001TL ve üzeri gelire sahip olup "çok yeterli" yanıtını verenler bu grubun %21,4'ünü oluşturmaktadır. Bu oran diğer grupların aynı yanıt oranlarına göre daha fazladır. 2001TL ve üzeri gelir grubunun "yeterli" yanıtı, %51,8 ile gruplar arasında en yüksek seviyededir.

3.3.15. Bireyin Eğitim Düzeyi ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasındaki İlişki

Bireyin eğitim seviyesi ile eğitimi için ailesinden aldığı maddi destek, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. ($\chi^2=63,195$ serbestlik derecesi=12, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,340). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,323$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,315, $P=0,000$).

Tablo 3.26'da görüldüğü üzere, ilköğretim ve altı eğitim seviyesine sahip bireylerin verdiği "çok yetersiz" ve "yetersiz" yanıtlarının toplamı %44,7'dir. Bu toplam oran, ortaokul/lise mezunları için %23,4, meslek okulu mezunları için %19,2, lisans ve üzeri okul mezunları için %7,9'dur. Aynı doğrusallık "çok yeterli" yanıtlarında da görölmektedir. Lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip bireyler, "çok yeterli" ve "yeterli" yanıtını en fazla veren grup olmuştur.

Tablo 3.26: Bireyin Eğitim Düzeyi ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam	
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri		
Eğitime Verilen Maddi Destek	Çok yetersiz	17	9	10	1	37	
		20,0%	6,2%	7,1%	,9%	7,6%	
	Yetersiz	21	25	17	8	71	
		24,7%	17,2%	12,1%	7,0%	14,7%	
	İdare eder	16	39	34	16	105	
		18,8%	26,9%	24,3%	14,0%	21,7%	
	Yeterli	25	58	55	60	198	
		29,4%	40,0%	39,3%	52,6%	40,9%	
	Çok yeterli	6	14	24	29	73	
		7,1%	9,7%	17,1%	25,4%	15,1%	
	Toplam		85	145	140	114	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.16. Bireyin Meslek Grubu ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasında İlişki

Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile ailesinden aldığı maddi destek arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. ($\chi^2=59,392$, serbestlik derecesi=20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,331). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,253$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,242, $P=0,000$).

Tablo 3.27’de görüldüğü üzere, “çok yetersiz” yanıtı en çok çiftçi meslek grubu tarafından verilmiştir. “Çok yetersiz” ve “yetersiz” yanıtlarının toplandığında, çiftçi meslek grubu %32,4’lük orana sahip iken, hizmet işçisi meslek grubu %36,2’lik oranla ebeveynlerinin maddi desteğini en fazla yetersiz bulan grup olmaktadır. Bu oran, işletmeci/esnaf meslek grubu için %23,2, üretim işçileri için %22,7, yüksek nitelikli/uzman meslek grubu için %17,2, büro çalışanı/ uzman/ teknisyen için %11,8’dir. “Çok yeterli” ve “yeterli” oranları toplandığında, yüksek nitelikli/uzman

meslek grubu %72,4'lük oranla ilk sırada yer almakta, bu meslek grubunu %68 ile büro çalışanı/ uzman/ teknisyen, %53,5 ile işletmeci/ esnaf, %50,7 ile çiftçi, %47 ile üretim işçisi meslek grubu izlemektedir. Hizmet işçileri, ebeveynlerinin maddi desteğini %44,9 ile en az yeterli bulan meslek grubudur

Tablo 3.27: Bireyin Meslek Grubu ile Ailesinin Eğitime Maddi Desteği Arasında İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Eğitime Verilen Maddi Destek	Çok yetersiz	12	11	9	1	3	1	37
		16,9%	15,9%	7,6%	2,3%	2,0%	3,4%	7,6%
	Yetersiz	11	14	18	9	15	4	71
		15,5%	20,3%	15,1%	20,9%	9,8%	13,8%	14,7%
	İdare eder	12	13	36	10	31	3	105
		16,9%	18,8%	30,3%	23,3%	20,3%	10,3%	21,7%
	Yeterli	34	20	45	14	73	12	198
		47,9%	29,0%	37,8%	32,6%	47,7%	41,4%	40,9%
Çok yeterli	2	11	11	9	31	9	73	
	2,8%	15,9%	9,2%	20,9%	20,3%	31,0%	15,1%	
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.17. Babanın Meslek Grubu ile Bireyin Eğitimi için Verilen Maddi Destek Arasındaki İlişki

Babanın meslek grubu ile bireyin eğitimi için verilen maddi destek arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 Hipotezi reddedilir ($\chi^2=43,627$, serbestlik derecesi=20, $P=0,002$, Kontenjans Katsayısı=0,288). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir. (Pearson $R=0,243$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,230, $P=0,000$).

Tablo 3.28: Babanın Meslek Grubu ile Bireyin Eğitimi için Verilen Maddi Destek Arasındaki İlişki

		Babanın Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Nitelikli İşçi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Eğitime Verilen Maddi Destek	Çok yetersiz	16	8	10	2	1	0	37
		15,5%	10,5%	6,7%	3,5%	1,1%	0,0%	7,6%
	Yetersiz	23	11	17	9	11	0	71
		22,3%	14,5%	11,4%	15,8%	11,7%	0,0%	14,7%
	İdare eder	22	16	35	14	17	1	105
		21,4%	21,1%	23,5%	24,6%	18,1%	20,0%	21,7%
	Yeterli	37	29	65	17	48	2	198
		35,9%	38,2%	43,6%	29,8%	51,1%	40,0%	40,9%
Çok yeterli	5	12	22	15	17	2	73	
	4,9%	15,8%	14,8%	26,3%	18,1%	40,0%	15,1%	
Toplam		103	76	149	57	94	5	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.18. Ailesinin Verdiği Eğitim ile Bireyin Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

Ankete katılan bireylere, ebeveynlerinin kendilerine okul dışında doğrudan verdiği eğitimin yeterliliği sorulmuştur. Bireyin ailesinden aldığı eğitim için duyduğu memnuniyet ile aylık net geliri arasındaki ilişki $P < 0,05$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=30,640$, serbestlik derecesi=16, $P=0,015$, Kontenjans Katsayısı=0,244). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, Pearson R testine göre $P < 0,05$ düzeyinde pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,110$, $P=0,016$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,080, $P=0,080$). Spearman Korelasyonu'na göre ilişkinin yönü yoktur. 26 yaş ve üzeri bireyler için yeni hesaplama yapıldığında ise Kontenjans Katsayısı 0,278 olmuştur. Pearson R 0,151'e, Spearman Korelasyonu ise 0,124'e yükselmiştir.

Tablo 3.29'da görüldüğü üzere, katılımcıların %38'i ailelerinden aldıkları eğitimi yeterli, %23,3'ü çok yeterli bulmaktadır. Bu oranların toplamı, eğitime verilen maddi desteğin yeterliliği toplamlarından daha fazladır. "Çok yetersiz" yanıtını en fazla 700TL'den az kazanan bireyler vermiştir. 2001TL ve üzerinde aylık

net gelir elde eden bireyler arasında “çok yetersiz” yanıtını veren yoktur. “Çok yeterli” yanıtını en fazla veren grup 2001TL ve üzerinde kazanç elde edenlerdir.

Tablo 3.29: Ailesinin Verdiği Eğitim ile Bireyin Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam	
		700TL'den az	700-1000TL	1001-1600TL	1601-2000TL	2001 ve üzeri		
Ailenin Verdiği Eğitim	Çok Yetersiz	10	6	9	3	0	28	
		16,1%	3,8%	6,2%	4,7%	0,0%	5,8%	
	Yetersiz	6	11	18	10	2	47	
		9,7%	7,0%	12,4%	15,6%	3,6%	9,7%	
	İdare eder	17	37	32	12	14	112	
		27,4%	23,6%	22,1%	18,8%	25,0%	23,1%	
	Yeterli	19	61	59	23	22	184	
		30,6%	38,9%	40,7%	35,9%	39,3%	38,0%	
	Çok yeterli	10	42	27	16	18	113	
		16,1%	26,8%	18,6%	25,0%	32,1%	23,3%	
	Toplam		62	157	145	64	56	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.19. Ailesinin Verdiği Eğitim İle Bireyin Eğitim Düzeyi Arasında İlişki

Ailenin okul dışında verdiği eğitim, çocuğun doğrudan ailesinden aldığı eğitimi ifade etmektedir. Bireyin eğitim düzeyi ile ailesinin verdiği eğitim arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. ($\chi^2=40,806$, serbestlik derecesi =12 , $P=0,233$, Kontenjans Katsayısı=0,279). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,238$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,239, $P=0,000$).

Tablo 3.30’da görüldüğü üzere, “çok yetersiz” yanıtını en fazla ilköğretim ve altı eğitim seviyesindekiler, “çok yeterli” yanıtını ise lisan ve üzeri okullardan mezun olanlar vermiştir. “Çok yetersiz”, “idare eder” ve “çok yeterli” yanıtlarında gruplara göre doğrusallık bulunmaktadır.

Tablo 3.30: Ailesinin Verdiği Eğitim İle Bireyin Eğitim Düzeyi Arasında İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam	
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri		
Ailenin Verdiği Eğitim	Çok Yetersiz	12	8	5	3	28	
		14,1%	5,5%	3,6%	2,6%	5,8%	
	Yetersiz	8	15	19	5	47	
		9,4%	10,3%	13,6%	4,4%	9,7%	
	İdare eder	26	39	31	16	112	
		30,6%	26,9%	22,1%	14,0%	23,1%	
	Yeterli	28	57	49	50	184	
		32,9%	39,3%	35,0%	43,9%	38,0%	
	Çok yeterli	11	26	36	40	113	
		12,9%	17,9%	25,7%	35,1%	23,3%	
	Toplam		85	145	140	114	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.20. Ailesinin Verdiği Eğitimle Bireyin Meslek Grubu Arasındaki İlişki

Ailenin okul dışında verdiği eğitimle bireyin meslek grubu arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=58,511$, serbestlik derecesi =20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,328). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,199$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,199, $P=0,000$).

Tablo 3.31’de görüldüğü üzere, çiftçiler, “çok yetersiz” yanıtını en fazla veren gruptur. “Çok yetersiz” ve “yetersiz” yanıtları toplandığında, işletmecisi/esnaf meslek grubu %23,3 ile ilk sırayı almakta, onu %20,2 ile hizmet işçileri takip etmekte, yüksek nitelikli ücretli/uzman meslek grubu ise %3,4 ile son sırada bulunmaktadır. “Çok yeterli” ve “yeterli” yanıtları toplandığında, yüksek nitelikli ücretli/uzman meslek grubu %75,9 ile ilk sırada, çiftçi meslek grubu %51,7 ile son sırada yer almaktadır.

Tablo 3.31: Ailenin Okul Dışında Verdiği Eğitimle Bireyin Meslek Grubu Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Ailenin Verdiği Eğitim	Çok Yetersiz	11	5	5	3	4	0	28
		15,5%	7,2%	4,2%	7,0%	2,6%	0,0%	5,8%
	Yetersiz	0	9	15	7	15	1	47
		0,0%	13,0%	12,6%	16,3%	9,8%	3,4%	9,7%
	İdare eder	24	19	26	10	27	6	112
		33,8%	27,5%	21,8%	23,3%	17,6%	20,7%	23,1%
	Yeterli	34	19	47	11	61	12	184
		47,9%	27,5%	39,5%	25,6%	39,9%	41,4%	38,0%
Çok yeterli	2	17	26	12	46	10	113	
	2,8%	24,6%	21,8%	27,9%	30,1%	34,5%	23,3%	
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.21. Annenin Eğitim Düzeyi ile Ailenin Verdiği Eğitim Arasındaki İlişki

Annenin eğitim durumu ile bireyin ailesinden aldığı eğitim arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. ($\chi^2=17,828$, serbestlik derecesi=4, $P=0,001$, Kontenjans Katsayısı=0,188) İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,185$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,188, $P=0,000$).

Tablo 3.32 incelendiğinde, annesi ortaokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip bireyler, “çok yetersiz”, “yetersiz”, “idare eder” yanıtlarını daha az, “çok yeterli”, “yeterli” yanıtlarını daha fazla verdiği görülmektedir.

Tablo 3.32: Annenin Eğitim Durumu ile Ailenin Verdiği Eğitim Arasındaki İlişki

		Annenin Eğitim Düzeyi		Toplam
		İlköğretim ve altı	Ortaokul ve üzeri	
Ailenin Verdiği Eğitim	Çok Yetersiz	25	3	28
		6,8%	2,6%	5,8%
	Yetersiz	42	5	47
		11,4%	4,3%	9,7%
	İdare eder	93	19	112
		25,3%	16,2%	23,1%
	Yeterli	132	52	184
		36,0%	44,4%	38,0%
Çok yeterli	75	38	113	
	20,4%	32,5%	23,3%	
Toplam		367	117	484
		100,0%	100,0%	100,0%

3.3.22. Eğitim Düzeyi ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki

Ankete katılan bireylere, eğitim kalitesinin gelir seviyesine etkisinin derecesi sorulmuştur. Bireyin eğitim durumu ile eğitim kalitesine bakışı arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=61,419$ serbestlik derecesi=15, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,336). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,208$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,197, $P=0,000$).

Ankete katılan bireylerin %47,7'sine göre, eğitimin kalitesinin gelir seviyesine etkisi yüksek veya çok yüksektir. “Çok yüksek” ve “yüksek” yanıtları toplandığında, lisans ve üzeri okul mezunları %64,9 ile ilk sırayı, ilköğretim ve altı eğitim seviyesine sahip bireyler ise %34,1 ile son sırayı almaktadır. Meslek okulu mezunlarının %27,9'u bu etkiyi düşük veya çok düşük bulmaktadır.

Tablo 3.33: Eğitim Düzeyi ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam	
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri		
Eğitim Kalitesine Bakış	Fikrim yok	31	26	17	7	81	
		36,5%	17,9%	12,1%	6,1%	16,7%	
	Çok düşük	0	6	11	7	24	
		0,0%	4,1%	7,9%	6,1%	5,0%	
	Düşük	10	26	28	21	85	
		11,8%	17,9%	20,0%	18,4%	17,6%	
	Farketmez	15	26	17	5	63	
		17,6%	17,9%	12,1%	4,4%	13,0%	
	Yüksek	21	43	47	56	167	
		24,7%	29,7%	33,6%	49,1%	34,5%	
	Çok yüksek	8	18	20	18	64	
		9,4%	12,4%	14,3%	15,8%	13,2%	
	Toplam		85	145	140	114	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.23. Meslek Grubu ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki

Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile eğitim kalitesine bakışı arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=59,833$, serbestlik derecesi=25, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,332). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,197$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,183, $P=0,000$).

Tablo 3.34'te görüldüğü üzere, yüksek nitelikli ücretli/ uzman meslek grubuna mensup bireylerin %75,9'u, eğitim kalitesinin gelir seviyesi üzerindeki etkisinin yüksek veya çok yüksek olduğu yanıtını vermiştir. Bu grubu %45,8 ile işletmeciler/ esnaf, %43 ile büro çalışanları/ uzman/teknisyen, %41,2 ile üretim işçisi, %39,5 ile çiftçi ve %39,1 ile hizmet işçisi meslek grupları izlemektedir. Etkinin düşük veya çok düşük olduğuna dair en fazla yanıt, %28,1 ile büro çalışanları/uzman/teknisyen meslek grubu vermiş; bu grubu %27,7 ile üretim işçisi meslek grubu izlemiştir.

Tablo 3.34: Meslek Grubu ile Eğitim Kalitesine Bakış Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	
Eğitim Kalitesine Bakış	Fikrim yok	26	15	20	6	13	1	81
		36,6%	21,7%	16,8%	14,0%	8,5%	3,4%	16,7%
	Çok düşük	0	1	10	0	12	1	24
		0,0%	1,4%	8,4%	0,0%	7,8%	3,4%	5,0%
	Düşük	8	11	23	8	31	4	85
		11,3%	15,9%	19,3%	18,6%	20,3%	13,8%	17,6%
	Farketmez	9	15	17	5	16	1	63
		12,7%	21,7%	14,3%	11,6%	10,5%	3,4%	13,0%
	Yüksek	21	20	34	17	59	16	167
		29,6%	29,0%	28,6%	39,5%	38,6%	55,2%	34,5%
Çok yüksek	7	7	15	7	22	6	64	
	9,9%	10,1%	12,6%	16,3%	14,4%	20,7%	13,2%	
Toplam		71	69	119	43	153	29	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.24. Eğitim Düzeyi ile İşe İlk Giriş Arasındaki İlişki

Bireyin Eğitim düzeyi ile işe ilk girişi arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. Bireyin eğitim düzeyi ile işe ilk girişi arasında ilişki bulunmaktadır ($\chi^2 = 124,839$ serbestlik derecesi = 15, $P = 0,000$, Kontenjans Katsayısı = 0,453). Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R = 0,383$, $P = 0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı = 0,425, $P = 0,000$).

İlköğretim veya daha düşük eğitim düzeyine sahip olanların %38,8'i, ortaokul ve lise mezunlarının %28'i, meslek lisesi veya meslek yüksek okulu mezunlarının %37,9'u, lisans veya üzeri eğitim derecesine sahip olanların %13'ü doğrudan tanıdıkları vasıtasıyla işe girmiştir. İşe girişlerinde "Hem eğitimim hem de tanıdıklarım vasıtasıyla" cevabını verenlerle doğrudan tanıdıkları vasıtasıyla işe girenlerin sayısı toplandığında, %50 popülasyon oranı bulunmaktadır. Bu oran ilköğretim ve altı eğitim düzeyindekiler için %43,5, ortaokul veya lise mezunları için %57,2, meslek okulları için %54,3, lisans ve üzeri için %38,6'dır. Popülasyon dikkate alındığında sadece eğitim seviyesi ve sınavlar yoluyla ilk defa işe girdiklerini

belirten bireylerin oranı %25,8'dir. Bu oran meslek okulları için %31,4, lisans ve üzeri için %47,4'tür.

Tablo 3.35: Eğitim Düzeyi ile İşe İlk Giriş Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri	
İşe İlk Giriş	Hiçbiri	16	22	13	9	60
		18,8%	15,2%	9,3%	7,9%	12,4%
	Ailemin yanında çalışıyorum	17	12	5	4	38
		20,0%	8,3%	3,6%	3,5%	7,9%
	Ailemin işini devraldım	12	4	2	3	21
		14,1%	2,8%	1,4%	2,6%	4,3%
	Tanıdıklarımın/ Akrabalarımın/ Ailemin vasıtasıyla iş buldum	33	55	41	15	144
		38,8%	37,9%	29,3%	13,2%	29,8%
	Hem eğitimim hem de tanıdıklarım iş bulmamda eşit oranda etkili oldu	4	28	35	29	96
		4,7%	19,3%	25,0%	25,4%	19,8%
Aldığım eğitim/ Yaptığım stajlar/ Girdiğim Sınavlar iş bulmamda etkili oldu	3	24	44	54	125	
	3,5%	16,6%	31,4%	47,4%	25,8%	
Toplam		85	145	140	114	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.2.25. Meslek Grubu İle İşe İlk Girişte Rol Oynayan Faktörler Arasındaki İlişki

Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile işe ilk girişinde rol oynayan etkenler arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. Bireyin mensubu olduğu meslek grubu ile işe ilk girişinde rol oynayan etkenler arasında ilişki bulunmaktadır ($\chi^2=249,308$, serbestlik derecesi=25, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,583). Bu ilişki pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,341$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,393, $P=0,000$).

Tablo 3.36: Meslek Grubu İle İşe İlk Girişte Rol Oynayan Faktörler Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu					Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman	Toplam	
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen			
İşe İlk Giriş	Hiçbiri	9	9	8	19	12	3	60	
		12,7%	13,0%	6,7%	44,2%	7,8%	10,3%	12,4%	
	Ailemin yanında çalışıyorum	23	7	3	3	2	0	38	
		32,4%	10,1%	2,5%	7,0%	1,3%	0,0%	7,9%	
	Ailemin işini devraldım	11	3	0	5	1	1	21	
		15,5%	4,3%	0,0%	11,6%	,7%	3,4%	4,3%	
	Tanıdıklarımın/ Akrabalarımın/Ailemin vasıtasıyla iş buldum	16	38	48	8	30	4	144	
		22,5%	55,1%	40,3%	18,6%	19,6%	13,8%	29,8%	
	Hem eğitimim hem de tanıdıklarım iş bulmamda eşit oranda etkili oldu	6	7	31	7	41	4	96	
		8,5%	10,1%	26,1%	16,3%	26,8%	13,8%	19,8%	
	Aldığım eğitim/ Yaptığım stajlar/ Girdiğim Sınavlar iş bulmamda etkili oldu	6	5	29	1	67	17	125	
		8,5%	7,2%	24,4%	2,3%	43,8%	58,6%	25,8%	
	Toplam		71	69	119	43	153	29	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3.36’da görüldüğü üzere, bazı gruplar doğrudan tanıdıkları ile, bazı gruplar hem eğitim hem de tanıkları vasıtası ile işe girme olanağına sahip olmuşlardır. Doğrudan tanıdıkları vasıtasıyla en çok iş bulan meslek grupları %55,1 ile hizmet işçisi ve %40,3 ile üretim işçisidir. Yüksek nitelikli ücretli/uzman meslek grubunda bu oran en azdır. Bu gruba mensup bireylerin %58,6’sı, aldıkları eğitim ve girdikleri sınavlar vasıtasıyla doğrudan iş bulduklarını ifade etmişlerdir. Eğitim ve sınavlar vasıtasıyla doğrudan iş bulan ikinci sıradaki grup ise %43,8 ile büro çalışanı/uzman/teknisyenlerdir. Bu grup için işe girmede toplam tanıdık etkisi %26,8+%19,6=%46,4’tür. Yüksek nitelikli ücretli/ uzmanlarda ise bu oran %13,8+%13,8=%27,6’dır.

3.2.26. Meslek Grubu ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki

Bireylerin mensubu olduğu meslek grubu ile üretkenlik artışını sağlayan etmenler arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan

H₀ hipotezi reddedilir ($\chi^2=107,235$, serbestlik derecesi=20, P=0,000, Kontenjan Katsayısı=0,426). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki pozitif doğrusallığa sahiptir. (Pearson R=0,294, P=0,000; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,289, P=0,000).

Tablo 3.37: Meslek Grubu ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu						Toplam	
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman		
Üretkenliği Arttıran Faktör	Hiçbiri	33	22	26	14	23	8	126	
		46,5%	31,9%	21,8%	32,6%	15,0%	27,6%	26,0%	
	Ustabaşından/ Yöneticiden/İş arkadaşlarımdan iş esnasında aldığım eğitim	29	27	53	15	51	5	180	
		40,8%	39,1%	44,5%	34,9%	33,3%	17,2%	37,2%	
	Meslek Lisesi/ Meslek yüksek okulundan aldığım eğitim	3	4	26	7	32	0	72	
		4,2%	5,8%	21,8%	16,3%	20,9%	0,0%	14,9%	
	İşyeri tarafından finanse edilen formel mesleki eğitim	0	10	9	4	19	1	43	
		0,0%	14,5%	7,6%	9,3%	12,4%	3,4%	8,9%	
	Okuldan aldığım eğitim	6	6	5	3	28	15	63	
		8,5%	8,7%	4,2%	7,0%	18,3%	51,7%	13,0%	
	Toplam		71	69	119	43	153	29	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

En fazla verilen yanıt, %37,2'lik oranla, üretkenliği arttıran faktörün ustabaşından, yöneticiden veya iş arkadaşlarından iş esnasında alınan eğitimden kaynaklandığına yöneliktir. Üretim işçilerinin %44,5'i, büro çalışanı, uzman ve teknisyenlerin toplamının %33,3'ü bu yönde yanıt vermiştir. Sadece yüksek nitelikli ücretli ve uzmanların okuldan alınan eğitime dair verdikleri cevap çoğunluktadır. Bu meslek grubu mensuplarının %51,7'si, üretkenliklerindeki artışı okuldan aldıkları eğitimle doğrudan ilişkilendirmiştir.

3.2.27. Eğitim Düzeyi ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki

Bireylerin eğitim seviyesi ile üretkenlik artışı sağlayan etmenler arasındaki ilişki, $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=149,944$, serbestlik derecesi =12, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,486). Bu iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir. (Pearson $R=0,339$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,321, $P=0,000$).

Tablo 3.38: Eğitim Düzeyi ile Üretkenlik Artışını Sağlayan Etmenler Arasındaki İlişki

		Eğitim Durumu				Toplam
		Mezuniyet Derecesi Yok/ İlköğretim	Ortaokul/ Lise	Meslek Okulu	Lisans ve Üzeri	
Üretkenliği Arttıran Faktör	Hiçbiri	33	45	25	23	126
		38,8%	31,0%	17,9%	20,2%	26,0%
	Ustabaşından/ Yöneticiden/ İş arkadaşlarımdan iş esnasında aldığım eğitim	47	55	51	27	180
		55,3%	37,9%	36,4%	23,7%	37,2%
	Meslek Lisesi/ Meslek yüksek okulundan aldığım eğitim	1	12	48	11	72
		1,2%	8,3%	34,3%	9,6%	14,9%
	İşyeri tarafından finanse edilen formel mesleki eğitim	1	20	10	12	43
1,2%		13,8%	7,1%	10,5%	8,9%	
Okuldan aldığım eğitim	3	13	6	41	63	
	3,5%	9,0%	4,3%	36,0%	13,0%	
Toplam		85	145	140	114	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Üretkenlik artışı lisans ve üzeri eğitim seviyesi haricinde tüm eğitim seviyeleri için en çok ustabaşı/yönetici/iş arkadaşları vasıtasıyla sağlanmışken, bu eğitim seviyesine sahip bireylerin %36'sına göre okuldan aldıkları eğitim üretkenliklerini arttırmada en büyük role sahip olmuştur. Meslek okulu mezunlarının %34,3'ü, okullarından aldıkları eğitimin üretkenliklerini en fazla arttıran etmen olduğu yanıtını vermiş, meslek okulu mezunları için bu etmen, üretkenlik artışında ikinci sırada yer almıştır.

3.3.28. Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

Katılımcılara, kendi sağlık durumlarını nasıl gördükleri sorulmuştur. 41 yaş ve üzerindeki bireylerin sağlık durumu ile geliri arasındaki ilişki $P < 0,05$ düzeyinde anlamlı olmadığından H_0 hipotezi reddedilemez ($\chi^2=2,301$, serbestlik derecesi=4, $P=0,681$). İki değişken arasında ilişki yoktur.

Tablo 3.39: Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam
		700TL'den az	700-1000TL	1001-1600TL	1601-2000TL	2001 ve üzeri	
41 yaş ve üzeri							
Sağlıktan Duyulan Memnuniyet	Genel olarak sağlıklı değilim/ az da olsa sağlık sorunlarım var	9	10	8	4	7	38
		39,1%	32,3%	25,8%	20,0%	26,9%	29,0%
Sağlıktan Duyulan Memnuniyet	Genel olarak iyiyim/ Sağlığım gayet iyi	14	21	23	16	19	93
		60,9%	67,7%	74,2%	80,0%	73,1%	71,0%
Toplam		23	31	31	20	26	131
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

41 yaş ve üzerindeki bireylerin sağlıklarından duydukları memnuniyet, 2001TL ve üzeri gelir seviyelerine kadar artmakta; ancak bu gelir seviyesinden itibaren azaldığından anlamlı ilişki kurulamamaktadır.

3.3.29. Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Meslek Grubu Arasındaki İlişki

41 yaş ve üzerindeki bireylerin sağlık memnuniyeti ile meslek grubu arasındaki ilişki $P < 0,05$ düzeyinden anlamlı olmadığından H_0 hipotezi reddedilemez. ($\chi^2=6,888$, serbestlik derecesi=3, $P=0,076$).

İlişki anlamsız olmasına rağmen, Tablo 3.40 incelendiğinde, çiftçiler, hizmet ve üretim işçilerine göre daha fazla sağlık memnuniyetine sahip olduğu görülmektedir.

İşletmeci, esnaf, büro çalışanları, teknisyenler, uzmanlar ve yüksek nitelikli ücretliler, tüm gruplara göre sağlıklarından daha fazla memnuniyet duymaktadırlar.

Tablo 3.40: Bireyin Sağlığından Duyduğu Memnuniyet İle Meslek Grubu Arasındaki İlişki

		Meslek Grubu				Toplam
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşl./ Esf/ Bür. Çal/ Yük. Nit.	
41 yaş ve üzeri						
Sağlıktan Duyulan Memnuniyet	Genel olarak sağlıklı değilim/ az da olsa sağlık sorunlarım var	16	6	7	9	38
		27,6%	50,0%	46,7%	19,6%	29,0%
	Genel olarak iyiyim/ Sağlığım gayet iyi	42	6	8	37	93
		72,4%	50,0%	53,3%	80,4%	71,0%
Toplam		58	12	15	46	131
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.30. Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

Bireyin hayata ve geleceğe bakışı ile geliri arasındaki ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2 = 38,872$, serbestlik derecesi=16, $P = 0,001$, Kontenjans Katsayısı=0,273). İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir. (Pearson $R = 0,162$, $P = 0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,161, $P = 0,000$). 26 yaş ve üzeri bireyler için aynı test uygulandığında Kontenjans Katsayısı 0,307'ye, Pearson R 0,194'e, Spearman Korelasyonu 0,190'a yükselmiştir.

Tablo 3.41'de görüldüğü üzere, 700TL'den az kazanan katılımcıların %32,3'ü "çok kaygılıyım" yanıtını vermişlerdir. 2001TL ve üzeri gelir elde edenlerin %42,9'u "iyimserim" yanıtını verirken, "iyimserim" ve "çok iyimserim" yanıtları toplandığında bu oran %59'a yükselmektedir. 1601-2000TL grubunun %42,2'si, 1001-1600TL grubunun %49'u iyimser ya da çok iyimserdir. 700TL'den az kazananların %56,5'i, 700-1000TL grubunun %47,7'si biraz kaygılı ya da çok kaygılıdır.

Tablo 3.41: Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı İle Aylık Net Geliri Arasındaki İlişki

		Aylık Net Gelir					Toplam
		700TL'den az	700-1000TL	1001-1600TL	1601-2000TL	2001 ve üzeri	
Hayata ve Geleceğe Bakış	Çok kaygılıyım	20	25	18	7	4	74
		32,3%	15,9%	12,4%	10,9%	7,1%	15,3%
	Biraz kaygı duyuyorum	15	50	35	22	14	136
		24,2%	31,8%	24,1%	34,4%	25,0%	28,1%
	Kararsızım	12	19	21	8	5	65
		19,4%	12,1%	14,5%	12,5%	8,9%	13,4%
	İyimserim	12	38	57	21	24	152
		19,4%	24,2%	39,3%	32,8%	42,9%	31,4%
	Çok iyimserim	3	25	14	6	9	57
		4,8%	15,9%	9,7%	9,4%	16,1%	11,8%
Toplam		62	157	145	64	56	484
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.31. Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı ile Meslek Grubu Arasında İlişki

Bireyin hayata ve geleceğe bakışı ile meslek grubu arasında ilişki $P < 0,01$ düzeyinde anlamlılık derecesine sahip olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ($\chi^2=47,586$ serbestlik derecesi=20, $P=0,000$, Kontenjans Katsayısı=0,299) İki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. İlişki, pozitif doğrusallığa sahiptir (Pearson $R=0,178$, $P=0,000$; Spearman Korelasyon Katsayısı=0,175, $P=0,000$).

Meslek grupları arasında çiftçiler, “çok kaygılıyım” yanıtını %22,5 ile en fazla veren grup olmuş, onu %20,3 ile hizmet işçileri izlemiştir. Yüksek nitelikli ücretli/uzman meslek grubunun “iyimserim” yanıtı, %55,2 ile diğer gruplar arasında en yüksektir.

Tablo 3.42: Bireyin Hayata ve Geleceğe Bakışı ile Meslek Grubu Arasında İlişki

		Meslek Grubu						Toplam	
		Çiftçi	Hizmet İşçisi	Üretim İşçisi	İşletmeci/ Esnaf	Büro Çalışanı/ Uzman/ Teknisyen	Yüksek Nitelikli Ücretli/ Uzman		
Hayata ve Geleceğe Bakış	Çok kaygılıyım	16	14	15	6	19	4	74	
		22,5%	20,3%	12,6%	14,0%	12,4%	13,8%	15,3%	
	Biraz kaygı duyuyorum	27	20	32	9	43	5	136	
		38,0%	29,0%	26,9%	20,9%	28,1%	17,2%	28,1%	
	Kararsızım	18	10	12	4	19	2	65	
		25,4%	14,5%	10,1%	9,3%	12,4%	6,9%	13,4%	
	İyimserim	8	17	45	14	52	16	152	
		11,3%	24,6%	37,8%	32,6%	34,0%	55,2%	31,4%	
	Çok iyimserim	2	8	15	10	20	2	57	
		2,8%	11,6%	12,6%	23,3%	13,1%	6,9%	11,8%	
	Toplam		71	69	119	43	153	29	484
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3.32. Diğer Bulgular

Ankete katılan bireylerin 2/3'ü Kocaeli doğumludur. Tablo 3.43'te görüldüğü üzere, bütün ilçelerde Kocaeli doğumluların sayısı daha fazlayken, sadece Gebze/ Darıca/Çayırova'da Kocaeli dışında doğanların oranı daha yüksektir.

Tablo 3.43: Kocaeli veya Dışında Doğanların İlçelere Göre Dağılımı

		Doğduğu İl					
		Kocaeli		Kocaeli Değil			
		Miktar	Row N %	Miktar	Row N %	Toplam	% Toplam
Kalınan Semt	Kartepe/ Kandıra	67	73,6%	24	26,4%	91	100
	Gebze/ Çayırova/ Darıca	40	47,1%	45	52,9%	85	100
	Derince/ Körfez	32	66,7%	16	33,3%	48	100
	İzmit	38	71,7%	15	28,3%	53	100
	Başiskele/ Gölcük/ Karamürsel	142	68,6%	65	31,4%	207	100
Toplam		319		165		484	

Tablo 3.44'te görüldüğü üzere, Kocaeli dışında doğan bireylerden %23'ü memleketlerindeki yakınlarının gelirlerine katkıda bulunmaktadır. Bireylerin %26'sı ise memleketlerindeki yakınlarından aynı ve nakdi yardım almaktadır.

Tablo 3.44: Kocaeli Dışında Doğanların Memleketleriyle Yardımlaşmaları

		Evet	Hayır	Yanıt Yok	Toplam
Memleketteki Yakınlarına Yardım Gönderimi	Miktar	38	127	-	165
	%	23,03	76,96	0	100
Memleketteki Yakınlarından Yardım Alımı	Miktar	43	106	16	165
	%	26,06	64,24	9,69	100

Tablo 3.45'de görüldüğü üzere, bireylerin %54,9'una göre, yaşadıkları mekanlar, gelirleri ve meslek seçimleri üzerinde etkili olmuştur. Gelirleri ve meslek seçimleri üzerinde mekanların etkisi olmadığını düşünenlerin oranı %30,8'dir.

Tablo 3.45: Bireylerin Yaşadıkları Mekanların Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri

		Miktar	Table N %
Mekanın Etkisi	Kesinlikle olmamıştır	29	6,0%
	Olmamıştır	120	24,8%
	Ne olmuştur ne de olmamıştır	69	14,3%
	Olmuştur	173	35,7%
	Kesinlikle olmuştur	93	19,2%
Toplam		484	100,0%

Tablo 3.46'da görüldüğü üzere, bireylerin %55,2'si, gelirleri ve meslek seçimleri üzerinde ebeveynlerinin etkisi olduğunu düşünürken, böyle bir etkinin olmadığını düşünenlerin oranı %30,8'dir.

Tablo 3.46: Bireylerin Ebeveynlerinin Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri

		Miktar	%
Ailenin Etkisi	Kesinlikle olmamıştır	34	7,0%
	Olmamıştır	115	23,8%
	Ne olmuştur ne de olmamıştır	68	14,0%
	Olmuştur	178	36,8%
	Kesinlikle olmuştur	89	18,4%
Toplam		484	100,0%

Bireylerin %40,2'sine göre, tanıdıkların ve arkadaşların, gelir seviyesi ve meslek seçimi üzerinde etkisi varken, böyle bir etkinin olmadığını düşünenler %45,2'dir.

Tablo 3.47: Bireylerin Tanıdıklarının Gelirlerine ve Meslek Seçimlerine Etkisi Olduğuna Dair Düşünceleri

		Miktar	%
Tanıdıkların Etkisi	Kesinlikle olmamıştır	35	7,2%
	Olmamıştır	184	38,0%
	Ne olmuştur ne de olmamıştır	70	14,5%
	Olmuştur	151	31,2%
	Kesinlikle olmuştur	44	9,1%
Toplam		484	100,0%

3.4. Anket Bulgularına Dair Genel Değerlendirme

Anketlerden elde edilen verilerden yola çıkılarak, yirmi dört farklı ilişki Ki kare bağımsızlık testi ile sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.48'de özetlenmektedir. Kontenjans Katsayıları'na bakıldığında, ilişkilerin genel olarak güçlü olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni örneklem sayısının hassas ölçümler yapmak için yeterli olmamasıdır. Örneğin, aynı kurumda kadrolu ve kadrosuz, sendikal ve sendikasız çalışanlar arasında hem yapılan işler, hem de anne ve babalarının meslek ve eğitim profilleri birbirine çok benzemesine rağmen, aylık net gelirleri yaklaşık iki kat düzeyinde farklılık gösterebilmektedir. Bu ayrımlar hassas sınıflandırmalar yapmayı gerektirmekte; ancak veri örneklem sayısı temelinde, Ki kare bağımsızlık testinde frekans sayılarının %80'inin 5 sayısından büyük olma zorunluğu buna engel olmaktadır.

Meslek grubu ile gelir arasındaki ilişki en güçlüdür. Diğer güçlü ilişkiler babanın meslek eğitim düzeyi ile bireyin eğitim düzeyi, babanın meslek grubu ile bireyin meslek grubu, işe ilk girişte rol oynayan faktörler ile meslek grupları arasındadır. Bu ilişkiler, tabloda yer alan ilişkiler arasında en güçlüleri olmasına rağmen, güçleri orta seviyededir.

Tablo 3.48: Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkileri

Değişkenler	Kontenjans Katsayısı	Pearson R.	Spearman Korelasyonu
Eğitim Düzeyi*Aylık Net Gelir	0,401	0,356	0,345
Eğitim Düzeyi*Aylık Net Gelir (26 yaş ve üzeri)	0,462	0,429	0,419
Eğitim Düzeyi*Aylık Net Gelir (31 yaş ve üzeri)	0,506	0,505	0,501
Meslek Grubu*Gelir Düzeyi	0,622	0,398	0,369
Meslek Grubu*Gelir Düzeyi (26 yaş ve üzeri)	0,634	0,514	0,495
Meslek Grubu*Eğitim Seviyesi	0,643	0,670	0,666
Doğduğu İl*Aylık Net Gelir (31 yaş ve üzeri)	0,219	0,220	0,218
Doğduğu İl*Meslek Grubu	0,308	0,248	0,241
İkamet Edilen İlçe*Aylık Net Gelir	0,332	0,207	0,187
İkamet Edilen İlçe*Eğitim Seviyesi	0,401	0,345	0,336
İkamet Edilen İlçe*Meslek Grubu	0,524	0,240	0,224
Barınma Durumu*Aylık Net Gelir	0,322	0,318	0,312
Babanın Eğitim Düzeyi*Bireyin Eğitim Düzeyi	0,416	0,421	0,429
Annenin Eğitim Düzeyi*Bireyin Eğitim Düzeyi	0,291	0,288	0,284
Babanın Meslek Grubu*Bireyin Meslek Grubu	0,555	0,502	0,495
Ailesinin Eğitimine Maddi Desteği*Bireyin Aylık Net Geliri (26 yaş ve üzeri)	0,262	0,177	0,160
Ailesinin Eğitime Maddi Desteği*Bireyin Eğitim Düzeyi	0,340	0,323	0,315
Ailesinin Eğitime Maddi Desteği*Bireyin Meslek Grubu	0,331	0,253	0,242
Ailenin Eğitime Maddi Desteği*Babanın Meslek Grubu	0,288	0,243	0,230
Ailesinin Verdiği Eğitim*Bireyin Aylık Net Geliri (26 yaş ve üzeri)	0,278	0,151	0,124
Ailesinin Verdiği Eğitim*Bireyin Eğitim Düzeyi	0,279	0,238	0,239
Ailesinin Verdiği Eğitim*Bireyin Meslek Grubu	0,328	0,199	0,199
Ailenin Verdiği Eğitim*Annenin Eğitim Düzeyi	0,188	0,185	0,188
Eğitim Kalitesine Bakış*Eğitim Düzeyi	0,336	0,208	0,197
Eğitim Kalitesine Bakış*Eğitim Düzeyi (31 yaş ve üzeri)	0,392	0,266	0,253
Eğitim Kalitesine Bakış*Meslek Grubu	0,332	0,197	0,183
İşe İlk Giriş*Eğitim Düzeyi	0,453	0,383	0,425
İşe İlk Giriş*Meslek Grubu	0,583	0,341	0,393
Üretkenlik Artışı*Meslek Grubu	0,426	0,294	0,289
Üretkenlik Artışı*Eğitim Seviyesi	0,486	0,339	0,321
Sağlık Memnuniyeti*Aylık Net Gelir	İlişki Yok		
Sağlık Memnuniyeti*Meslek Grubu	İlişki Yok		
Hayata Bakış*Aylık Net Gelir (26 yaş ve üzeri)	0,307	0,194	0,190
Hayata Bakış*Meslek Grubu	0,299	0,178	0,175

Eğitim seviyesi ile aylık net gelir arasındaki ilişki, yirmi altı yaş öncesi bireylerin analizden çıkarılmasıyla anlamlı olabirmiştir. Bu durum, Kocaeli’de bireylerin benzer ücret koşullarında işe başlaması ve yaş ilerledikçe gelirler arasında farklılıkların oluşması ve artması ile açıklanabilir. Bu ilişki, orta-zayıf güce sahip olmakla birlikte, korelasyon katsayıları dikkate alındığında görece yatay bir seyir izlemektedir. Babanın meslek grubu ve eğitim seviyesinin, bireyin meslek grubu ve eğitim seviyesi üzerinde orta seviyede ilişkiye sahip olması, Kocaeli’de orta seviyede nesillerarası hareketliliğin varlığına işaret etmektedir. Annenin eğitim düzeyinin bireyin eğitim düzeyi üzerindeki etkisi, babanın eğitiminin etkisine göre daha zayıf kalmaktadır.

Aylık net gelirler ve meslek grupları, bireylerin Kocaeli’de doğmuş olması ve olmamasına göre zayıf ve orta-zayıf güçlü bir ilişki temelinde değişiklik göstermektedir. Bu durum çiftçilerin hepsinin Kocaeli’de, yüksek nitelikli meslek grubu üyelerinin ise Kocaeli dışında doğmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bireylerin ikamet ettikleri ilçelerle aylık net gelirleri, mensubu oldukları meslek grupları ve eğitim seviyeleri arasında orta-zayıf seviyede ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler Kartepe/ Kandıra bölgesinden İzmit’e doğru pozitif doğrusallığa sahiptir. İlişkiler incelenirken, gönüllülerin kendi çevreleri içinde anket yaptıkları ve kendi meslek gruplarına mensup bireylere daha fazla anket yapma eğilimi içerisinde oldukları da dikkate alınmaktadır. Ayrıca ilçeler, bireylerin dahil oldukları gruplar açısından homojenlik içermemektedir. Örneğin İzmit ilçesi, Tavşantepe, Bekirpaşa gibi mahalleleri ve Bayraktar Ky’n de kapsamakta, bu nedenler gelir, meslek grubu ve eğitim seviyeleri itibariyle heterojenliğe sahip olmaktadır.

Bireylerin ebeveynlerinden eğitimleri için sağladıkları maddi destek, mensup oldukları meslek grupları ve elde ettikleri net gelirler üzerinde orta-zayıf seviyede etkili olmuştur. Ancak eğitim için sağlanan maddi destek ile eğitim seviyesi arasında bir ilişki bulunamamıştır. Kocaeli’de ebeveynlerin çocuklarının eğitimi için verdikleri maddi destek, bireyin eğitim hayatına devam etmesi açısından belirleyici değildir.

Ailenin bireye verdiği eğitim, aylık net gelir üzerinde ailenin maddi desteğine göre daha belirleyici olmaktadır. Ancak her iki ilişki de orta seviyenin altında bir

güce sahiptir. Ebeveynlerce, eğitim için sağlanan maddi destek gibi, okul dışında verilen eğitimin de eğitim seviyesi ile ilişkisi yoktur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, ilgili soruyu yanıtlayan bireylerin, okul dışında ailenin verdiği eğitimi, aile terbiyesinin edinimi olarak düşünmeleridir. Birey ayrıca, duygusal bir davranış sergileyerek ebeveynleri tarafından doğrudan verilen eğitim için olumsuz görüş vermekten çekinmiş olabilir. Ancak yine de, annenin ortaokul veya daha üzeri eğitim seviyesine sahip oluşunun, bireyin ailesinden aldığı eğitimden duyduğu memnuniyeti arttırması sonucu önem arz etmektedir.

Eğitimin kalitesinin net gelir üzerinde olumlu bir etkisinin var olduğuna yönelik yanıtlar ile meslek grupları arasında orta-zayıf seviyede bir ilişki bulunmaktadır. Pozitif korelasyon, daha üst meslek gruplarının eğitimin kalitesinin gelir üzerindeki etkisini daha yüksek bulduğunu göstermektedir. Bu değişken ile eğitim seviyesi arasında ise daha zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Kocaeli’de yaşayan bireylere göre, eğitimin kalitesinin net gelir üzerinde etkisi olsa da, eğitimin kalitesi net gelire önemli bir katkı yapmamaktadır.

İşe ilk girişte rol oynayan etmenlerle meslek grupları ve eğitim seviyeleri arasında ilişki bulunmaktadır. Ancak meslek grupları ile işe ilk girişte rol oynayan etmenler arasındaki ilişki daha güçlüdür. Bu durum, bireylerin eğitim seviyesi ne olursa olsun, işe girişlerinde tanıdıklarının aracılığının önem kazanmasından ileri gelmektedir. Bir diğer etmen de bazı meslek gruplarının kapsadığı bireylerin eğitim düzeylerinin görece heterojen bir yapıya sahip olmasıdır. Diğer taraftan, bireylerin üst meslek gruplarına hareketlerinde okuldan aldıkları eğitim ve girdikleri sınavların etkisi artarken, tanıdıklarının etkisi daha az rol oynamaktadır.

Bireyin iş yerindeki üretkenliğinin artmasında rol oynayan faktörler ile mensubu olduğu meslek grubu arasında orta, eğitim seviyesi ile zayıf seviyede ilişki bulunmaktadır. Daha üst meslek grupları formel eğitim ve okuldan alınan eğitim ile üretkenlik artışı sağlarken, daha alt meslek gruplarındaki bireyler ustabaşından veya iş arkadaşlarından iş esnasında aldıkları eğitim ile üretkenliklerini arttırmaktadırlar. Eğitim seviyesinin üretkenlik artışında rol oynayan etmenlerle zayıf ilişkisi ise yine bazı meslek gruplarındaki bireylerin eğitim seviyelerinin heterojenliği ile açıklanabilir.

Bireylerin sağlıktan duydukları memnuniyet ile meslek grupları ve gelir seviyeleri arasında ilişki bulunamamıştır. Bu durum, bireyin yanıtını dayandırdığı öznel faktörlerden ileri gelebilir. Soru, bireylerin geçmiş zamanda geçirdikleri spesifik rahatsızlıkları bulmak amacı ile sorulduğu takdirde, bulgular değişme olasılığına sahip olacaktır.

Bireylerin hayata ve geleceğe bakışları ile net gelirleri ve meslek grupları arasında ilişki bulunmaktadır. Her iki ilişki de aynı güce sahiptir. Bireyler daha az net gelir elde ediyorsa ya da yüksekteki meslek gruplarından uzaklaşıyorlar ise duydukları kaygı artmaktadır.

3.5. Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Çalışmada, üç çiftçi, bir hizmet işçisi, bir devlet memuru, bir psikolog, bir esnaf, bir işveren, sanayi sitesinde çalışan beş işçi, iki sendika başkanı, bir sendikalı işçi ile mülakat yapılmıştır. Ayrıca, öğrenci başarısı hakkında bir rehber öğretmenin görüşlerinden faydalanılmıştır.

3.5.1. Çiftçiler ile Görüşme

İki farklı köyden üç çiftçi ile yapılan mülakatlardan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

- i. Köylerde yaşayan bireyler, önceki nesillerle karşılaştırıldığında eğitime daha fazla önem vermektedirler. Bireylerin üniversitede seçtikleri öğretmenlik, doktorluk gibi branşlar, fırsat eşitliği ve iş güvencesi doğrultusunda çalışma tercihlerini göstermektedir. Özel sektörde çalışmayı tercih edenler de olmakta; ancak işe yerleşmek için bekleme süreleri daha uzun olabilmektedir. Uzun süre iş arayıp bulamayan veya iş ilişkileri kesilen bireyler, köyelerine dönerek çiftçilik yapmayı tercih etmektedir. Çiftçilik, yüksek öğrenim gören ancak tercihleri doğrultusunda istihdam edilemeyen bireyler için bir güvence niteliği taşımaktadır.
- ii. Çiftçiler, tarım ürünleri için dalgalanan fiyatlardan şikayet etmektedirler. Eğer bir ürün kış mevsiminde yüksek fiyattan satılmışsa ve aynı ürün bahar ve yaz mevsimlerinde de yetiştirilmeye elverişli ise, bu ürünün yetiştirilmesine bu mevsimlerde de devam edilmekte; ancak fiyat

sinyalleri doğrultusunda çiftçilerin büyük bölümü aynı ürünün yetiştirilmesine karar verdiğinden dolayı, ürün fiyatları önceki fiyattan onda birine kadar düşebilmektedir. Bazı çiftçiler, ürünlerin yetiştirilmesinde karar verme sürecinde devletin hakem rol üstlenmesini savunurken, bazıları da serbestlikten yanadır.

- iii. Mazot fiyatlarının yüksek olması, çiftçilerin en çok şikayette buldukları konudur. Çiftçilerden biri, daha önce bir litre mazot fiyatının bir buçuk kilo buğdayın; bugün ise bir litre mazot fiyatının on iki kilo buğdayın fiyatına denk olduğunu ifade etmiştir. Mazotun maliyetini arttıran tek faktör fiyatı değildir. Piyasada daha önce iki farklı mazot çeşidi varken bunlardan traktörler için en fazla kullanılanın satışı bitmiş; sadece Euro dizelin satışına devam edilmiştir. Euro dizel, daha ince bir yapıya sahip olduğundan, tarım makinelerinin mazot maliyeti mazotun niteliği itibarıyla de artmıştır.
- iv. Çiftçilere göre devletin tarım için verdiği destek yetersizdir. Devlet, slaş ekimi için dönüm başına 40 TL nakdi yardım yapmaktadır. Ancak bu ekim için kullanılan makinenin sahibi, hizmeti karşılığında dönüm başına 20 TL ücret talep etmektedir. Devletin dönüm başına 8 TL mazot ve gübre desteği de bulunmaktadır. Çiftçiler tarım ürünlerinden elde ettikleri gelirlerle maliyetleri arasındaki yakınlıktan dolayı karlarının düşük olduğunu veya zarar ettiklerini ifade etmektedirler.
- v. Bir diğer sorun, tarım yapılan toprakların bölünmek suretiyle küçülmesidir. Çiftçilerden biri, kız çocukların toprağın mülkiyetine sahip olduktan sonra genellikle toprağı işlemeyi reddederek satmayı tercih ettiğini belirtmiştir.
- vi. Çiftçilerin endişe ettikleri konulardan biri, büyük işletmelerin tarım topraklarını satın almaya başlamaları; maddi imkanları yetersiz çiftçilerin topraklarını işletmelere satarak tarım işçiliğı yapmaya başlamalarıdır.
- vii. Çiftçiler, tarımcılığa göre hayvancılık yapmayı daha karlı bulmakta, kurban bayramlarında büyük baş hayvan satışından önemli miktarlarda gelir elde ettiklerini belirtmektedirler. Bazı çiftçiler, 2011 yılında büyükbaş hayvan alımı için yüzde sıfır faiz imkanı ile verilen kredilerden faydalanarak yeni ahırlar yaptırmış ve büyük baş hayvan satın almıştır.

Ancak büyükbaş hayvan ithalatına serbestlik getirilmesi ile satın aldıkları büyük baş hayvanları alış fiyatının yarısından daha azına satarak zarar ettiklerini ifade etmişlerdir.

3.5.2. Hizmet İşçisi ile Görüşme

Görüşülen hizmet işçisi N., hem bir kamu kurumunda görev yapmakta hem de tatil günlerinde pazarda tezgahçılık ek işini yürütmektedir. Annesi ev hanımıdır ve okur yazar değildir. Babası ise köyde esnaflık yapmıştır. N., ortaokulu ikinci sınıfta iken terk etmiştir. Özel sektörde asgari ücret karşılığında çalışmış, daha sonra kamu kurumunda çalışmaya başlamıştır. 30'lu yaşlarının başındaki N., evli ve bir çocuk babasıdır.

N., iş güvencesi açısından kaygı duymaktadır. Özel sektörde çalıştığı dönemde çalışma koşullarının ağırlığı karşısında, işten çıkarılacağı endişesi ile karşılaştığı çeşitli sorunlar için itirazlarını dile getiremediğini belirtmiştir. Hizmet işçiliği için ise yeterli iş güvencesinin olmadığını, geleceğin kendisi için belirsizlik taşıdığını ifade etmiştir.

20'li yaşlarının başına kadar hayatını köyde geçiren N., o dönemde maddi açıdan daha rahat olduğunu, bugün iki farklı işte çalışmasına rağmen o günkü satın alma gücüne sahip olmadığını, çocuk sahibi olmanın da bu durumu etkilediğini, tüketimini önemli ölçüde kısıtığını söylemiştir.

N.'ye göre bireyin yetişkin olduğu zaman sahip olduğu ekonomik koşullar, ailesine, doğduğu ve büyüdüğü çevreye bağlıdır. N., kendi şartlarından ders çıkartarak, çocuğunun eğitimine önem verdiğini, ileride kendi seçeceği bir işte mutlu olmasının en büyük dileği olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber N., kreş eğitimine karşıdır. Annenin çocuk eğitiminde en önemli faktör olduğunu söylemiştir. Görüşmenin ilerleyen safhasında ise, kreş fiyatlarının çok pahalı olduğundan, sadece amirlerinin bu hizmetten ücretsiz veya indirimli olarak faydalanabildiklerinden söz etmiştir.

3.5.3. Esnaf ile Görüşme

Esnaf D., 40'lı yaşlarının başındadır. Pastanecilik yapan D., daha önce İzmir ve Kilis'te aynı mesleği yürütmüştür. D. rekabetten dolayı kaygılı olduğunu belirtmiştir.

Bulunduğu yerde büyük marketleri örnek vererek, her ne kadar fiyatlar tüketici lehine değişmiş olsa da, bakkalların sayısının azaldığını söylemiştir. 1980’li yıllarda serbest piyasa uygulaması olmadan önce fiyatların ilçeden ilçeye bile değişmediğini ifade eden D.’ye göre fiyat rekabeti esnafı zor durumda bırakmaktadır.

D., pastanesinde dondurma da üretmektedir. Kilis’te çalıştığı yıllarda, esnaf arasında pasta yapanların dondurma, dondurma satanların pasta satamayacağına dair bir anlaşma olduğunu söylemiştir. D., Kilis’te dondurma satıcılığından önemli miktarda kar elde etmiş, İzmir’e taşınmıştır. İzmir’de 1998 yılında hazır dondurmaların rekabeti karşısında iflas ederek Kocaeli’ye yerleşmiştir.

3.5.4. Sendika Başkanları ve Sendika İşçileri ile Görüşme

Sendikalı işçi ve sendika yetkilileri ile sendikalar üzerine odaklanmak suretiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden şu sonuçlar çıkarılmıştır:

- i. Sendikalı işçiler, sahip oldukları gelir seviyesinden memnuniyet duymaktadırlar. Bu memnuniyeti, aynı iş yerlerindeki sendikasız işçiler ile kıyaslama yaparak ifade etmektedirler. Fakat sendikaların sadece gelir seviyesi üzerinde değil, diğer haklar için de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Sendikaların yaptıkları pazarlıklar sonucunda işçiler, Cumartesi tatili, öğrenim yardımları gibi haklara da sahip olmuşlardır. İşçiler kamu kurumlarında kadrolu çalıştıklarından dolayı kreş indirimlerinden faydalanmaktadırlar. Taşeron işçiler ise kreş hakkında faydalanmamaktadır. Ancak sendikalı işçiler, kreşlerin ileri bir tarihte özelleştirileceğini ve bu konudaki haklarının da belirsiz olduğunu söylemişlerdir.
- ii. Kamu kurumu işçileri için kurulmuş bir sendikada görev alan yetkili ile yapılan görüşme sonucunda, kadrolu işçilerin sayı itibarıyla kurum tarafından azaltıldığı öğrenilmiştir. Kadrolu işçi sayısındaki azalış, yaklaşık %50’lik orana sahiptir. Kamu kurumu artık taşeron işçilerin hizmetlerinden daha fazla yararlanmaktadır. Türkiye’de işsizlik, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe işçilerin sendikal haklardan yararlanma taleplerini olumsuz etkilemektedir. Sendikalı işçi oranları yıldan yıla düşüş göstermektedir. İki

sendikaya üye olma hakkına, görüşme yapılan sendika yetkilisi olumsuz bakmaktadır.

- iii. Özel sektör işçileri için kurulan bir sendikada görev alan yetkili, işçilerin gelir durumlarının geçinmek için yeterli düzeyde olmadığını, pazarlıklarla bu seviyelerin yükseltilebildiğini; ancak Kocaeli’de tüketim mallarının fiyatlarının yüksek olmasından ötürü geçim sıkıntılarının bitmediğini belirtmiştir. Örgütle işçi oranı azalmaktadır. 1980’den önce otuz milyon nüfusa karşılık iki milyon örgütlü işçi varken, bugünkü nüfusa karşılık örgütlü işçi sayısı yaklaşık altı yüz bindir. Yetkili, işçilerin bilinçlendirilmeye çalışıldığını, sendikal hakları konusunda eğitim verildiğini ifade etmiştir. Bu haklar arasında yakacak, giyim yardımları, ikramiyeler, gece vardiyası zamları, servis, yemek gibi hizmetler yer almaktadır.

3.5.5. İzmit Sanayi Sitesi’nde İşçilerle Görüşme

İzmit Sanayi Sitesi’nde beş işçi ile görüşülmüştür. Görüşmeden şu sonuçlar çıkarılmıştır.

- i. İşçiler ücret seviyelerinden dolayı memnuniyetsizlik duymamaktadır. İşçilere göre, aldıkları ücretler, orta seviyededir.
- ii. İşçiler ilköğretim veya lise mezunudur. İşçilerden biri, ilkokul öğrenimini tamamladıktan sonra bir tanıdığı vasıtasıyla kaynakçılık yapmaya başlamıştır. Daha sonra okula devam etmemiştir. Çıraklık okulunda dört yıl eğitim görmüş ve buna dair belge almıştır. Bu işçi, daha fazla okumadığından dolayı pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir.
- iii. İşçilerden biri göçmendir. Kocaeli’de yaşamaktan memnun olmadığını, Kocaeli’nin daha fazla iş imkanlarına sahip olduğunu; bu nedenle ayrılmayı düşünmediğini belirtmiştir.
- iv. İşçiler iş güvenliğinden memnuniyetsizlik duymaktadırlar. İşçiler, İzmit Sanayi Sitesi’nin genelinde iş güvenliğinin eksik olduğunu, sadece beş kadar firmanın iş güvenliği kurallarına dikkat ettiğini söylemişlerdir. İş güvenliğindeki yetersizliği, iş güvenliğinin bir maliyet unsuru olmasından ve işverenlerin bu maliyete katlanmak istememesinden kaynaklanmaktadır.

- v. İşçilerden biri, daha önce büyük ölçekli Z. Fabrikası'nda çalışmıştır. Bu işçiye göre, Z. Fabrikası'nda hem ücret seviyesi, hem iş güvenliği koşulları, hem de işçilere verdiği haklar tatmin edicidir. Z. Fabrikası'nda Cumartesi ve Pazar günleri tatildir. Mesai, 8.00'da başlamakta ve 16.00'da bitmektedir. Bu saatlerden sonra çalışmak, fazla mesai ücretine tabiidir. Hafta sonları çalıştıklarında işçiler, günlük ücretlerinin %100'ü kadar fazla mesai ücreti almaktadırlar. Z. Fabrikası işçileri için, çalıştıkları yer konusunda geç ödenen ücretler haricinde sorun bulunmamaktadır.
- vi. İzmit Sanayi Sitesi İşçileri'nin çalıştıkları firmada ise hafta sonu tatili ve bayram tatilleri bulunmamaktadır. Fazla mesai ücreti uygulaması yoktur. Mesai 8.00 ile 18.00 arasındadır.
- vii. İzmit Sanayi Sitesi İşçileri, iş güvencesi hususunda rahatsızlık duymamaktadırlar. Çalıştıkları firmadan ayrıldıkları taktirde, nitelikleri sayesinde kısa sürede tekrar iş bulabileceklerini düşünmektedirler. İşçilerden biri, daha iyi şartlara sahip bir yerde çalışmak istediğini; ancak uzun süredir aynı firmada çalıştığını ve önemli miktarda kıdem tazminatına sahip olduğunu, bu yüzden ayrılmak istemediğini belirtmiştir.

3.5.6. Devlet Memuru ile Görüşme

Devlet memuru T., köyde doğmuş, üniversite eğitimini tamamlayarak devlet memuru olarak çalışmış, emekli olduktan sonra ilkbahar ve yaz mevsiminde doğduğu köyde ikamet ederek, çiftçilik yapmaya karar vermiştir. 60 yaşında ve iki çocuk babasıdır.

T., babaannesinin kendisini okutmak için çaba gösterdiğini ve okumayı okula gitmeden önce öğrettiğini söylemiştir. İlkokula gittiğinde öğretmenleri tarafından fark edilmiş, bazı öğrencilerle başarı için rekabete girmiş, öğretmenler bu rekabet eden öğrencilere daha fazla ilgi göstermişler ve yönlendirmişlerdir. Ebeveynleri T.'nin ortaokula gitmesini istememişler, sanat okulunda eğitim görmesi için yönlendirmeye çalışmışlar, eğitiminin uzamaması için erken yaşta evlendirmişlerdir. T. eğitime devam ederek, liseyi bitirdikten sonra üniversitede eğitim görmüştür.

T., çocuklarının eğitimi ile ilgilenmiş, çocuklarının önce başarı sağladığını; sonra bazı özel nedenlerle liseden sonra eğitimlerine devam etmediklerini; artık

torunlarının eğitimleri üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. T., üniversite eğitiminden sonra bakış açısının değiştiğini, çiftçilerin bakış açısından farklı bakış açısına sahip olduğunu, bu yüzden sıkıntı yaşadığını söylemiş, önce çocuklarının sonra da torunlarının yüksek eğitim seviyesine sahip birer birey olarak yetişmeleri ve kentte yaşamaları için çaba gösterdiğini belirtmiştir.

3.5.7. İşveren ile Görüşme

İşveren C., İzmit Sanayi Sitesi'nde, demir ve ferforje imalatı yapan orta ölçekli bir iş yerine sahiptir. 30'lu yaşlarının sonundadır. Üniversite mezunu, evli ve bir çocuk babasıdır.

İşyerini, C'nin, daha önce bir fabrikada kaynak işçiliği yapan babası B., emekli olduktan sonra kurmuştur. Emekli olmadan önce B., aldığı bir iş teklifleri doğrultusunda, ikinci bir iş olarak hafta sonları serbest olarak kaynakçılık da yapmıştır. İşyerini kurulmasında, B.'nin emekli ikramiyesinin yanı sıra, serbest olarak yaptığı işlerden elde ettiği sermayesi de yardımcı olmuştur. C., bu işyerinde, kaynak işçisi olarak çalışmaya başlamıştır.

C.'ye göre, yapılan işin niteliği gereği, ancak iş ilişkilerinin kurulması ile üretim sürecine girilmekte ve kazanç sağlanabilmektedir. Kamu kurumlarındaki yetkililerle kurulmuş olan arkadaşlık ilişkileri, iş yerinin devamlılığı ve karlılığı açısından önem kazanmaktadır.

Firma, elde ettiği gelirler itibariyle belli bir büyüklüğe eriştikten sonra, işçi istihdam edilmeye başlanmıştır. İstihdam edilen işçi sayısı beşi geçtikten sonra C., işçi olarak çalışmayı bırakarak, firmanın idari işleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu aşamadan sonra C., işçilerin işe alım süreçlerini tek başına yürütmüştür. C.'nin işçilerin işe alım kriterleri şu şekildedir:

- i. İş için başvuranlar, tecrübeli olmalıdır. Eğer tecrübesiz olarak işe alınırlarsa, nitelik kazandıktan sonra, başka firmaların önerdikleri daha yüksek ücretler karşılığında işi bırakma olasılıkları yükselir.
- ii. İş için başvuranlar, işin niteliğinden dolayı, bedeni avantajlara sahip olmalıdır. Zira ağır maden ve mamullerin sıklıkla taşınması gerekmektedir.

- iii. İş için başvuranların eğitim durumları önemli değildir. Yine de başvuru sahibinin konuşma biçimi ve kendini ifade edebilme yeteneği, işe alım sürecinde önem kazanmaktadır.
- iv. İşe başvuranların, barınma ve aileleri ile ilgili koşulları da önemlidir. Örneğin işe başvuran kiracı ise, eğitim görmekte olan bir çocuğu varsa, firmadan uzakta bir yerleşim yerinde yaşıyorsa ve bu nedenle ulaşım masrafları yüksekse C., iş başvurusunu büyük olasılıkla reddedecektir. Çünkü teklif edeceği ücret, işe başvuranın geçinmesi için yeterli olmayacaktır. İşe başvuran, bu özelliklere sahipse, C. ancak örneğin iki aylık bir sözleşme koşulu ile başvuruyu kabul etmektedir.

C., işe alım sürecinde, piyasa koşullarını da dikkate alarak ücret tekliflerini en alt seviyeden yapmaktadır. C.'ye göre bu, işverenin “bencilliği” değil, işyerinin devamlılığı için bir zorunluluktur. C. ayrıca, işçilerin ücret seviyelerini verimlilikleri ve yetenekleri ile orantılı olarak arttırmaktadır. Dolayısıyla firmadaki ücret seviyeleri, üretime yapılan katkıya göre değişkenlik göstermektedir.

3.5.8. Yüksek Nitelikli Ücretli ile Görüşme

G., devlet hastanesinde çalışmaktadır. Babası devlet memurudur. İki kardeşi vardır. Kardeşlerinden biri avukat, diğeri ise özel bir bankada yöneticidir. 30’lu yaşlarında olan G., evli ve bir çocuk annesidir. G. ile sadece kendi eğitim süreci ile ilgili değil, aynı zamanda çocuğunun eğitimi için gösterdiği ilgi de konuşulmuştur.

G., öğrenim hayatı boyunca, ailesinden geçimlik düzeyde maddi destek sağlamıştır. Üniversiteyi Kocaeli dışında okumuştur. Babasının görev yaptığı kurumun sağladığı sosyal aktivitelerden faydalanmıştır. G., kendisini yargılamayan, akranları ile kıyaslamayan, özgüvenini destekleyen ebeveynlere sahip olduğunu belirtmiştir. Öğrenim sürecindeki başarısının en büyük kaynağı, onu, yüksek puanlı bir üniversitenin bölümüne yerleşmesi için motive eden, formel eğitimi ile doğrudan ilgilenen ve matematik gibi dersleri çalıştıran ağabeyi olmuştur.

G.’nin, annesi olduğu S., dört yaşındadır. G., S’nin kişisel gelişimi için gösterdikleri çabayı şu şekilde anlatmıştır:

Fizyolojik ihtiyaçları bittiğinde ve sosyal ortama ihtiyaç olduğunu hissettiğimizde arkadaşları, akranlarıyla buluşabileceği ortamı sağladık. Kendisini, isteklerini ifade etmesini destekledik. Sınırlarını belirliyoruz. Yapabileceklerini, yaşına uygun olarak yapmasına fırsat veriyoruz. Toplum içinde kendini ifade edeceği, belli disiplinle devam edebileceği, kalabalık karşısında kendini gösterebilmesini sağlayacak aktivitelere yönlendirmeye çalıştık. Hemen her akşam kitap okutarak yorumlatıyoruz. Sinema, tiyatro, müzelere götürüyoruz. Temelde kıyaslamadan, yapabildiklerinin farkına varmasını istiyoruz. Yapamadığı zaman veya yanlış yaptığında eleştirmiyor, model oluyoruz. Kendini doğru ifade edebilen, kendini destekleyebilen, var olan zekasını etkili kullanabilen bir birey olması için, kendi beklentilerimizi ona yüklemeyen yetiştirmeye, eğitim vermeye çalışıyoruz. Bundan sonraki planlarımız, okul hayatı dışında devam edebileceği, kendisine uygun aktiviteler bulmak ve teorik bilgilerimizi pratikte uygulayarak destekleyebilmek. Yönlendirmekten öte seçenekler sunmak, özgüvenini destekleyen tavır sergilemek.

G.'ye, kendisi ile aynı çevrede yaşayan bireylerin, kendi çocuklarına aynı ilgiyi gösterip göstermedikleri sorulmuştur. G., soruyu şu şekilde cevaplamıştır:

Evet, çevremdeki herkes, ısrarla çocuklarının en zeki olması, en iyi yerlere gelmesi için çaba gösteriyor. Yüksek beklentileri var. Çocuklarının bazen çok üzerine gidiyorlar. Çocuklarının özgüvenini desteklemek yerine zedeliyorlar. Bence bu dönemde herkes, sınırsızca ve çılgınca, maddi yönünü düşünmeden çocuklarına alıyor, çocuklarını gönderiyor, çocukları için yapıyor.

G.'ye, S.'nin eğitimi için ne kadar masraf yaptıkları sorulmuştur. S.'ye yapılan masrafın ayda yaklaşık 500TL olduğu yanıtı alınmıştır. G., S., ilkokula gitmeye başladığında, özel okulu tercih edeceklerini, aylık masrafların yaklaşık 1000TL'ye yükseleceğini söylemiştir.

3.5.9. Meslek Lisesi Rehberlik Öğretmeni ile Yapılan Görüşme

Kocaeli'de bir meslek lisesinde rehberlik öğretmeni olan R. ile, meslek lisesi öğrencileri hakkında görüşme yapılmıştır.

Meslek lisesi öğrencilerinin ebeveynleri genellikle işçi meslek gruplarına mensupturlar. Çocuklarının meslek lisesine girmelerinde ebeveynlerinin yönlendirmesinin etkisi olmuştur. Ancak meslek lisesi öğretimi, ailelerin birinci tercihi değildir. Genellikle Anadolu Liseleri'nde öğrenim hakkını kazanamayanlar meslek liselerine yönelmektedirler. Bazı ebeveynler, çocuklarının, üniversite kazanamadığı takdirde, meslek lisesi aracılığı ile meslek sahibi olmasını istemektedirler.

Meslek lisesi öğrencilerinin yüksek akademik beklentileri yoktur. Mezunların yaklaşık %90'ı meslek yüksek okulunda eğitimlerine devam etmektedir. %10'u ise lisans eğitimi almaktadırlar. Meslek yüksek okulundan dikey geçiş aracılığı ile lisans eğitimi görmeye başlayanların oranı düşüktür.

Meslek lisesi mezunları, iki yıllık meslek yüksek okulundan mezun olduklarında, küçük işletmelerde iş bulmaktadırlar. R.'ye göre, büyük fabrikalarda iş bulabilmenin şartı, tanıdıkların, yakınların aracılık etmesidir.

R., meslek lisesi öğrencilerinin başarısının, velilerinin onların eğitimlerine gösterdikleri ilgiye bağlı olduklarını söylemiştir. R.'ye göre tüm faktörler hesaba katıldığında, ailenin çocuğunun eğitimine yakın ilgisi, çocuğun başarısı için en önemli faktör olmaktadır.

3.6. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Gelir Dağılımı için Yaptığı Düzenlemeler

Kocaeli Büyükşehir Belediye'sinin (KBB) gelir dağılımı için yaptığı düzenlemeler hakkında bilgi almak üzere, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'ndan yetkililer ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeden şu sonuçlar çıkmıştır:

- i. KBB tüm ilçelere hizmet götürmektedir. Hizmetin hedefi, il sınırları dahilinde ikamet eden tüm bireyler olsa da, bireylerin ilçe belediyelerinden de yardım alıyor olması halinde KBB'nin bu bireyler için yapacağı yardımlar nicelik olarak değişmektedir.
- ii. Ağırlıklı olarak gıda yardımı yapılmaktadır. Afet yardımları için nakit desteği verilebilmektedir. Çatı yardımı, protez, işitme cihazı yardımı,

- akülü tekerlekli sandalye yardımı, verilen diğer hizmetler arasındadır. Bu cihaz ve teçhizatlar, KBB'ye ait depoda hazır olarak bulundurulmaktadır.
- iii. KBB, “41 Kart” uygulamasıyla, geçim sıkıntısı nedeniyle kendisine başvuran bireylere elektronik kart vererek ve her ay bu kartlara belli miktarlarda para yükleyerek, bireylerin, KBB ile anlaşmalı elli marketten alışveriş yapmalarını sağlamaktadır.
  - iv. “Sosyal Doku Programı” ile, geçim sıkıntısı ile başvuran bireylerin ihtiyaçları, yapılan yardımlar, otomasyon sistemi aracılığı ile KBB tarafından bilgisayarlardan takip edilmektedir. Sistemde kayıtlı yaklaşık 23.600 aile bulunmaktadır.
  - v. Kocaeli'ye göç eden; ancak iş imkanlarından yararlanamayan bireyler, göç ettikleri kentlere dönmek için masraflarını karşılayabilecek durumda değilse, KBB bu bireylerin ve eşyalarının nakilleri için yardımda bulunmaktadır.
  - vi. Genel Sağlık Sigortası'nın uygulamaya geçmesi ile KBB'nin bazı sosyal yardımları ya azalmış, ya da tamamen uygulamadan kalkmış; bu yardımlar merkezi devlet tarafından yapılır olmuştur. Hasta yatağı tahsisi hizmeti bu duruma bir örnektir.
  - vii. Yetkililer, Kocaeli'de yaşayan bireylerin, KBB'nin bu hizmetlerinden yeterli ölçüde haberdar olmadığını, son iki senede bu hizmetleri öğrendiklerini ve taleplerini arttırdıklarını ifade etmiştir.

SONUÇ

Çalışmada, gelir eşitsizliğinin nedenleri incelenmiş; mülkiyet hakları, eğitim, bölgesel eşitsizlikler gibi faktörlerin, gelirlerin eşitsiz dağılımında öne çıktıkları görülmüştür. Bununla beraber, özel sektör ve kamu sektöründeki yolsuzluklar, ülkeden ülkeye değişkenlik göstermekle birlikte büyüme, enflasyon, dışa açıklık gibi faktörler de gelir eşitsizliği üzerinde etkilidir. Dünya’da her ülkede farklı seviyelerde gelir eşitsizliği olmakla birlikte, gelişmiş ülkeler bu eşitsizlikleri kamu harcamaları ve gelirin yeniden dağıtımını politikaları yoluyla azaltmaya çalışmaktadırlar. Bazı ülkeler, başlangıçtaki gelirlerin daha adil dağılmasını sağlayarak, gelir eşitsizliğini azaltmak için daha az kaynak kullanma ihtiyacı duymaktadırlar.

OECD Ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’de Gini Katsayısı hem başlangıçta, hem de gelir eşitsizliğini azaltma uygulamalarından sonra yüksek çıkmaktadır. Türkiye OECD Ülkeleri arasında gelirin en adaletsiz dağıldığı üç ülkeden biridir. Bu durumun nedenleri arasında, gerekli kamu harcamalarının finansmanını sağlayacak olan vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payının görece azlığı ve vergilerde ağırlığın doğrudan vergiler yerine dolaylı vergiler üzerinde olması yer almaktadır. Gelir eşitsizliği iki yolla bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Birincisi, kamu harcamalarının görece düşük olması, kamunun eğitime ayırdığı payın da düşük olmasına neden olmakta; daha az varlıklı ailelerin çocukları, daha varlıklı ailelerin çocuklarına göre daha az beşeri sermaye yatırımı elde etmekte; eğitimde fırsat eşitliği yeterli ölçüde sağlanamamaktadır. İkincisi, dolaylı vergilere toplam vergiler içinde ağırlık verme politikası, gelirin yeniden dağıtımını kısıtlamakta; yüksek tüketim eğilimine sahip düşük gelirli ailelerin alım gücünü daraltmakta ve tasarruf imkanlarını azaltmaktadır. Tasarruf edemeyen aileler yüksek gelir elde etmeleri için gerekli fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarını finanse edecek daha geniş bütçe imkanlarından mahrum kalmaktadırlar.

İktisat yazınında, mülk ve beşeri sermaye yatırımları arasında, nesillerarası transferler söz konusu olduğunda, hangisinin daha önemli olduğuna dair tartışma mevcuttur. Mülkiyetin nesillerarası transferi, gelir eşitsizliği için ana neden olarak görülmekle birlikte, eğitimin de, belirli bir fırsat eşitliğinin sağlanması garanti altına alındığı takdirde, bireylerin ebeveynlerine kıyasla daha üst gelir gruplarına ve sosyoekonomik gruplara geçişindeki rolü büyüktür. Çalışmada, ebeveynlerin varlık

durumları ile eğitim seviyelerini ve bireyin bu faktörlerden ne ölçüde yararlandığını öne çıkararak nesillerarası beşeri sermaye aktarımı konusu üzerine odaklanılmıştır. Ancak bu odaklanma, mülkiyetin nesillerarası transferinin gelir eşitsizliğinin oluşumunda daha önemsiz bir role sahip olduğu yönündeki bir düşünceden kaynaklanmamakta; eğitimin gelir eşitsizliğinin azalmasıdaki rolünün ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının önemini sorgulanmasından ileri gelmektedir.

Bu doğrultuda, Kocaeli’de ikamet eden 484 bireye anket uygulanmış; anket verilerinden elde edilen değişkenlerin birbirleri ile ilişkileri Ki-kare bağımsızlık testi ile sınanmış, yüz yüze görüşmelerle meslek gruplarının fikirleri alınmıştır.

Yapılan testlerde yaş gruplarının tamamı için daha yüksek eğitim seviyesinin daha yüksek ücret seviyesi ile orta seviyede ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca yaş arttıkça, eğitim seviyesinin gelir seviyesi ile olan ilişkisi daha da belirginleşmektedir. Hangi meslek grubundan olursa olsun, bireylerin işe ilk girişlerinde aldıkları ücretlerin seviyesi benzerlik taşımakta, yaş ilerledikçe daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler için doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu ilişki, içsel emek piyasaları kavramı ile açıklanabilmektedir. Öncelikle, meslek grubu ile eğitim seviyesi ve meslek grubu ile aylık net gelir arasında orta- üst seviyede ilişki bulunmaktadır. Daha yüksek ücret sunan meslek grupları, daha yüksek eğitim seviyesi talep etmektedir. Bu meslek grupları içsel emek piyasalarını oluşturmakta; bireylerin mesleki ve çalışılan kurum içerisindeki öğrenme olanakları arttıkça elde edilecek gelirler de bu doğrultuda artış göstermekte; ayrıca daha yüksek bir iş güvencesine sahip olunmaktadır. Diğer meslek gruplarında ise daha düşük gelir tavanları ve iş güvencesi mevcuttur. Örneğin, ankete katılan hizmet işçileri arasında 2001TL üzerinde aylık net gelir alan bir birey yoktur. 26 yaş ve üzerindeki üretim işçilerinin %5,6’sı, büro çalışanı/uzman/teknisyenlerin %13,3’ü 2001TL ve üzeri kazanmaktadır. 2001TL ve üzeri kazanan 26 yaş üzeri yüksek nitelikli ücretli/uzmanların oranı ise %81,5’tir.

Bireylerin aldıkları eğitim seviyesi, anne ve babalarının eğitim seviyesi ile ilişkilidir. Anne ve babanın eğitim seviyesinin yüksek olması, bireyin de yüksek bir eğitim düzeyine sahip olma ihtimalini yükseltecektir. Bireylerin eğitim seviyesi ile babalarının eğitim seviyesi arasındaki ilişki, annelerinin eğitim seviyesi ile olan

ilişkiye göre daha güçlüdür. Bireyler ya babaları ile aynı eğitim seviyesine sahip olmakta ya da babalarının eğitim seviyesinden daha yüksek bir eğitim seviyesine ulaşmaktadırlar.

Birey orta dereceli okul mezunu bir anneye sahipse, ailesinden doğrudan aldığı eğitim için duyduğu memnuniyet, ilkokul mezunu bir annenin mensubu olduğu aileden alacağı eğitimden duyacağı memnuniyete göre daha fazla olmaktadır. Kocaeli’de bireylerin ebeveynlerinden aldığı enformel eğitimden duydukları memnuniyet, ebeveynlerinin eğitim seviyelerinin yanı sıra babalarının meslek grubu ile de doğru orantılı ilişkiye sahiptir.

Bireylerin %55’ine göre, ebeveynleri meslek seçimleri ve gelir seviyeleri üzerinde etkili olmuştur. Bireylerin %30,8’i ise ebeveynlerinin kendi meslek seçimleri ve gelirleri üzerinde etkisi olmadığı yanıtını vermiştir. Tanıdıkların ve arkadaşların meslek seçimi ve gelir seviyesi üzerinde etkili olduğu yanıtını verenlerin oranı %45,2 iken, böyle bir etki ile karşılaşmadığı yanıtını verenlerin oranı %40,2’dir. İşe ilk defa doğrudan tanıdıkları veya akrabaları ile girdikleri yanıtını verenlerin oranı %29,8, hem eğitimleri hem de tanıdıkları, akrabaları vasıtasıyla işe yerleştikleri yanıtını verenlerin oranı ise %19,8’dir. Dolayısıyla işe ilk girişte tanıdık ve akrabaların etkisi %49,6’dir. Gelir seviyesi ve meslek seçiminde tanıdık ve arkadaşların etkisi olduğuna yönelik oranla arada beş puanlık fark, akrabaların, arkadaşlara göre meslek seçimi ve gelir seviyesinde daha etkin rol oynadıklarını göstermektedir. İşe ilk girişte rol oynayan faktörler ile eğitim seviyesi arasında orta seviyede ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiye göre, eğitim seviyesi yükseldikçe, bireyler işe girmek için tanıdıklarından daha az faydalanmaktadır.

Bireylerin %38’i, iş yerindeki üretkenliklerindeki artışın ustabaşı, yönetici ve veya iş arkadaşlarının verdikleri eğitim veya yönlendirmeleri ile gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Üretkenliklerindeki artışı okuldan aldıkları eğitim ile ilişkilendirenlerin oranı %13’tür. Yüksek nitelikli işgücü için bu oran %57’dir. Dolayısıyla okulların üretkenlik artışı üzerinde, diğer faktörlere göre net bir etkisi olduğu söylenemez. Üretkenlik artışında, ustabaşı, yönetici ve iş arkadaşlarının verdikleri eğitimlerin veya yönlendirmelerin, meslek gruplarının tamamı dikkate alındığında daha etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ankete katılan bireyler arasında ev sahibi olanların oranı %51, kiracıların oranı %24,6 ve anne-babalarıyla beraber yaşayanların oranı %24,4'tür. Kocaeli'de ev sahibi olma olasılığı, 1000TL'lik gelir düzeyini aştıktan sonra yükselmektedir. Bireylerin aynı zamanda 1000TL'lik gelir düzeyini aştıklarında anne ve babalarıyla beraber yaşama eğilimleri azalmaktadır.

Bireylerle yüz yüze görüşmeler neticesinde, her meslek grubundan bireyin, eğitime önem verdiği görülmüştür. Görüşülen tüm bireyler, çocuklarının eğitimine önem vermekte ve bu doğrultuda harcamalarını bu doğrultuda ayarlamaktadırlar. Üst meslek grupları, çocuklarına eğitimleri için asgari ücrete yakın veya asgari ücretin üzerinde miktarlarda masraf yaparken, üst meslek gruplarının uzağındaki meslek grubu mensuplarının bu miktarlarda eğitim masrafı yapabilmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca bazı meslek grubu mensupları, amirlerinin bazı kurumlar tarafından verilen haklar doğrultusunda yararlandığı kreş hakkından eşit şartlarda faydalanamamaktadır. Net gelirler, çocukların eğitimi için bir kısıttır. Gelir eşitsizliği ve sosyal hakların aynı kurumdaki çalışanlara eşitsiz dağılımı, Kocaeli'de çocukların eğitimi açısından fırsat eşitsizliği doğurmaktadır.

Sendikalar, çalışanların gelirlerini arttırmakta; aynı zamanda hafta sonu ve bayram tatilleri, fazla mesai ücreti gibi haklardan mahrum kalmamalarını sağlamaktadır. Taşeron kurumsallaşmamış firmalarda çalışan işçiler ise hem daha az ücret almakta, hem de bu haklardan faydalanamamaktadır. Gelir eşitsizliğinin azalması ve çalışanın refahının artması için iş kanunlarının uygulanmasının denetlenmesi veya sendikalaşmadaki azalmanın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Çiftçiler, mazot fiyatlarından, üretim için sağlanan desteklerin yetersizliğinden, hayvancılığın dış rekabete açılmasından, tarım topraklarının bölünerek küçülmesinden ve tarım ürünlerindeki değişken fiyatlardan dolayı kaygı duymaktadırlar. Çiftçilerin rahatsızlık duyduğu bir diğer konu, büyük işletmelerin tarlaları satın alması ve ekonomik durumları yeterli olmayan çiftçilerin topraklarını bu işletmelere satıp çalışma hayatlarına tarım işçisi olarak devam etmeleridir.

Kocaeli'de aynı meslek grupları içerisinde farklı eğitim düzeyleri, aylık net gelir ve aile arka planlarına rastlanmaktadır. Heterojenlik, değişkenler arasında test edilen

ilişkilerin güçlü çıkması sonucunu doğurmaktadır. Katılımcıların yarısının tanıdıkları vasıtasıyla işe girmesine rağmen, eğitim seviyesinin de işe ilk girişteki etkisinin önemli bir oran teşkil etmesi ve bireylerin doğrudan eğitimleri vasıtasıyla yüksek nitelikli meslek gruplarına dahil olması, fırsat eşitliğinin sağlanması açısından eğitimin toplumun geneline yaygınlaştırılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Ancak yüksek eğitim seviyesinin, ebeveynlerin de eğitim seviyesi ile doğru orantılı bir ilişki içinde olması, eğitim otoritelerinin ailelerin tamamı üzerinde odaklanması yolu ile bireyler arasındaki fırsat eşitliğini artırmasının daha olası olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Adaman, Fikret, Çağlar Keyder (ty), **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, http://www.hic-mena.org/documents/study_turkey_tr.pdf (04.05.2012)
- Ahluwalia, Montek S. (1976), “Inequality, Poverty, Development”, <http://www.planningcommission.gov.in/aboutus/speech/spemsa/msa010.pdf> (20.05.2012)
- Andersen, Lykke E., Osvaldo Nina, Dirk Willem Te Velde (2006), “Reform, growth and poverty in Bolivia”, **Trade, Growth and Inequality in the Era of Globalization**, in Kishor Sharma and Oliver Morrissey (eds), Routledge, pp.208-230
- Aksu, Ömer A. (1993), **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Akyüz, Yılmaz (2009), **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Eflatun Yayınevi, Ankara
- Arun, Özgür, Zeynep Diker (2009), **Güneydoğu Anadolu Yoksulluk Profili: Baman Sosyoekonomik Durum Araştırması Sonuçları**, www.ozgurarun.com.tr/rap/ArunveDiker_GAYP.pdf (9.5.2012)
- Ataöv, Anlı, Sevin Osmay (2007),“Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel bir Yaklaşım”, **Journal of the Faculty of Architecture**, 24(2):57-82
- Atkinson, Anthony (1970), “On The Measurement of Inequality”, **Journal of Economic Theory**, 2(3):244-263
- Baran, Paul A. (1974) **Büyümenin Ekonomi Politikası**, (çev. Ergin Günçe), May Yayınları, İstanbul
- Becker, Gary S. (1962), ”Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis”, **Journal of Political Economy**, 70(5):9-49
- Becker, Gary S., Nigel Tomes (1979) “An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility”, **The Journal of Political Economy**, 87(6):1153-1189

- Blanden, Jo, Paul Gregg, Stephen Machin (2005) "Social Mobility in Britain: Low and Falling", **Centrepiece**, 10(1):18-20
- Bowles, Samuel, S. N. Durlouf, K. Hoff (2006), **Poverty Traps**, Princeton, Princeton Universtiy Press
- Boratav, Korkut (1980), **100 Soruda Gelir Dağılımı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Boratav, Korkut, A. Erinç Yeldan ve Ahmet H. Köse (2000), "Globalization, Labor Markets, and Social Policy", **CEPA Working Paper Serise I**, Working Paper No.20
- Boratav, Korkut (2004), **İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri**, İmge Kitabevi, Ankara
- Boratav, Korkut (2010), **Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2007**, İmge Kitabevi, Ankara
- Boyes, William, Michael Melvin (1991), **Economics**, Boston, Houghton Mifflin
- Buğra, Ayşe, Çağlar Keyder (2006), **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Bulir, Ales (2001), "Income Inequality: Does Inflation Matter?" **IMF Staff Papers**, 48(1):139-159
- Bulutay, Tuncer, Serim Timur, Hasan Ersel (1971), **Türkiye'de Gelir Dağılımı: 1968**, Sevinç Matbaası, Ankara
- Bulutay, Tuncer (1995), **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, Geneva, ILO Publications
- Bulutoğlu, Kenan (2004), **Kamu Ekonomisine Giriş**, Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul
- Campano, Fred, Dominick Salvatore (2006), **Income Distribution**, New York, Oxford University Press,
- Card, David, Alan Krueger (1990), "Does School Quality Matter? Returns to Education and the Characteristics of Public Schools in the United States", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No. 3358

- Case, Karl E., Ray C. Fair (1992), **Principles of Economics**, Boston, Prentice Hall,
- Checchi, Danielle (2005), **The Economics of Education: Human Capital, Family Background and Inequality**, New York, Cambridge University Press,
- Checchi, Danielle, Vito Peragine, Laura Serlenga (2010), "Fair and Unfair Income Inequalities in Europe", **IZA Discussion Paper Series**, DP No:5025
- Clark, John Bates (1914), **Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interest and Profits**, The McMillan Company
- Cowell, Frank (2008), **Measuring Inequality**, Oxford University Press, darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf, (23.10.2011)
- Denizcilik Müsteşarlığı (2010), **İller Bazında Denizyolu Taşıma İstatistikleri**, Ankara
- Dilik, Sait (2002), **Sosyal Güvenlik**, Kamu-İş Sendikası , Ankara
- Dinler, Zeynel (2003), **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, Bursa
- Dinler, Zeynel (2005), **Bölgesel İktisat**, Ekin Kitabevi, Bursa
- DPT (2001), **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu** <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>, (14.10.2011)
- DPT (2007), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/oik691.pdf> (26.4.2012)
- DPT (2012), <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t09.xls>: (20.04.2012)
- Durgun, Özlem, Demet Çak (2010), "Yoksul Kent Nüfusunun İstihdam Yapısı ve Geçinme Biçimleri: İstanbul Örneği", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (20) 2010/2:32-55
- Durlouf, Steven N (1992), "A Theory of Persistent Income Inequality", **NBER Working Papers Series**, Working Paper No: 4056

- Dworkin, Ronald (1981), "What is Equality? Part 1: Equality of Welfare", **Philosophy & Public Affairs**, 10(3):185-246
- Edel, Matthew (1992), **Urban and Regional Economics: Marxist Perspectives**, Chur, Harwood Academic Publishers,
- Esin, Pars (1974), **Türkiye'de İşveren Sendikacılığı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- Evans, Gary W., Kimberly English (2002), "The Environment of Poverty: Multiple Stressor Exposure, Psychophysiological Stress, and Socioemotional Adjustment", **Child Development**, 73(4):1238-1248
- Fajnzylber, Pablo, Daniel Lederman, Norman Loayza (2002), "What causes violent crime?", **European Economic Review**, 46:1323-1357
- Gupta, Sanjeev, Hamid Davoodi, Rosa Alonso-Terme (2002), "Does corruption affect income inequality and poverty?", **Economics of Governance**, 3(1):23-45
- Björn Gustafsson, Mats Johansson (1999), "In Search of Smoking Guns: What Makes Income Inequality Vary over Time in Different Countries?", **American Sociological Review**, 64(4):585-605
- Haney, Lewis H. (1911), **History of Economic Thought**, The Macmillan Company
- Hahnel, Robin (2006), **İktisadi Adalet ve Demokrasi: Rekabette İşbirliğine**, (çev. Yusuf Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Harris John H., Michael P. Todaro (1970), "Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis", **The American Economic Review**, 60(1):126-142
- Hayek, Friedrich Von (1911), **The Constitution of Liberty**, Chicago, The University of Chicago Press
- Hazine Müsteşarlığı (2011), **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni**, Ankara

- Hirschman, Albert O. (1958), **The Strategy of Economic Development**, New Haven: Yale University Press
- Hoff, Karla, Priyanka Pandey (2005), "Opportunity is not Everything: How belief systems and mistrust shape responses to economic incentives", **Economics of Transition**, 13(3):445-472
- Ishikawa, Tsuneo (2001), **Income and Wealth**, New York, Oxford University Press
- Işık, Oğuz, M. Melih Pınarcıoğlu (2011), **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Karluk Rıdvan (2009), **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul
- Kazgan, Gülten (2009), **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Keleş, Ruşen (1972), **Türkiye'de Şehirleşme, Konut, ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Kepenek, Yakup, Nurhan Yentürk (2008), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2012), **Kocaeli'nin Tarihçesi**, <http://www.kocaeli.bel.tr/Content.aspx?ContentID=9406&CategoryID=318> (27.4.2012)
- Kocaeli Sanayi Odası (2012), **Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu: Kocaeli Firmaları**, <http://www.kosano.org.tr/uploaded/file/500%20kocaeli.pdf> (28.4.2012)
- Kocaeli Sanayi Odası (2012), **Kocaeli ve Dış Ticaret**, http://www.kosano.org.tr/154_icerik_dis_ticaret.htm (28.4.2012)
- Kocaeli Sanayi Odası (2011), "İllerarası Rekabetçilik Endeksinde Kocaeli:2009-2010", **Kocaeli Sanayi Odası**, Yayın No:2011.Arş.05

- Kocaeli Sanayi Odası (2011) “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçerisinde Kocaeli’nde Yerleşik Sanayi Kuruluşlarının Profili”, **Kocaeli Sanayi Odası**, Yayın No:2011.Arş.08
- Kocaeli Ticaret (2010), “Kocaeli’de 2010 Yatırımları: Kocaeli Yatırımları ile Genel Değerlendirme”, **Kocaeli Ticaret Odası**, Mart-Nisan 2010 sayı:2:46-53
- Kocaeli Valiliği (2011), **İstatistiklerle Kocaeli:2010**, Kocaeli
- Krugman, Paul (1980), “Product Differentiation, and the Pattern of Trade”, **The American Review**, 70(5):950-959
- Kule, Hüner (2004), **Kentsel Yoksulluk ve İzmit’te Yoksulluk Yansımaları**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Kurtuluş, Hatice (2005), **İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekansal Bölüşümde Farklı Boyutlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Kuştepelı, Yeşim, Umut Halaç (2004), “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **DEÜ SBE Dergisi**, Cilt.6, Sayı.4
- Kuznets, Simon (1955) “Economic Growth and Income Inequality”, **The American Economic Review**, 45(1):1-28,
- Lillard, Lee A. (1977) “Inequality: Earnings vs. Human Wealth”, **The American Economic Review**, 67(2):42-53,
- Luttmer, Erzo F. P. (2005), “Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being”, **The Quarterly Journal of Economics**, 120(3):963-1002
- Malthus, Thomas (1798), **An Assay on the Principle of Population**, London
- Marmot, M. G., A. M Adelstein., Nicola Robinson, G. A. Rose (1978), “Changing Social-Class Distribution Of Heart Disease”, **The British Medical Journal**, 2(6145):1109-1112
- Marmot, M. G. (1994), “Social Differentials in Health within and between Populations”, **Daedalus**, 123(4):197-216

- Marx, Karl (2004), **Kapital Üçüncü Cilt**, çev: Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları
- Marx, Karl (2011), **Kapital: I. Cilt**, (çev: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), Yordam Kitap, İstanbul
- Mill, John Stuart (1965), **Principles of Political Economy: with Some of Their Applications to Social Philosophy, Book I-II**, Toronto, University of Toronto Press
- Mincer, Jacob A. (1974), **Schooling and Earnings**, <http://www.nber.org/books/minc74-1>, (13.3.2012)
- Mold, Andrew, Carlos A. Roza (2006), “Liberalisation, growth and welfare: The “maquiliacion” of the Mexican economy”, in Kishor Sharma and Oliver Morrissey (eds.), **Trade, Growth and Inequality in the Era of Globalization**, Routledge, pp.231-255
- Morrissey, Oliver, Nichodemus Rudaheranwa, Lars Moller (2006) “Trade policy, economic performance, poverty and equity in Uganda”, in Kishor Sharma and Oliver Morrissey (eds.), **Trade, Growth and Inequality in the Era of Globalization**, Routledge, pp.63-85
- Newbold, Paul (2000), **İşletme ve İktisat için İstatistik**, (çev: Ü. Şenesen), Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Özel, Hüseyin (2004), “Michal Kalecki ve Klasik-Marsist İktisadi Analiz”, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(1):1-22
- Parasız, İlker, Melike Bildirici (2002), **Modern Emek Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Persson, Torsten, Guido Tabellini (1994), “Is Inequality Harmful for Growth?”, **The American Economic Review**, 84(3):600-621
- Pigou, Arthur C. (2010), **The Economics of Welfare**, The Online Library of Liberty, <http://oll.libertyfund.org>, (3.2.2012)
- Rawls, John (1971), **A Theory Of Justice**, Massachusetts, The Belknap Press

- Robinson, Joan (1964), **The Economics of Imperfect Competition**, Macmillan
- Peterson, Wallace (1994), **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, (çev: Talat Güllap), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum
- Polat, Dilek (2007), **Ağrı Alt Bölgesi'nde (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) Gelir Dağılımı ve Göç (Bir Uygulama)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Ricardo, David (2007), **Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, (çev: Tayfun Ertan), Belge Yayınları, İstanbul
- Sarı, Ramazan (2003), "Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58(2):177-189
- Sarı, Ramazan (2005), **Düzce İl Gelişme Planı: Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam**, TC Düzce Valiliği
- Savaş, Vural (2007) **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Scheft, Thomas J. (1988), "Shame and Conformity: The Deference-Emotion System", **American Sociological Review**, 53(3):395-406
- Schumpeter, Joseph A. (2003), **Capitalism, Socialism&Democracy**, Routledge
- Sen, Amartya (1997), "From Income Inequality to Economic Inequality", **Southern Economic Journal**, 64(2):383-401
- Sen, Kunal (2006), "Trade, growth, poverty and equity in Kenya", in Kishor Sharma and Oliver Morrissey (eds.), **Trade, Growth and Inequality in the Era of Globalization**, pp.48-62, Routledge
- Senior Nassau W. (1965), **An Outline of the Science of Political Economy**, AMK Reprints of Economic Classics
- Sharma, Kishor (2006), "Reform, growth and equity in Kyrgyz Republic", ", in Kishor Sharma and Oliver Morrissey (eds.), **Trade, Growth and Inequality in the Era of Globalization**, pp.120-145, Routledge

- Smith, Adam (2006), **Ulusların Zenginliği**, (çev: Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Stiglitz, Joseph E. (1973), “Education and Inequality”, **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.409, Income Inequality, pp.135-145
- Stiglitz, Joseph E. (1994), **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (çev. Ömer Faruk Batırel), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Stolper, Wolfgang F., Paul A. Samuelson (1941), “Protection and Real Wages”, **The Review of Economic Studies**, 9(1):58-73
- Süslü, Bora, Özgür Yanardağ (2002), “İç Ticaret Hadleri Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası İç Ticaret Hadlerindeki Gelişmeler”, <http://www.basarmevzuat.com/dergi/2002-08/a/02.htm> Erişim Tarihi:17.5.2012
- Şahin, Hüseyin (2009), **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Şengönül, Turhan (2007), **Toplumumuzda Eğitimin Dikey Sosyal Hareketliliğe Etkisi (İzmir’de Profosyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir Araştırma)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Tan, Qingshan (2002), “Growth Disparity in China: Provincial Causes”, **Journal of Contemporary China**, 11(33):735-759
- Tanzi, Vito (1995), “Corruption: arm’s-length relationships and markets”, in Gianluca Fiorentini ve Sam Peltzman (eds.), **The Economics of Organized Crime**, pp.161-180, Cambridge University Press,
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, www.tcmb.gov.tr, Erişim Tarihi:17.04.2012
- The National Archives, Trade Unionism (2012), http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/trade_unionism.htm, Erişim Tarihi: 10.05.2012

- Tilak, Jandhyala B. G. (1989), "Education and Its Relation to Economic Growth, Poverty, and Income Distribution", **World Bank Discussion Papers**, WDP46
- Tokatlıoğlu İbrahim, Murat Atan (2008), "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:18, Sayı:65, ss.25-58,
- Topal, Meral (2006), **Kocaeli İli Gebze İlçesi İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Sürekli Devamsızlık Nedenleri**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi
- TÜİK (2010), **Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması**, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661>, Erişim Tarihi:26.4.2012)
- TÜİK (2012a), Değişkenlere Göre Araştırmalar, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?mhtmlcss&report=Metarp4.rdf&p_degisken=820 Erişim Tarihi: [9.5.2012](http://www.tuik.gov.tr)
- TÜİK (2012b), **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları:2011**, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=139, Erişim Tarihi: 9.5.2012
- Ülgener, Sabri F. (1970), **Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Yamak, Rahmi, Mustafa Köseoğlu (2006) **Uygulamalı İstatistik ve Ekonometri**, Celepler Matbaacılık, Trabzon
- Yıldız, Mehmet Zeydin, Faruk Alaeddinoğlu (2011), "Göç ve Yoksulluk: Hakkari Örneği", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1):437-462
- You, Jung-sung, Sanjeev Khagram (2005), "A Comparative Study of Inequality and Corruption", **American Sociological Review**, 70(1):136-157
- Wilkinson, Richard, Kate Pickett (2010), **Su Terazisi**, (çev. Elif Özsayar), Optimist Kitap, İstanbul
- Zeytinoğlu, Erol (1975), **Genel İktisat**, Met/er Matbaası, İstanbul

EK :

ANKET

Değerli katılımcı, katıldığınız bu anketteki veriler Kocaeli’de gelir dağılımına dair yazdığım yüksek lisans tezinde inceleme amacıyla kullanılacaktır. **İSMİNİZİ YAZMANIZA GEREK YOKTUR.** Katılımınız ve samimi cevaplarınız için teşekkür ederim.

Evren Denктаş
Kocaeli Üniversitesi

1. Doğduğunuz İl:

2. Kaldığınız Köy/Mahalle/Semt:

3. Yaşınız: ( ) 15-20 ( ) 21-25 ( ) 26-30 ( ) 31-40
( ) 41-45 ( ) 46-50 ( ) 51-

4. Cinsiyetiniz: ( ) Erkek ( ) Kadın

5. En son mezun olduğunuz veya devam ettiğiniz eğitim kurumu hangisidir?

( ) Okur Yazar ( ) İlköğretim ( ) Ortaokul
( ) Meslek Lisesi ( ) Lise ( ) Meslek Yüksek Okulu
( ) Üniversite ( ) Lisans Üstü
( ) Herhangi bir öğretim kurumundan mezuniyet derecem yok

6. Babanızın eğitim düzeyi nedir?

( ) Okur Yazar ( ) İlköğretim ( ) Ortaokul
( ) Meslek Lisesi ( ) Lise ( ) Meslek Yüksek Okulu
( ) Üniversite ( ) Lisans Üstü
( ) Herhangi bir eğitim kurumundan mezuniyet derecesi yok

7. Annenizin eğitim düzeyi nedir?

( ) Okur Yazar ( ) İlköğretim ( ) Ortaokul
( ) Meslek Lisesi ( ) Lise ( ) Meslek Yüksek Okulu
( ) Üniversite ( ) Lisans Üstü
( ) Herhangi bir eğitim kurumundan mezuniyet derecesi yok

8. Babanızın mesleği nedir? (Emekliyse, emekli olmadan önce)

(Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

( ) Çiftçi/Ziraatçı ( ) İşçi ( ) Devlet Memuru
( ) Özel Sektör Memuru ( ) Esnaf
( ) Serbest Meslek: _____
( ) Hizmetli ( ) Şoför ( ) İşletmeci
( ) Eğitimci: _____
( ) Diğer: _____

9. Annenizin mesleği nedir? (Emekliyse, emekli olmadan önce)

(Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

( ) Ev Hanımı ( ) Çiftçi/Ziraatçı ( ) İşçi
( ) Devlet Memuru ( ) Özel Sektör Memuru ( ) Esnaf
( ) Serbest Meslek: _____
( ) Hizmetli ( ) Şoför ( ) İşletmeci
( ) Eğitimci: _____
( ) Diğer: _____

10. Mesleğiniz Nedir?

(Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

( ) İşsiz ( ) Çiftçi/Ziraatçı ( ) İşçi ( ) Devlet Memuru
( ) Özel Sektör Memuru ( ) Esnaf
( ) Serbest Meslek _____
( ) Hizmetli ( ) Şoför ( ) İşletmeci ( ) Emekli
( ) Ailemin yanında ücretsiz olarak çalışıyorum
( ) Eğitimci: _____
( ) Diğer: _____

11. Aylık net geliriniz ne kadardır?

( ) 700TL’den az ( ) 700-1000TL ( ) 1001-1600TL
( ) 1601-2000TL ( ) 2001-3000TL ( ) 3000TL-

12. Aşağıdaki gelir türlerinden hangilerine sahipsiniz?

(Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

( ) Yevmiye ( ) Ücret-Maaş
( ) Kar / Müteşşebis geliri ( ) Menkul kıymet geliri
( ) Gayrimenkul kira geliri ( ) Diğer

13. Sigortanız var mı?

( ) Sigortasız Çalışıyorum
( ) SGK Kapsamında Sigortalı olarak çalışıyorum
( ) Emekli Sandığı Sigortalısıyım
( ) Zorunlu Genel Sağlık Sigortası kapsamındayım
( ) Diğer: _____

14. Barınma olanağınız nedir?

( ) Ev sahibiyim ( ) Kiracıyım ( ) Lojmanda Kalıyorum
( ) Anne-Babamla kalıyorum
( ) Arkadaşlarımla kalıyorum

15. Kaldığınız evde kaç kişi yaşamaktadır?

( ) Yalnız yaşıyorum ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 4’ten fazla

16. Kaldığınız evde kaç kişi çalışmaktadır?

( ) Yalnız ben çalışıyorum ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4
( ) 4’ten fazla

LÜTFEN ARKA SAYFAYA GEÇİNİZ...

17. Bulduğunuz yerde göçmenseniz, memleketinizdeki yakınlarınız gelirinize aynı(mallar, gıda vb.) veya nakdi(parasal) katkıda bulunuyor mu?
( ) Hiç ( ) Nadiren ( ) Zaman zaman ( ) Sık sık

18. Yerel yönetim veya farklı kurumlardan geliriniz dışında aynı/nakdi destek alıyor musunuz?
( ) Hayır ( ) Bazen ( ) Aylık 100-200TL
( ) Aylık 201-300TL ( ) Aylık 301-500TL
( ) Aylık 501TL ve üzeri

19. Göçmenseniz memleketinizdeki yakınlarınızın geçimine yardımcı oluyor musunuz?
( ) Hayır ( ) Bazen ( ) Aylık 100-200TL
( ) Aylık 201-300TL ( ) Aylık 301-500TL
( ) Aylık 501TL ve üzeri

20. Eğitiminize ailenizin sağladığı maddi desteğin yeterliliği nasıl olmuştur?
( ) Çok yeterli ( ) Yeterli ( ) İdare eder ( ) Yetersiz
( ) Çok yetersiz

21. Sizce ailenizin okul dışında/evde verdiği eğitimin yeterliliği nasıl olmuştur?
( ) Çok yeterli ( ) Yeterli ( ) İdare eder ( ) Yetersiz
( ) Çok yetersiz

22. İlk defa işe yerleşmenizde en çok hangisi yardımcı olmuştur?
( ) Ailemin işini devraldım
( ) Ailemin yanında çalışıyorum
( ) Tanıdıklarımın/akrabalarımın/ ailemin vasıtasıyla iş buldum
( ) Aldığım eğitim/ yaptığım stajlar/ girdiğim sınavlar iş bulmamda etkili oldu
( ) Hem eğitimim hem de tanıdıklarım iş bulmamda eşit oranda etkili oldu
( ) Hiçbiri

23. İşyerindeki üretkenliğinize en çok hangisinin katkısı olmuştur?
( ) Meslek Lisesi/Meslek Yüksek Okulundan aldığım eğitim
( ) Okuldan aldığım eğitim
( ) İşyeri tarafından finanse edilen formal mesleki eğitim
( ) Ustabaşından/Yöneticiden/iş arkadaşlarımdan iş esnasında aldığım eğitim
( ) Hiçbiri

24. Sizce çalışanların almış oldukları eğitimin kalitesinin, iş hayatlarında gelirlerine olumlu veya olumsuz etkisi nasıldır?
( ) Çok yüksek ( ) Yüksek ( ) Farketmez ( ) Düşük
( ) Çok düşük ( ) Fikrim yok

25. Sizce dil, din, mezhep, ırk ve cinsiyet farklılıkları, gelirler arasında eşitsizliğe neden olur mu?
( ) Kesinlikle olur ( ) Olur ( ) Olmaz ( ) Kesinlikle olmaz
( ) Fikrim yok

26. Sizce yaşadığınız mekanın(köy, mahalle, semt vb.) meslek seçiminize ve gelir seviyenize olumlu veya olumsuz etkisi olmuş mudur?
( ) Kesinlikle olmuştur ( ) Olmuştur ( ) Ne olmuştur ne de olmamıştır ( ) Olmamıştır ( ) Kesinlikle olmamıştır

27. Sizce anne-babanızın meslek seçiminize ve gelir seviyenize olumlu veya olumsuz etkisi olmuş mudur?
( ) Kesinlikle olmuştur ( ) Olmuştur ( ) Ne olmuştur ne de olmamıştır ( ) Olmamıştır ( ) Kesinlikle olmamıştır

28. Sizce tanıdıklarınızın, arkadaşlarınızın meslek seçiminize ve gelir seviyenize olumlu veya olumsuz etkisi olmuş mudur?
( ) Kesinlikle olmuştur ( ) Olmuştur ( ) Ne olmuştur ne de olmamıştır ( ) Olmamıştır ( ) Kesinlikle olmamıştır

29. Sizce kişilerin sonraki nesillere mülklerini miras bırakması toplum içinde gelir eşitsizliğinin artmasına/devam etmesine etki eder mi?
( ) Kesinlikle eder ( ) Eder ( ) Etmez
( ) Kesinlikle etmez ( ) Fikrim yok

30. Sizce belediyelerin sosyal yardım programları yeterli midir?
( ) Kesinlikle yeterlidir ( ) Yeterlidir ( ) Yetersizdir
( ) Kesinlikle yetersizdir ( ) Fikrim yok

31. Sizce diğer devlet kurumlarının sosyal yardım programları yeterli midir?
( ) Kesinlikle yeterlidir ( ) Yeterlidir ( ) Yetersizdir
( ) Kesinlikle yetersizdir ( ) Fikrim yok

32. Genel olarak sağlık durumunuz nasıldır?
( ) Sağlığım gayet iyi ( ) Genel olarak iyiyim
( ) Az da olsa sağlık sorunlarım var
( ) Genel olarak sağlıklı değilim

33. Hayata ve geleceğe dair bakışınız nasıldır?
( ) Çok iyimserim ( ) İyimserim ( ) Kararsızım
( ) Biraz kaygı duyuyorum ( ) Çok kaygılıyım

ÖZGEÇMİŞ

Evren Denkaş, 1981 yılında İstanbul'da doğdu. 1989-1990'da Gölcük Donanma İlkokulu'nda, 1990-1992 yılları arasında Uzunçiftlik Emekevler İlkokulu'nda, 1992-1993'te Çankaya Halide Edip Adıvar İlkokulu'nda okudu. Ortaöğretimini Çankaya Tınaztepe Ortaokulu ve Çankaya Tınaztepe Lisesi'nde tamamladı. 2008 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Kocaeli Üniversitesi İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı'nda yüksek lisans derecesine sahip oldu.